

“DÂ’İ-İ FAKİR: TARİH-İ ENGÜRÜS VE FETH-İ EĞRİ (TAHKİKLİ NEŞİR)”

Nida MİLLİK (AKDOĞAN)

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜLER

Afyonkarahisar

2005

“DÂ’İ -İ FAKİR:TARİH-İ ENGÜRÜS VE FETH-İ EĞRİ (TAHKİKLİ NEŞİR)”

Nida AKDOĞAN MİLLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yar. Doç. Dr Mustafa GÜLER

Afyonkarahisar

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2005

İÇİNDEKİLER.....	Sayfa
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ÖZGEÇMİŞ.....	iv
ÖNSÖZ.....	1
GİRİŞ	
OSMANLI-MACAR İLİŞKİLERİ.....	2
1. Osmanlı – Macar İlişkilerinin Başlangıcı ve Macaristan’ın Fethi.....	2
2. Eğri Kalesi.....	7
2.1. Eğri Kalesi’nin Tarihi ve Önemi.....	7
2.2. Eğri Kalesi’nin Fethi.....	12
2.3. Haçova Meydan Muharebesi (26 Ekim 1596).....	18
BİRİNCİ BÖLÜM	
“TARİH-İ ENGÜRÜS VE FETH-İ EĞRİ” ESERİ HAKKINDA BİLGİLER.....	22
1. Eserin Tasnifi ve Metin Özellikleri.....	22
2. Eserin Kaynak Değeri ve İçeriği.....	22
İKİNCİ BÖLÜM	
METİN.....	25
<i>Dua Bölümü.....</i>	25
<i>III. Murad Zamanında Yanık (Raab)Kalesi’nin Muhasarası.....</i>	26
<i>Eflak, Boğdan ve Erdel Voyvodaları’nın İsyanı.....</i>	27
<i>III. Mehmed’in İstanbul’dan Eğri Seferine Hareketi.....</i>	28
<i>Eğri Seferi’ne Katılanlar.....</i>	28

<i>Osmanlı Ordusu'nun Sefer Yolu (Davutpaşa-Edirne-Filibe-Sofya-Niş-Belgrad-Hünkâr Tepesi).....</i>	<i>31</i>
<i>Hünkâr Tepesi'ndeki Son Harb Hazırlıkları.....</i>	<i>33</i>
<i>Eğri Kalesi'nin Muhasarası.....</i>	<i>33</i>
<i>Eğri Kalesi'nin Fiziksel Yapısı.....</i>	<i>35</i>
<i>Eğri Muhasarası'nın 2. Günü.....</i>	<i>37</i>
<i>Eğri Ahalisi'nin Varoşu Ateşleyip İç Kaleye Çekilmeleri.....</i>	<i>37</i>
<i>Eğri Dış Kalesi'nin Fethi.....</i>	<i>37</i>
<i>Muhasara Hattında Altıncı Cephenin Açılımı.....</i>	<i>38</i>
<i>Eğri İç Kale'sine Saldırı.....</i>	<i>41</i>
<i>Tayin ve Aziller.....</i>	<i>41</i>
<i>Eğri Kalesi Muhasarası'nın 17. Günü.....</i>	<i>42</i>
<i>Eğri Kalesi Muhasarası'nın 18. Günü.....</i>	<i>43</i>
<i>Eğri Kalesi Muhasara'sının 19. Günü.....</i>	<i>44</i>
<i>Eğri Kalesi Muhasarası'nın 20. Günü.....</i>	<i>45</i>
<i>Eğri Kalesi Muhafızlarının Sultan III. Mehmed'den Aman Dilemesi.....</i>	<i>45</i>
<i>Eğri Fetihnamesi'nin Duası.....</i>	<i>46</i>
<i>Büyük Kilise'nin Camiye Çevrilişi ve Sofu Sinan Paşa'nın Eğri Beylerbeyliği'ne Getirilişi.....</i>	<i>47</i>
<i>Eğri Kalesi'ni Geri Almaya Gelen Düşman Ordusu'na Karşı Hadım Cafer Paşa'nın Mağlubiyeti.....</i>	<i>48</i>
<i>Eğri Harb Meclisi'nin Düşman Üzerine Hareket Kararı.....</i>	<i>49</i>
<i>Osmanlı Ordusu'nun Eğri'den Haçova'ya Hareketi.....</i>	<i>49</i>
<i>Osmanlı Ordusu'nun Sefer Hazırlıkları.....</i>	<i>50</i>
<i>Haçova Meydan Muharebesi'nin İlk Günü.....</i>	<i>51</i>
<i>Haçova Meydan Muharebesi'nin İkinci Günü.....</i>	<i>55</i>

<i>Düşman Ordusu'nun Merkez Kuvvetlere Saldırısı.....</i>	<i>55</i>
<i>Düşman Kuvvetleri'ne Karşı Osmanlı Ordusu'nun Kuvvetli Direnişi.....</i>	<i>57</i>
<i>Haçova Meydan Muharebe'sinin Sonuçları.....</i>	<i>59</i>
<i>Osmanlı Ordusu'nun Düşman Kuvvetlerini Takibi.....</i>	<i>60</i>
<i>Osmanlı Ordusu'nun Sultan III. Mehmed Tarafından Mükâfatlandırılması.....</i>	<i>62</i>
<i>Çağalazade'nin Osmanlı Ordusu'nda Savaş Sonrası Ordu Yoklaması.....</i>	<i>63</i>
<i>Osmanlı Ordusu'nun Haçova'dan Eğri'ye Hareketi.....</i>	<i>65</i>
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	67
EKLER.....	70

imza

Tez Danışmanı:

.....

Jüri Üyeleri:

.....

.....

.....

.....

.....'n.....
..... başlıklı tez ...../...../..... Tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisans Üstü Eğitim ve Sınav Yönetmeliğinin maddeleri uyarınca, ... Anabilim/ Anasanat dalında, Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlik tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

“DÂ’İ -İ FAKİR:TARİH-İ ENGÜRÜS VE FETH-İ EĞRİ (TAHKİKLİ NEŞİR)”

Nida AKDOĞAN MİLLİK

Tarih Anabilim Dalı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2005

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güler

Çalışmamızda Dâ’i-i Fakir adlı müellifin “Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri” adlı eserini inceleyerek, tahkikini yaptık. Müellif, eserde bizzat katılmış olduğu 1591-1595 yıllarında Osmanlı-Macar arasında vuku bulan Eğri Kalesi’nin fethini ve Haçova Meydan Muharebesi’ni anlatmıştır. Eser bu durumuyla tarihte Osmanlı-Macar ilişkilerine ve dönemin siyasi şartlarına ışık tutmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

Nida MİLLİK (AKDOĞAN)

Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Eğitimi

Eğitim:

Tezsiz Yüksek Lisans: 2003-2005 Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Tarih Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans: 2002 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisans: 2002 Osman Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Lise:1997 Antalya AKEV Özel Koleji

İş/İstihdam:

2004 Antalya Özel Özveri Dershanesi Tarih Öğretmenliği

2005 İncehisar Karaağaç İlköğretim Okulunda Öğretmen

Kişisel Bilgiler:

Doğum yeri ve yılı: Antalya, 8 Ekim 1980 Cinsiyet:Kız

Yabancı Dil: İngilizce

ÖNSÖZ

Her milletin tarihi ile barışık yaşaması ve tarihte yaşanmış olayları sağlıklı olarak değerlendirebilmesi için; temel ve çağdaş kaynakların uzmanlarınca günümüze aktarılması önde gelen zaruretlerden biridir. Halen memleketimizde bu yönde kıymetli çalışmalar yapılmakta olup, bunları iki başlık altında toplayabiliriz.

1. Arşiv belgelerinin neşri ve değerlendirilmesi.
2. Tarih teliflerinin tahlil ve neşirleri.

Hazırladığımız bu tez, ikinci kategoriye giren bir çalışmadır.

Üzerinde çalıştığımız eser, Osmanlı Tarihlerinde “Uzun Harb” veya “On Beş Yıl Savaşları” olarak geçen 1593–1606 yılları arasındaki savaşların, 1591–1595 tarihleri arasında vuku bulan Eğri Kale’sinin Fethini ve Haçova Meydan Muharebesi’ni anlatmaktadır.

Tezin giriş kısmında, Osmanlı-Macar ilişkilerini ele alıp, bu başlık altında Osmanlı-Macar ilişkilerinin tarihi gelişimini ve “*Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri*”nin ana konusu olan Eğri Kalesi’nin Fethi, kalenin önemi ve Haçova Meydan Muharebesi’ni alt başlıklar halinde inceledik. Eserin müellifi Dâ’i-i Fakir hakkında tüm araştırmalarımıza karşın yeterli bilgiye ulaşamadık.

Birinci bölümde, eserin tasnifi, metin özellikleri, kaynak değeri ve içeriği hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde ise metnin transkribini sunduk.

Bu eserin seçiminde ve karşılaştığım her türlü problemin hallinde bana yardımcı olan kıymetli hocam, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güler’e, aileme, eşim Sinan Millik’e ve arkadaşım Demet Kiriş’e desteklerinden ve yardımlarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

OSMANLI MACAR İLİŞKİLERİ

1. Osmanlı – Macar İlişkilerinin Başlangıcı ve Macaristan'ın Fethi

Osmanlı – Macar ilişkileri, Kanuni Sultan Süleyman zamanında başlamıştır.¹ XVI. Yüzyılda Macaristan'ı vergiye bağlamak isteyen Kanuni Sultan Süleyman, 1521 yılında Belgrad'ı ele geçirmiştir. Bu kuşatma, adım adım Orta Avrupa'ya yaklaşan Osmanlılara Macar topraklarının yolunu açmıştır. Kanuni döneminde alınan Belgrad yolların bulunduğu önemli bir kavşak, adeta Rumeli'nin kilidi konumundadır.

Belgrad'ın ardından başka Macar kaleleri de alınmış, böylece güneyde Sava, kuzeybatıda Drava ile çevrilen bölgeler ele geçirilmiştir.² Ünlü Mohaç Meydan Savaşı'ndan sonra Kanuni Sultan Süleyman, 1526'da Budin'e girmiştir.³ Budin'in ele geçirilişi, Osmanlıların Macaristan'da 1686'ya dek sürecek olan hâkimiyetinin başlangıcı sayılır. Bu tarihten sonra Macaristan üçe ayrılmıştır.

1. Bugünkü Macaristan'la Transilvanya ve Banat eyaletleri; Macar Beyi Zapolya'ya verilmiştir.
2. Slovenya tamamen Osmanlılar'ın hâkimiyetine girmiştir.
3. Hırvatistan vergiye bağlanmıştır.⁴

Ferdinand'ın Budin'i ele geçirmek üzere yeniden hazırlık yapacağı ihtimali ile sadece Budin ve Peşte değil, tüm çevre kale, kentlerin güvence altına alınması gerekiyordu. Budin'in Osmanlılara geçişi kuşkusuz tek başına bir savunma değeri taşıyordu. Bu nedenle bu yüzyılda Macaristan'ın birçok büyük kenti, Buda, Peşt, Zigetvar, Estergon, Segedin Osmanlılar tarafından fethedilmiş, bir tür askeri koloniye dönüştürülmüştür.⁵

Kanuni Sultan Süleyman, 1538'de Boğdan'a girmiştir. 1541 yılında Macaristan'a yarı bağımlılık tanımış, aynı dönemde, Tuna nehri ile Tisa nehri arasındaki alanla, eski başkent Buda'yı yani Orta Macaristan'ı işgal etmiştir. Böylece ülkenin doğu kesimleri ve

---

¹ Kanuni Sultan Süleyman dönemi Osmanlı – Macar ilişkileri hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Baron Joseph Van Hammer Purgstall, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Cilt VI, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1984.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, 5. Baskı. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.; Yaşar Yücel – Ali Sevim, *Türkiye Tarihi II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

² Nur Nun, *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları*, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2001.

³ Burcu Özgüven, *Osmanlı Macaristan'ında Kentler, Kaleler*, Ege Yayınları, İstanbul 2001, s.10.

⁴ Nun, *a.g.e.*, s.206.

⁵ Özgüven, *a.g.e.*, s.12.

Transilvanya, Osmanlı İmparatorluğu'nun prensliği olarak kalmıştır. 1552'de Timaşvar (Temeşvar) ele geçirilmiş, 1566'da Zigetvar kuşatılmıştır.⁶

Bu fetih programının bir diğer ayağı olan Kanije ise 1600'de fethedilerek, batıdan gelen saldırılar önemli ölçüde bertaraf edilmiştir. Böylece sadece Budin çevresi değil, Avusturya sınırlarından Balaton Gölü güneyine, kuzey bölgelerden Erdel'e dek Macaristan'ın birçok kent ve kasabası Osmanlı denetimine girmiştir.⁷

Avusturya Arşidükası, Kanuni zamanından itibaren Osmanlı Devleti'ne vergi ödeyerek barış sağlamaktayken, 1585 tarihinde sınırdaki Osmanlı Valilerinin gayrimüslim halktan, fazla vergi alarak kendilerini perişan ettikleri şikâyeti üzerine Osmanlı'ya karşı harekete geçmiştir. İmparator II. Rudolfus, Vespren, Polata, Yanık, Tata ve diğer kalelerdeki komutanlara gizlice haber göndererek, Osmanlı topraklarına akınlar düzenlemelerini emretmiştir. Böylece adı geçen kalelerdeki askerler Osmanlılara ait köyleri basmaya, yağmacılık yapmaya başlayarak barışı ihlal etmişlerdir.⁸ Bu tecavüzler halkı, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaya sevk ettiğinden Budin Beylerbeyi Yusuf Paşa, Belgrad Sancağındaki Kara Ali Bey'i, isyan halindeki Seksö üzerine göndermiştir. Bunu önceden haber alan düşman, Kara Ali Bey'i pusuya düşürmüştür. Yapılan savaşta, Osmanlı ordusu 800'e yakın kayıp vermiş, kalanlar Budin'e geri dönmüştür.

Bu isyanların devamı gelmiş, bu hadiselerin sonrasında Sultan III. Murad, İmparator II. Rudolfus'a bir tehditname göndermiştir. Bu tehditname, II. Rudolfus üzerinde etkili olmamakla birlikte, yine de 1590 senesinde eski barış sekiz sene daha uzatılmıştır.⁹

Avusturya ile barışın yenilenmesinin ardından, Bosna Valisi Telli Hasan Paşa'nın; Avusturya topraklarına yapmış olduğu başarılı üç büyük akın, barış sürecini zedelemiştir. Hasan Paşa'nın başka bir yere nakli talep edilmiştir.¹⁰ Bunun yanında Avusturyalılar da aynı şiddetle taarruza geçmişler, imparator barış gereği vermekte olduğu vergiyi bundan sonra göndermeyeceğini Osmanlı Hükümeti'ne bildirmiştir.¹¹ Telli Hasan Paşa, 1593'de Hırvatistan sınırındaki Sisek (Siska) kalesini muhasara etmiştir. Ancak yeni sadarete geçen Koca Sinan

---

⁶ Nun, *a.g.e.*, s.206.

⁷ Özgüven, *a.g.e.*, s.12.

⁸ Cafer İyani, *Tevârih-i Cedîd-i Vilayet-i Üngürüs (Osmanlı- Macar Mücadelesi Tarihi, 1585-1595)*, Haz. Mehmet Kirişçiöğlü, Kitabevi 164, Osmanlı Tarih Kaynakları 3, İstanbul, Aralık 2001, s.10.

⁹ Bu tarihte Osmanlı Devleti İran'la yapmış olduğu muharebenin ilk safhasını bitirmiş, başarılı ve üstün bir barış antlaşmasına imza atmıştır. Bakınız: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt III, 1.Kısım, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s.69.

¹⁰ Mücteba İlgürel, "Mehmed III", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Cilt X, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 400.; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, C III, s.69.

¹¹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, c.III,

Paşa'nın yardımı iptal etmesi sebebiyle, Telli Hasan Paşa mağlup olmuş, geri çekilmiştir.¹² Bozgun haberi, İstanbul'da büyük etki yapmıştır. Toplanan divanda Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın ısrarıyla Avusturya'ya harp ilanına karar verilmiştir.

Koca Sinan Paşa'nın savaş ilanında ısrar etmesinin temel sebebi; İran cephesini olumlu bir neticeye bağlamış olan Ferhad Paşa'yı kıskanması, kendisinin de Avusturya cephesinde böyle bir sonuca ulaşmak istemesidir. Fakat Koca Sinan Paşa; Osmanlı Devleti'ne tâbi olan Erdel, Eflak, Boğdan Beylerinin II. Rudolfus ile gizlice anlaşıklarını bilmemektedir.¹³

1593 tarihinde İstanbul'dan yola çıkmış olan Koca Sinan Paşa, Vesprem, Polata kalelerini zapt etmiştir. Ancak bundan sonra şiddetli kışı bahane eden yeniçeriler onu geri dönmeye mecbur etmiştir. Osmanlı Ordusunun kışlaya çekilmesini fırsat bilen Avusturyalılar bazı kaleleri zapt etmişlerdir.¹⁴ Baharın gelmesiyle sefere devam eden Koca Sinan Paşa, Tata ve St. Martin (Samartin) ve 60 günlük muhasaradan sonra Yanıkkale'yi almıştır.¹⁵ Sonra Belgrad'a çekilmiştir.¹⁶

Bu sırada Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan, Erdel krallığı ile Eflak ve Boğdan voyvodaları –Papa'nın teşvikiyle- Alman-Avusturya İmparatoru Rudolfus ile 1592 yılının Ocak ayında Osmanlı devleti aleyhine bir ittifak yapmışlardır. Bu ittifak sonucu bu üç beylik de Türkler aleyhine kurulmuş bulunan “Kutsal İttifak” a girmişlerdir.¹⁷ Böylece Osmanlı Devleti zaten Avusturya Devleti ile güç bela savaşırken bir de Voyvodalar meselesi ile uğraşmak zorunda kalmış¹⁸, Avusturya cephesindeki kuvvetler azaltılmıştır. Eflak Beyi Mihal, Yergöği'deki katliamından sonra Tuna'yı aşır Rusçuk'ta da katliam yapmıştır.¹⁹

---

¹² İlgürel, *a.g.e.*, Cilt X. s.400.

¹³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.70-71

¹⁴ Türkler'in “Yanık”, Almanların “Raab”, Macarların “Oyör”, dedikleri önemli şehir, Budapeşte-Viyana yolunun aşağı yukarı tam ortasındadır. Raab çayının batı kıyısında, Küçük Macar Ovası'nda, Tuna'nın birkaç kilometre güneyindedir. Daha fazla bilgi için bakınız: Yılmaz Öztuna, (*Başlangıcından Zamanımıza Kadar*) *Büyük Türkiye Tarihi*, Cilt V, Ötüken Yayınları, İstanbul 1983, s.55

¹⁵ Dâ'i-i Fakir, *Tarih-i Engürüs ve Feth-i Egri* Halef Efendi Kütüphanesi, nr. 623, s.46.

¹⁶ Bekir Kütükoğlu, “Murad III” maddesi, İA, Cilt VIII, Eskişehir 1975, s.622.

¹⁷ “Kutsal İttifak” veya “Mukaddes İttifak”, Haçlı Seferlerinden ciddi bir sonuç alamayan Hristiyan alemini yeni uyanışa sevk etmek isteyen Papa VIII. Clement tarafından kurulmuştur. Bu ittifakın amacı, Türkleri en azından Avrupa'dan atmaktır. Müslüman devletleri dahi kendi safına çekmek isteyen Papa VII. Clement, Hindistan'a kadar elçi göndermiştir. Bu arada Eflak ve Boğdan voyvodalarına da gizlice elçiler gönderen Papa, Osmanlı Devlet adamlarının rüşvet taleplerinden yılmış, bulunan beyleri mukaddes İttifaka kolayca dahil etmiştir. Geniş bilgi için bakınız: İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt III, Türkiye Yayınevi, Ankara 1961, s.37-138.

¹⁸ Dâ'i-i Fakir, *a.g.e.*, v.5a.

¹⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt III, Kısım 1, s.70-72.

Bu sırada III Murad ölmüş yerine oğlu III. Mehmet hükümdar olmuştur. (27 Ocak 1595)²⁰ III. Mehmed babasının cenaze töreninden hemen sonra, Fatih Sultan Mehmed'in koyduğu Kanunnameyi Âli Osman gereğince (Nizam-ı âlem için) on dokuz kardeşini idam ettirmekten çekinmemiştir. Daha sonra Kapıkulu ocaklarının geleneksel tahta çıkış bahşişleriyle, terakkilerini dağıttırmak suretiyle ordu mensuplarını memnun etmiştir.²¹

Belgrad'da kışlaya çekilmiş olan Sadrazam Koca Sinan Paşa görevinden alınarak yerine Sadaret Kaymakamı Ferhat Paşa, Vezir-i âzamlığa ve Eflak serdarlığına atanmıştır. (Nisan 1595) Ancak askerlerin Ferhat Paşa'yı sevmemesi²² ve sadrazamlık makamına göz diken Damat İbrahim Paşa'nın girişimleri²³ sonucu Ferhat Paşa beş ay sonra azlolunarak,²⁴ yerine tekrar Koca Sinan Paşa sadrazam olmuş, Eflak üzerine yürüyerek Bükreş ve Tergoviste'yi zapt etmiştir. Bunun üzerine Mihal Erdel'e kaçmak zorunda kalmış olmasına rağmen Erdel'e sığınan Mihal'in karşı saldırıya geçmesiyle birlikte Osmanlı kuvvetleri geri çekilmişlerdir. Koca Sinan Paşa daha sonra Eflak'a tekrar girdiyse de Mihal'i yakalayamamıştır.²⁵

Osmanlı orduları Eflak'ta olduğu gibi Avusturya cephesinde istediğini elde edememiştir. Sadrazam Koca Sinan Paşa, Avusturya cephesine serdar olarak atadığı oğlu Mehmed Paşa'nın Budin'de bulunduğu sıralarda, Avusturya orduları başkomutanı Prens Mansfeld; Alman, Macar, Bohemya, Belçika ve İtalya soyluları²⁶ ve seksen bin kişilik bir orduyla Estergon (Gran)'u kuşatıp sıkıştırmaya başlamıştır. Bir ay süren kuşatmadan sonra hiçbir yardım alamayan Estergon Kalesi ve Visegrad, Avusturyalılar tarafından işgal edilmiştir.²⁷ Bu kararsızlık, Koca Sinan Paşa'nın azline sebep olmuş, yerine Lala Mehmet Paşa tayin edilmiştir. (19 Kasım 1595)²⁸ Kanuni Sultan Süleyman'ın 52 yıl önce (1543)

---

²⁰ Danişmend, *a.g.e.*, s.142; Hammer, *a.g.e.*, Cilt VII, s.2178.

²¹ III. Mehmed'in tahta çıkışı hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi II*, (Haz: Bekir Sıtkı Baykal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 647, Ankara 1982, s.151-152.; Danişmend, *a.g.e.*, s. 142-143-144.; Mehmet Tayyib Gökbilgin, "Mehmed III", Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (İA), Cilt VII, Eskişehir 1997, s.535-536.; Alphonse De Lamartine, *Osmanlı Tarihi 2*, (Çev: Serhat Bayram), 1991, s.553.

²² Sadrazam Ferhat Paşa'ya karşı ordu içindeki hoşnutsuzluğun temelinde Koca Sinan Paşa'nın orduyu kışkırtması bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için bakınız: Abdülkadir Özcan, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt III, Ağaç Yayıncılık, s.182.

²³ Damat İbrahim Paşa'nın Ferhat Paşa aleyhindeki girişimleri hakkında bilgi için bakınız: Özcan, *a.g.e.* s.182.

²⁴ Damat İbrahim Paşa 10 Ekim 1595'te Ferhat Paşa'yı Yedikule Zindanlarında boğdurmıştır. Özcan, *a.g.e.*, s. 182., Hammer, *a.g.e.*, Cilt VII, s.2184.

²⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt III, Kısım 1, 6. 72-73; Yücel-Sevim, *a.g.e.*, s.33.

²⁶ Hammer, *a.g.e.*, Cilt VII, s.2186.

²⁷ Özcan, *a.g.e.*, s.183.

²⁸ Hammer, *a.g.e.*, Cilt VII, s.2189.; Alphonse, De Lamartine, *Olgunluk Çağı(Türkiye Tarihi)*, (Haz: M.R. Uzman), Cilt IV, 1001 Temel Eserleri: 41, s.1023.

fethettiği, Estergon Kalesi Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır. Ancak on yıl sonra, sadrazam Lala Mustafa Paşa tarafından Estergon geri alınmıştır. (1605)²⁹

Görüldüğü üzere, İran'la 1590 yılında barış antlaşması imzalayan Osmanlılar dikkatlerini Orta Avrupa'ya vererek burada yıllardır süregelen sınır ihlallerini savaşa çözüme kavuşturmayı denemiştir. Ancak 1593–1608 yılları arasını kapsayan “Uzun Harb” ve “On Beş Yıl Savaşları” boyunca birçok kale ve stratejik mevki kaybedilmiştir. 1595'te ise Estergon'un düşmana geçmesiyle doğuda da Avrupa'yı Karadeniz'e bağlayan İbrail-Kili-İsmail-Yergöğü-Akkirman kale zinciri elden çıkmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere; kale ve istihkâmların birbirleriyle bağlantılı oluşu, geniş bir bölgeyi hızla kazanmayı ve hızla kaybetmeyi beraberinde getirmektedir.

Osmanlılarla Avusturyalılar arasında 1593'te başlayan “Uzun Harb” Eğri'nin tarihi bakımından bir dönüm noktası olmuştur. Tezimizin ana konusunu teşkil eden Eğri Kalesi'nin Fethi ve Haçova Meydan Muharebesi bu nedenle ayrı bir başlık altında incelenecektir.

2. Eğri Kalesi

2.1. Eğri Kalesi'nin Tarihi ve Önemi

Macarca “Eger”, Almanca “Erlau”, Latince “Agria” adlarıyla anılan³⁰ ve bazı Osmanlı kaynaklarında Macarca söylenişine benzer şekilde “Eğre” olarak da geçen Eğri şehri, Macaristan'ın kuzeydoğusundaki Heves vilayetinde bulunmaktadır. Şehir ve kalesi ismini bulunduğu Eğer ırmağından almıştır.³¹

Eğri kalesi, Marta ve Bükk dağları arasında, Eğer ırmağının kıyısında yer alır. Eger ırmağı, kentin içinden akarak, güneydoğuda Tissa Nehri ile birleşir.³² Eğri şehrinin kurulmuş olduğu bölge maden kaynakları bakımından oldukça zengindir.³³ Aynı zamanda böle ulaşım yolları açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Eğri kalesi, Türk hâkimiyeti devrinde saldırılar ve savunmalar ile meşhur olmuş, fethinden sonra Macaristan'daki dört büyük Osmanlı eyaletinden biri haline gelmiştir.³⁴

---

²⁹ Özcan, *a.g.e.* s. 183.

³⁰ Geza David, “Eğri”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), Cilt X, İstanbul 1994, s.489; Mehmet Tayip Gökbilgin, “Eğri”, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (İA), Cilt IV, Eskişehir 1975, s.196.; Burcu Özgüven, *Osmanlı Macaristan'ında Kentler, Kaleler*, Ege Yayınları, İstanbul 2001, s.148,

³¹ Gökbilgin, *a.g.m.* s.196.

³² Özgüven, *a.g.e.*, s.148.

³³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt III, 1. Kısım (III. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı, Ankara 1995, s.75; Peçevi *a.g.e.* s.179; Özgüven, *a.g.e.*, s.148; David, *a.g.m.* s.489.

³⁴ Gökbilgin, *a.g.e.* s.196.

Eğri, eski şehirlerden biridir. Macar Devletinin kurucusu ilk kral I. Szent Istvan XI. yy.'da³⁵ buraya bir piskoposluk merkezi kurmuş ve büyük arazi tahsis etmiştir. Daha sonraki krallar da dini iktisadi bir önem taşıyan bu şehirle ilgilenmişlerdir. Daha ilk zamanlardan itibaren özellikle Fransa'dan gelen Vallalar'ın büyük bir kısmı buraya yerleştirilmişlerdir. Moğolların Doğu Avrupa'yı istilası zamanında istilalara uğramıştır.³⁶ 1241–1242 yılları arasında Batu Han'ın kumandanı Şıban tarafından yakılarak tahrip edilmiştir.³⁷

1261 Kral IV. Bela şehir tekrar imar ettirmiş, piskoposluk merkezi haline getirmiştir. 1442'de bu sefer Hus mezhebine bağlı olanlar tarafından istilaya uğramıştır. Kral Corvin Matyas zamanında (1458–1490) şehir tekrar toparlanmış, piskopos için yeni bir saray yaptırılmıştır.³⁸ Kalesi bu dönemde büyük fakat pek kalın olmayan duvarlarla çevrili olup, içinde 300–350 kadar asker bulunmaktadır.³⁹ Bundan sonra Eğri'nin XVI. asır başlarında bir köylü isyanında (1514) tekrar tahrip olduğu bilinmektedir.⁴⁰

Mohaç Meydan Muharebesinden (1526) sonra kale birkaç defa el değiştirdiyse de 1542'ye kadar bazı eklentiler hariç önemli ölçüde tahrip edilmiştir. Avusturya taraftarı olan Peter Perenyi'nin eline geçtiğinde Eğri Kalesi'ne Tomas Varkoch adlı bir asker tayin edilmiş ve geniş kapsamlı imar çalışmalarına başlanmıştır. Perenyi'nin Viyana'da hapiste olmasına rağmen kale kumandanı, Aleksandra da Vedano adlı bir İtalyan'ın planlarına göre tamiri sürdürülmüştür.⁴¹

1548'de Perenyi'nin ölümünden hemen sonra kale doğrudan Kral Ferdinand'ın kontrolü altına girmiştir. Kumandanlığına Kuzey Macaristan'ın başta gelen asilzadelerinden Istvan Jobo getirilmiştir. Piskoposluk gelirlerinin büyük bir kısmı muhafaza işlerine ayrılmış, bununla birlikte kalede hizmet verenlerin sayısı bu yıllarda 400'ü pek aşmadığı görülmektedir.⁴² Yine de muhtemel bir Osmanlı saldırısına karşı bazı yeni inşaatlar gerçekleştirilmiş ve savaş malzemelerinin miktarı artırılmıştır.

Eğri'ye yönelik ciddi Osmanlı hücumu 1552 yılında meydana gelmiştir. İkinci vezir Ahmed Paşa (Ölm. 1555) ve Rumeli Beylerbeyi Sokullu Mehmed Paşa'nın Budin Beylerbeyliğinin yerli askerleriyle birleşen kuvvetleri, önce Temeşvar'ı, sonra Szolnok şehrini

---

³⁵ David, *a.g.m.*, s.489.

³⁶ Özgüven, *a.g.e.* s.148.; David *a.g.m.*, s.489.

³⁷ Gökbilgin, *a.g.m.*, s.196.

³⁸ Özgüven, *a.g.e.*, s.148; Gökbilgin, *a.g.m.* s.196.

³⁹ David, *a.g.m.*, s.489.

⁴⁰ Gökbilgin, *a.g.m.*, s.196.

⁴¹ David, *a.g.m.*, s.489.

⁴² David, *a.g.m.*, s.489.

almışlardır. 9–11 Eylül’de Budin Beylerbeyi Hadım Ali Paşa’nın teşvikiyle Eğri üzerine yürüyen bu ordu, yaklaşık 40 gün süren kuşatma sonucunda, başarıya ulaşamamıştır.⁴³ Peçevi İbrahim’e göre, Kanuni Sultan Süleyman devrinin bütün başarıları arasında Eğri muhasarası; Viyana ve Malta atılımları ile dönemin üç başarısız teşebbüsünden biridir.⁴⁴

Kale, kuşatmanın kaldırılmasından sonra İtalyan mimar Paolo Mirandola’nın planlarına uygun olarak 1560’da yeniden düzenlenmiştir. 1572 ile 1583 yılları arasında, Ottovia Baldigara yönetiminde, beden duvarlarına büyük tabyalar inşa edilmiş, kale surlarını sağlamlaştırma çalışmaları sürdürülmüştür.⁴⁵

1596’da Osmanlı fethi öncesi yapılan bir şehir planı, İtalyan mimarların eseri olan üçgen tabyaları açıkça göstermektedir. Şehir planında yerleşme, ırmağın kenarında kurulu bulunan kent ile tepede kurulan askeri kaleden oluşmaktaydı. Kent suru, barbikanlı çift kuleli giriş kapıları ve dairesel tabyalarla korunmaktaydı. Sur içinde, merkezde bulunan Ortaçağ kilisesi yerine bugün 19. yüzyıla ait bir katedral yer almaktadır.⁴⁶

Osmanlılarla Avusturyalılar arasında 1593’te başlayan “Uzun Harb Dönemi” Eğri’nin tarihi bakımdan bir dönüm noktasıdır. 1596 yılında III. Mehmed ordunun başında Macar topraklarına doğru sefere çıktığında bu seferin ana hedefi Eğri olmuştur. 1596’da III. Mehmed’in fethiyle birlikte Osmanlı Egemenliğine giren şehir, tamir edilerek Sofu Sinan Paşa’ya bırakılmıştır. Vezir-i âzâmın yedi sancak beyi ve 12 000 reayaya yeniden inşa ve tahkim ettirdiği bildirilen Eğri kalesi, XVIII. asır boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Eğri ilk zamanlarda Kanije gibi Budin’e tabi bir iken, sonradan Sonluk (Szonluk), Hatvan, Segedin (Szeged), Fülele (Filele) ve Seçen (Szecseny)⁴⁷,nın ilhakı ile 6 sancaklı bir eyalet haline geldiği görülmektedir.⁴⁸

Osmanlı hâkimiyetinin sürdüğü 91 yıl boyunca Eğri’de en az elli sekiz beylerbeyi görev yapmıştır. Bunların faaliyeti hakkında bilgiler oldukça kısıtlıdır. Beylerbeyiler, vergilendirmedeki problemler, reaya şikâyetinin çözümü meseleleriyle uğraşmışlardır.⁴⁹

XVIII asır boyunca; Eğri merkez livasına tabi kaleler, Sirde, Szavaski, Hekses olmuştur.⁵⁰ İç kale ya da diğer adıyla “Baruthane Kalesi”, Köprülü Mehmed Paşa tarafından

⁴³ Gökbilgin, *a.g.m.*, s.196.

⁴⁴ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi I*, (Haz:Bekir Sıtkı Baykal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:467, Ankara 1982, s.295.

⁴⁵ Özgüven, *a.g.e.*, s.148.

⁴⁶ Özgüven, *a.g.e.*, s.150.

⁴⁷Bu yerleşim yerlerinin Türkçe, Macarca, Almanca dillerinde karşılığını bulmak için bakınız: Özgüven, *a.g.e.*, s188-189.

⁴⁸ Gökbilgin, *a.g.m.*, s.197.; David, *a.g.m.* s.490.

⁴⁹ David, *a.g.m.*, s.490.

1657’de inşa edilmiştir. Osmanlı hâkimiyeti boyunca sur içinde çok büyük bir değişim olmamış, ancak yeni camiler eklenmiştir. Bu camilerden birinin minaresi, bugün Daba Meydanı civarında bulunmaktadır. 35 metre yüksekliğinde, 14 köşeli minare cami 1829’da tamir ettirilmiştir.⁵¹

Evliya Çelebi’nin 1664 yılında Eğri’yi ziyareti sonucunda “Macar Hisarı” olarak betimlediği sur içi, “Frenk Hisarı” olarak geçen askeri kaleye hendek üzerinden köprü ile bağlanır. İki kale arasında yolun üzerinde bulunan Ali Paşa Tabyası, Zurnazen Mustafa Paşa Tabyası ile Hûnkâr Tabyası kentin savunmasını sağlar.⁵² Ancak asıl askeri güç, tepede kurulan kalede bulunmaktadır.

Eğri yöneticileri, hiyerarşik olarak Frenk (veya Nemse) Hisarı Dizdarı, Macar Hisarı Dizdarı, Aşağı Varoş Dizdarı, Baruthane Kalesi Dizdarı olarak sıralanır.⁵³ Paşa sarayı, esir zindanı, saat kulesi ve Paşa Camii, Macar Hisarındadır.⁵⁴ Bugün mevcut olmayan Frenk Hisarı’nın içinde, yeniçeri odaları vardır. Bu kalede hiç kadın ve çocuk olmayışı, çarşı ve Pazar bulunmayışı; hisarın tamamen askeri amaçlarla kullanıldığına işaret eder. Kalede Hz. Muhammed’in sancağının bir parçasının saklandığı “Âlem-i Şerif Camii” bulunmaktadır.

Varoş, Hıristiyan Martolos askerlerinin oturduğu askeri bir kamptır. Aşağı varoş ise, on yedi mahalleden oluşan oldukça gelişmiş bir Müslüman semtidir. Halk ağırlıklı olarak Macarca, Almanca konuşur. Birçoğu geçimini kaleyi korumaktan sağlar. Bunların dışında tüccar, derviş, şair, edip, hekim olanlar da vardır. “Fethiye Camii” kiliseden çevrilme bir yapı olup, varoş duvarına bitişiktir. Diğer camiler ise; Salih Efendi, Çarşı, Benli Ahmet Ağa, Memi Ağa, Alay Beyi, Yeni Zaim, Kasım Paşa, Pazaryeri olarak sıralanabilir. Kethüda Camii’nin minaresi halen yerinde olup gözcü kulesi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca sıbyan mektepleri, medreseler, Bektaşî tekkeleri diğer Omsalı yapılarıdır.⁵⁵

Eğri şehrinin sosyal durumuyla ilgili bilgiler daha az olup, nüfusu tam olarak bilinmemektedir. Kaynaklarda vergi defterlerinin bilgileri ışığında XV. yy.’ın ortalarında burada tahmini 3000 ile 4000 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir.⁵⁶

Bereketli topraklar içinde yer alan Eğri’de bağ ve bahçecilik oldukça gelişmiştir.⁵⁷ Kaynaklarda bu konuda Osmanlı idaresi öncesinde 1577’de vergi mükellefi olarak

---

⁵⁰ Gökbilgin, *a.g.m.*, s.198.

⁵¹ Güven, *a.g.e.*, s. 151.; Gökbilgin, *a.g.m.*, s.198.

⁵² Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Cilt VI, İstanbul 1984, s.90-91.

⁵³ Özgüven, *a.g.m.*, s.151.

⁵⁴ Gökbilgin, *a.g.m.*, s198.

⁵⁵ Özgüven, *a.g.e.*, s.151.

⁵⁶ David, *a.g.m.*, s.490.

kaydedilenlerin %90'ının sadece bağıcılıkla uğraşıyor olduğu bildirilmektedir.⁵⁸ Bu alanda, Osmanlı döneminde pek fazla değişiklik yaşanmamıştır.

Şehirde, ticaret yaşamı oldukça canlı olup, zengin bir Müslüman tabakası da vardır. Yakın şehir ve kasabalarla ticaret gelişmiştir.⁵⁹ Eğri şehrindeki kaplıcalar da oldukça meşhurdur.⁶⁰

XVII. asır boyunca siyasi ve askeri bakımdan büyük önem arz eden Eğri beylerbeyliği, 1683 II. Viyana bozgunu ile açılan Avusturya harpleri sırasında Macaristan'da en son kaybedilen yerlerden biri olmuştur. 1687 ortalarında, Eğri şehri Giovanni Dria kumandasındaki müttefik Avrupalı güçler tarafından kuşatılmıştır.⁶¹

Eğri'nin Osmanlı hâkimiyetinden çıkışından sonraki durumuna baktığımızda, uzun süre Avusturya egemenliğinde olduğunu görüyoruz. Eskiden beri bir piskoposluk merkezi olan Eğri, 1804'te; Eğri Başpiskoposluğu, Kossa Piskoposluğu, Szatmar Piskoposluğu olmak üzere üçe bölünmüştür. 1807'de hepsi Heves vilayeti altında toplanmıştır.⁶²

XVIII. yüzyıldan bu yana hızla gelişip değişen Eğri, son yirmi yılda nüfus bakımından durgunluk göstermektedir. Eğri şehri, 1990'da 62.000 kişilik bir nüfusa sahiptir. Şehirde halen ziraate dayalı bir ekonomik sistem olmakta, şarapçılık önemini korumaktadır. Kalesi, barok stildeki binaları ile turistik bir şehir durumundadır.⁶³

2.2. Eğri Kalesi'nin Fethi

Osmanlı himayesindeki Eflak, Boğdan ve Erdel'de 1593'te meydana gelen karışıklıklar ve sınır boylarındaki hadiseler Osmanlı-Avusturya mücadelelerini tekrar canlandırmıştır. Savaşın ilk yıllarında Osmanlılar, Avusturya kuvvetleri karşısında kayda değer bir başarı sağlayamadıkları gibi, stratejik öneme sahip Estergon'u da kaybetmişlerdir.(2 Eylül 1595) Öte yandan Eflâk'ta karışıklıklar iyice artmış, bu bölgedeki Osmanlı kontrolü tamamıyla sarsılmıştır. Bu bakımdan 1595 yılı, "Türk tarihinin en uğursuz yıllarından birisi" olarak tanımlanmaktadır.⁶⁴

---

⁵⁷ Eğri şehrinin verimli bağ ve bahçeleri hakkında, tez konumuz olan "Tarihi Ergürüs ve Feth-i Eğri" adlı eserde de önemli bilgiler verilmektedir: "... İki canibleri şehri-sitân gibi âlâ muazzam köyler ve etrafı makbul bağ ve bahçeler, sayfi ve şifayı envâi meyvalar..." Dâ'i-i Fakir; *a.g.e.*, v.17b.

⁵⁸ David, *a.g.m.*, s.490.

⁵⁹ Özgüven, *a.g.e.*,

⁶⁰ Eğri'nin kaplıcaları hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Özgüven, *a.g.e.*, s.153.

⁶¹ David, *a.g.m.*, s.490.; Gökbilgin, *a.g.m.*, s. 198.

⁶² Gökbilgin, *a.g.m.*, s. 198.

⁶³ David, *a.g.m.*, s.491.

⁶⁴ Öztuna, *a.g.e.*, s.42.

İstanbul'a gelen yenilgi ve dolayısıyla önemli konumdaki kale ve şehirlerin kaybedilmesi haberleri üzerine; başta Koca Sinan Paşa ve Hoca Sadeddin Efendi olmak üzere, devlet erkânı ve yeniçeriler Sultan'ın sefere çıkmasını istemişlerdir. Padişahın sefere gitmesi konusunda ısrarcı davranan Koca Sinan Paşa; Sultan Süleyman gibi yeni padişahın bizzat sefere gitmesini, aksi takdirde yeniçerilerin sefere gitmeyeceklerini söylemiştir.⁶⁵ Kaynaklar, Sinan Paşa'nın bu konudaki ısrarının nedeni, İstanbul'daki dedikodulardan ve rakiplerden çekinmesi olarak bildirmektedir.⁶⁶ Peçevi İbrahim Efendi Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın düşüncelerini eserinde şöyle dile getirmektedir:

*"... Saadetli padişahı şahsen sefere gitmeye özendirip durdu. Dedi ki, sadrazam serdar olunca kaymakamı onu desteklemez ve başarı kazanmasını istemez. Başarısızlığa uğrayıp azledilmesini ve sadrazamlık mührünün kendisine verilmesini ister. Eğer aşağı derecedeki vezirlerden serdar yapılırsa sadrazam ona yardımcı olmaz. Çünkü zafer kazanırsa sadrazamlıktan başka bir makam onu tatmin etmez. Hal böyle olunca yapılacak en doğru iş, cihangir padişahın bir yıl için zahmete katlanarak şahsen gitmesi ve rahmetli sultan Süleyman Han gibi, Tanrı'nın dirayeti ile din ve devlet düşmanlarına hadlerini bildirmesidir."*⁶⁷

Koca Sinan Paşa bu düşüncelerle, Sultan III. Mehmed'i sefere gitme konusunda ikna etmiştir.⁶⁸ Ayrıca ordunun kötü durumda bulunması ve devletin sınırlarının gittikçe daralmaya başlaması da III. Mehmed'in harekete geçmesinde etkili olmuştur. Böylece padişah, babası III. Murad ve dedesi II. Selim'in terk etmiş olduğu sefere çıkma geleneğini yeniden canlandırma kararı almıştır. Sefer hazırlıkları yapılırken Koca Sinan Paşa ölmüş, yerine Damat İbrahim Paşa vezir-i âzamlığa atanmıştır.⁶⁹

Damat İbrahim Paşa; padişahı bizzat sefere katılmayarak, Serdar-ı Ekrem'in gitmesi gerektiğini ileri sürdü ise de, yeniçeriler padişahın gitmesinde ısrar etmişler ve sadrazama: "Padişahımız gençtir, bizimle niçin sefere çıkmaz? Sultan Süleyman girdi ve nikris iletine mübtela idi; öyle olduğu halde araba ile sefere çıktı," diyerek III. Mehmed'in sefere çıkmasında ısrarlı olmuşlardır.⁷⁰ III. Mehmed sefer hazırlığı bittikten sonra, kapıkulu

⁶⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., Cilt III, Kısım 1, s.74.

⁶⁶ İlgürel, a.g.e., s.68.

⁶⁷ Peçevi, a.g.e., Cilt II, s.177.

⁶⁸ Kaynaklarda Koca Sinan Paşa'nın isteğine karşın, saray halkının özellikle III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan'ın yeni padişahın sefere katılmasını istemedikleri anlaşılmaktadır. Bakınız: Lamartine, a.g.e., s.1025.; Uzunçarşılı, a.g.e. s.74.

⁶⁹ Peçevi, a.g.e., s.178.

⁷⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., s.178.

ocaklarıyla beraber 24 Şevval 2004/21 Haziran 1596 Cuma günü İstanbul'dan yola çıkmıştır.⁷¹

III. Mehmed'in ana hedefi Eğri idi. Padişah bu sefer için, hazineden 550 deve yükü altın ve gümüş almış, İstanbul'da Valide Sultan'ın nezareti altında harcanmak üzere 400 yük duka, 100 yük kuruş ve 50 yük ve yeni basılmış kuruş bırakmıştır.⁷²

Vezir-i âzam Damad İbrahim Paşa daha önce hareket etmişti.⁷³ Sefer hazırlıklarının tamamlanmasıyla Padişah III. Mehmed, Hoca Sadeddin Efendi, Şemseddin Sivasi⁷⁴ Ayasofya Şeyhi Muhammed Efendi, Şeyh Tahir Dede Efendiler⁷⁵ hareket etmiştir. Bunlardan başka vüzerâdan Cağal-oğlu Sinan Paşa, Nişancı Hamse Çelebi, Baş Defterdar İbrahim Efendi ve Yeniçeri Ağası Veli Ağa ile Anadolu ve Rumeli kazaskerleri de katılmışlardır. İstanbul muhafızlığına da vüzerâdan Hadım Hasan Paşa atanmıştır.⁷⁶

Bu dönemde Eğri kalesi'nin kumandanı Pal Nyory adlı bir Macar asilzadesidir. Yardımcılığına ise Claudio Cogonara adlı bir askeri mühendis tayin edilmiştir.⁷⁷ Sefere Osmanlı Devletinin savaş halinde bulunduğu Almanya ve İspanya'nın düşmanı I. Elizabeth'in büyükelçisi Sir Edward Burton da katılmıştır.⁷⁸

Sultan Mehmed İstanbul'dan yola çıktıktan sonra, ordusuyla birlikte ilk geceyi Davutpaşa sahrasında geçirmiştir. Ertesi gün buradan hareketle Küçük Halkalı Pınarı'na ulaşılmış, sefere çıkmasını hiç istemeyen Safiye Valide Sultan, oğluna Halkalı'ya kadar eşlik etmiş, buradan İstanbul'a geri dönmüştür.⁷⁹ Ordu 11 günde Edirne'ye varmış, 5 gün burada kalmış,⁸⁰(1–5 Temmuz); 7 günde Filibe'ye gelinmiştir. Burada 4 gün geçirilmiştir.⁸¹(12–16

⁷¹ Dâ'i-i Fakir, *a.g.e.*, v. 6.a.; Peçevi, *a.g.e.*, s.178.; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt III. Kısım 1, s.74.; Camartine, *a.g.e.*, s.1026.; Yücel-Sevim, *a.g.e.*

⁷² Gökbilgin, "Mehmed III", s.537.

⁷³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt III, Kısım 1, s.74.

⁷⁴ Zahiri ve Bâtini ilimlerde ârif riyâzet ve takvâsıyla meşhur olan Şemseddin Sivâsi, Kânuni, II. Selim, III. Murad, III. Mehmed zamanında İstanbul'da Va'z ve irşadda bulunmuş, hepsinden hürmet görmüştür. Eğri seferine katılmış sefer dönüşü Sivas'ta vefat etmiştir. Geniş bilgi için bakınız: Cengiz Gündoğdu, "Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsi Sivasiler", *TÜRKLER*, Cilt XI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 129–141.

⁷⁵ Dâ'i-i Fakir, *a.g.e.*, v.7b.

⁷⁶ Danişmend, *a.g.e.*, s.164.; Özcan *a.g.e.*, s.192.

⁷⁷ David, *a.g.m.*, s. 489.

⁷⁸ Öztuna, *a.g.e.*, s.43.

⁷⁹ Danişmend, *a.g.e.*, s. 164.; Öztuna, *a.g.e.*, s.43. ; Dâ'i-i Fakir, *a.g.e.*, s.15.

⁸⁰ Ordunun Edirne'de bulunduğu sıralarda Hoca Sadeddin –ki her sabah o gün ne yapılacağını kararlaştırmak üzere vezirlerden önce Padişahın yanına giderdi- henüz 20 yaşında bulunan oğlu Edirne kadısı Es'ad Efendi için İstanbul kadılığına alındı. Fakat Valide Safiye Sultan'ın karşı çıkması üzerine Es'ad Efendiye kazaskerlik verildi. Bakınız: Hammer, *a.g.e.*, Cilt VII, s.2194-2195.; Gökbilgin, "Mehmed III", s.537.

⁸¹ Padişah, 4 gün boyunca kaldığı Filibe'de şehir kadısının Meriç kenarındaki kökünde ikamet etmiş, misafirperverliğe karşılık mükâfat olarak kadıyı kayd-ı hayat şartlarını yerinde bırakmıştır. Hammer, *a.g.e.*, Cilt VII, s.2195.

Temmuz), 4 gün sonra Ordu Sofya'da (20 Temmuz), 10 gün sonra Niş'te (30 Temmuz), 10 gün sonra da Belgrad'da (9 Ağustos) olmuştur.⁸² Belgrad yakınlarında Batçine (Batucina) denilen konağa varıldığı zaman Sinan Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa, gücü yettiği kadar alay tertip edip karşılamış ve otağında padişahın eteğini öpmek onuruna erişmiştir. Ertesi gün Hasan Paşa menziline Cerrah Mehmed Paşa gelip alayı ile selamlamış, o da padişah otağında etek öpme şerefine erişmiştir.⁸³

Belgrad'a varıldığı gün, sadrazam İbrahim Paşa hepsinden daha parlak bir tarzda karşılama töreni düzenlemiştir. Padişah Belgrad'da şehrin karşısındaki "Hünkâr Tepesi"nde kurulan otağına inmiştir.⁸⁴ Belgrad'ta Mehmet Paşa ile defterdar Gücdehan (Ağzıçarpık) Ali Çavuş, Estergon'un tesliminden sorumlu tutularak zindana konulmuş, tüm mallarına el konulmuştur. 7 gün sonra her ikisi de Padişah tarafından affedilmiştir. Mehmed Paşa Belgrad muhafızlığına bırakılmış, Ali Çavuş orduyla sefere katılmıştır.⁸⁵ Ordu Belgrad'ta on bir gün kalındıktan sonra, 21 Ağustos'ta Salankamen (szalan kamen) mevkiine ulaştığı zaman, tüm vezir ve kazaskerler, şanlı beyler ve beylerbeyinden orada olanlar, sadrazamın çadırında toplanmışlardır. 2 gün boyunca⁸⁶ yapılan müzakerede iki mesele üzerinde görüşülmüştür.

1. İsyân halinde bulunan Erdel Üzerine mi, yoksa Avusturya işgalindeki Macar arazisine mi yürümek daha uygundur?

2. Avusturyalılara karşı hareket geçildiği takdirde Komorn (Komoran) Kalesi veya Kuzeydoğudaki Eğri Kalesi'ne doğru gitmek mi daha doğru olur?

Arazisi sulak ve bataklık olan Erdel'in askeri harekete müsait olmamasından dolayı Avusturya cephesi tercih edilmiştir.⁸⁷ Cağalazade Sinan Paşa, "Estergon'un batında Tuna ırmağı kıyısında Komaran kalesine yürünmesini, buranın zabtından sonra Tuna kıyılarının güvence altına alınabileceğini" iddia etmiştir.⁸⁸ Buna karşılık İbrahim Paşa ve öteki ordu erkânı "önemsiz bir konumda bulunan küçük Komaron kalesinin yerine, stratejik ve maden zenginliği bakımından önemli bir kale olan Eğri'ye karşı harekete geçilmesini" ileri sürmeleri üzerine Eğri'ye yürümeye karar verilmiştir.⁸⁹

⁸² Dâ'i-i Fakir, *a.g.e.*, v. 15-16.; Hammer, *a.g.e.*, s.2195.; Danişmend, *a.g.e.*, s.165.

⁸³ Peçevi, *a.g.e.*, Cilt II, s.178.

⁸⁴ Dâ'i-i Fakir, *a.g.e.*, v.11b. 12a.; Danişmend, *a.g.e.*, s. 165; Öztuna, *a.g.e.*, s.43

⁸⁵ Peçevi, *a.g.e.*, Cilt II, s. 178; Hammer, *a.g.e.* Cilt VII, s. 2195.

⁸⁶ Öztuna, *a.g.e.*, s.44.

⁸⁷ Danişmend, *a.g.e.*, s.166.

⁸⁸ Yücel-Sevim, *a.g.e.*, s.166.

⁸⁹ Yusuf Karaca, "Eğri Seferi", *Berikan Tarih Ansiklopedisi*, Cilt III, Berikan Yayınları, Ankara 2000, s.350.; Yücel-Sevim, *a.g.e.*, s.34.; Peçevi, *a.g.e.*, Cilt II, s.179

Ordu, Varadin (Peterwardein) Köprüsü'nden geçip, Segedin'e geldiği zaman burada Rumeli Beylerbeyi Sokulluzade Hasan Paşa, askerleriyle orduya katılmıştır. Savaşa iyi hazırlanan Hasan Paşa, aynı zamanda sahilden gemiye yüklediği topları da Tuna ve Tisa nehri yoluyla kısa zamanda Segedin'e getirmiştir.⁹⁰

Sultan III. Mehmed, Segedin'deyken Eğri'nin güneybatısında Osmanlılara ait hudut kalelerinden Hatvan'ın düşman tarafından muhasara edildiği haber alınarak Çağalazade kumandasıyla derhal kuvvet sevk etmiştir. Fakat kuvvetler yetişmeden önce kale düşmüştür. Bütün muhafızlar ve halk derileri yüzülmek suretiyle vahşice öldürülmüşlerdir.⁹¹

21 Haziran 1596'da İstanbul'dan hareket eden ordu, 22 Muharrem 1005/21 Eylül 1596'da Eğri önlerine varmıştır. 24 Eylül'de kuşatılan Eğri Kalesi, Almanların elindeki Macar kalelerinin en önemlisidir. Türklerin Eğri ovasına gelmeleri üzerine civarda bulunan halk buldukları yerleri terk ederek kaleye çekilmişlerdir.⁹² Kaleyi, Avusturya kumandanı Tieffenbach'a tabi Macar Nyari Pal, Çek Kerska ve diğer bir Alman zabitanın idaresinde 1500 Avusturyalı ve Vallon ile 1000 Macar müdafaa ediyordu. Osmanlı ordusunun hareketini takip eden Arşidük Maksimiliyen ve Erdel Voyvodası Sigsimund Bathary, Tieffenbach ile birleşmek ve Eğri'ye gitmeye karar vermişlerse de buna muvaffak olamamışlardır.⁹³ III. Mehmed Eğri önlerine geldiğinde ilk olarak kale kumandanına teslim için bir mektup yazmış olup, kısaca şöyle demiştir:

*"Eğri içinde olan beyler ve ahali: Bilmiş olunuz ki şevket-ü azimetim Eğri fethinedir. İmdi evvela Alla-ü Teala'nın emr-i şerifi ile sizi dinimize davet ederiz. Eğer Müslüman olursanız size zararım dokunmayup haliniz üzere emvâl ve emlâkinizi kemâkân (eskinden olduğu gibi) sarf edip asude olun. Ve eğer dine geçmezseniz kaleyi bırakıp, çıkıp memleketlerinize gidesüz. Yoksa bu devletin birini kabul edmeyüb cenge mübaşeret ve bana ve askerlerime karşı top ve tüfek ve kumbara atarsanız, sonra Allah ve Resulullah hakkı için sizi katliam edip birinizi sağ komam, bilmiş olasınız!"*⁹⁴

Kaleyi savunan kumandanlar, bu teklifi reddedip, padişahın emrini götüren haberciyi hapsedince, Eğri muhasarası beş koldan başlamıştır. Vezir-i âzam İbrahim Paşa, Avusturyalıların müdafaa ettiği kısma, Ilıcalar tarafından toplarını yerleştirmiş burada mevzi almıştır. Çağalazade şehrin büyük kale ve kilisesine karşı, Hadım Cerrah Mehmed Paşa'da

⁹⁰ Özcan, *a.g.e.*, s. 192.; Karaca, *a.g.e.*, s.350.

⁹¹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt III, Kısım 1, s.75.; Özcan, *a.g.e.*, s.193.

⁹² Özcan, *a.g.e.*, s. 193.

⁹³ Gökbilgin, "Mehmed III", s.197.; Feridun Erkmen, "Haçova Meydan Savaşı", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt XIV, İstanbul 1996, s.546.

⁹⁴ Danişmend, *a.g.e.*, s.168.; Özcan, *a.g.e.*, s. 194.

münasip yerlerde mevzilenmişlerdir.⁹⁵ Bunlara birkaç gün sonra Beylerbeyi Çerkez Mahmud Paşalarda ordularıyla katılarak altıncı kolu oluşturmuştur.⁹⁶

Eğrinin muhasarası çok şiddetli bir şekilde gerçekleşmiştir. 19 gün süren⁹⁷ fetih hareketi boyunca çok sağlam bir şekilde yapılmış olan kale toplarla dövülerek gedikler açılmaya çalışılmıştır. Yedi gün sonra, düşman askeri şehri yakıp⁹⁸, iç kaleye çekilmiştir. Bundan sonra özellikle serdengeçtilerin gayreti ve yapılan lağımlar ile iç kalede zaman zaman gedikler açılmıştır. Nihayet, kaleyi müdafaa edemeyeceklerini anlayan düşman askerleri içinden kale muhafızı Nyary ile dokuz arkadaşı Osmanlı sultanından aman dilemiştir. Padişah, “Bindiğim at ve kuşandığım kılıç üzerine yemin ederim ki teslim olduğunuz takdirde sizleri serbest bırakacağım” demiştir. Danişment bu and için “Türk askerinin ağzına en çok yakışacak mukaddes üzerine içilmiş bir and” olarak tanımlamaktadır.⁹⁹ Böylece teslim olan şehre önce Mehter-i Hümayun Takımı, ardından Anadolu Tımarlı sipahisi ile Beylerbeyi Hasan Paşa, sonra Yeniçeriler ile ağaları Sarıklı (Destâri) Mustafa Ağa girmişlerdir.¹⁰⁰(12 Ekim 1596)

Eğri yeni bir eyalete merkez yapılmış, Erzurum beylerbeyi Sofu Sinan Paşa Eğri Beylerbeyliğine getirilmiştir.¹⁰¹ Kanuni devrinde alınamayan, böylesine ünlü bir kalenin kısa zamanda fethedilmesi Sultan Mehmed’in itibarını büyük ölçüde artırmış ve bundan sonra “Eğri Fatih” Unvanını almıştır. Kaçmaya çalışan Almanlar, yolda Kırım süvarileri ve akıncılar tarafından kılıçtan geçirilmişlerdir. Birkaç gün sonra Hatvan Kalesi, tekrar Osmanlı’ların eline geçmiştir. Almanlar bölgeden çekilirken kaleyi iyice tahrip etmelerinden dolayı Konya Beylerbeyi Cafer Paşa kalenin inşası ile görevlendirilmiştir.¹⁰²

Feth’in ilk Cuma günü geleneklere uyularak şehrin en büyük kilisesi camiye çevrilmiş; Sultan III. Mehmed ve Tarihçi Hoca Sadeddin Efendinin de bulunduğu kalabalık bir cemaatle Cuma namazı kılınarak, III. Mehmed adına hutbe okunmuştur.(17 Ekim 1596)¹⁰³

Kaleyi terk eden kumandanların bu sırada anlaşmalara aykırı bir şekilde öldürüldükleri bilinmektedir. Osmanlı tarihçileri, bunu Hatvan’daki Osmanlı halkına reva görülen

---

⁹⁵ Gökbilgin, “Eğri”, s.197.

⁹⁶ Danişmend, *a.g.e.*, s. 169.

⁹⁷ Dâ’i-i Fakir, *a.g.e.*, v.15b.

⁹⁸ Dâ’i-i Fakir, *a.g.e.*, v.119a.

⁹⁹ Danişmend, *a.g.e.*, s.169.

¹⁰⁰ Öztuna, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁰¹Yeniçeri ağası Veli Ağa’ya Rumeli Beylerbeyliği, Yeniçeri ağalığı da Mirahor Tırnakçı Hasan’a verildi. Dâ’i-i Fakir, *a.g.e.*,

¹⁰² Gökbilgin, “Eğri”, s. 197. ; Öztuna, *a.g.e.*, s.45.;Dâ’i-i Fakir, *a.g.e.*, v. 32b.; Özcay, *a.g.e.*, s. 195.

¹⁰³ Dâ’i-i Fakir, *a.g.e.*, v. 32a.

muameleye karşılık olarak yapılmış olduğunu belirtmektedirler.¹⁰⁴ Peçevi bu konuda, Eğri kalesinden çıkan Avusturyalı kumandanları yeniçerilerin öldürdüklerini, zabitlerin engellemesinin fayda vermediğini kaydetmektedir.¹⁰⁵ Eğrinin fethiyle birlikte, Avusturya'nın Macaristan'daki stratejik öneme sahip kalelerinden biri ele geçirilmiş oldu. Zira Erdel ile Avusturya arasındaki haberleşme yollarını bu kale kontrol altında bulunduruyordu.

2.3. Haçova Meydan Muharebesi (26 Ekim 1596)

III. Mehmed kumandasındaki Osmanlı ordusu Eğri'yi fethettiği sırada Avusturyalılar Padişah'ın hareketini casusları vasıtasıyla takip ettirmişlerdir. Söz konusu Avusturya ordusunun içinde Erdel kralı asi Bathory Sigismund'un kuvvetleri de vardı.¹⁰⁶

Osmanlı ordusu, Eğri'yi Fethi'nin ardından güneyinde bulunan Haçova (Keresteş)'ya hareket etmiştir. Haçova'da İmparatorun kardeşi Maksimilyan komutasındaki Alman, Macar ve diğer milletlerden alınmış büyük bir düşman ordusunun, Osmanlı Ordusuna baskın yapmak üzere olduğu haberi alınınca, cepheye Vezir Hadım Cafer Paşa kumandasındaki on beş bin kişilik bir kuvvet gönderilmiştir.¹⁰⁷ Bu sırada Kırım Hanı Gazi Giray'ın kardeşi Fetih Giray, Kırım kuvvetleriyle orduya katılmıştı. Muharebe iki safhada gerçekleşmiştir. Birinci safhada, “düşman kuvvetlerinin çok sayıda olduğunu, bu nedenle kendisinin takviye edilmesini” isteyen Cafer Paşa'ya Rumeli Beylerbeyi'nin kumandasında yardımcı bir kuvvet gönderilmiştir. Bu sırada üstün düşman kuvvetlerini ciddi bir biçimde hırpalamalarına rağmen, Cafer Paşa mevcut kuvvetleriyle yiğitçe çarpışmıştır. Beklenen sonuç gerçekleşmiş, çarpışma sonucunda Osmanlı kuvvetlerinin tüm silah ve ağırlıkları düşman eline geçmiştir. (27 Ekim 1596)¹⁰⁸ bu başarısızlıkta, Rumeli Beylerbeyi'nin ihmali görüldüğü için görevinden alınarak yerine eski Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa (Sokulluzade) atanmıştır. Bununla birlikte kaynaklarda, esas suçlunun düşman kuvvetlerini az zannederek yeterli kuvvet sevk etmeyen Vezir-i âzam Sinan Paşa (Çağalazade) olduğu belirtilir.¹⁰⁹

Düşmanın vurduğu ilk darbe, acele bir savaş divanının toplanmasını zorunlu kılmıştır. Derhal toplanılarak bundan sonra nasıl bir plan takip edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Rumeli Beylerbeyi Sokulluzade Hasan Paşa, “Düşmana daha çok kuvvetle saldırıya

---

¹⁰⁴ Özcan, *a.g.e.*, s. 197.

¹⁰⁵ Peçevi, *a.g.e.*, Cilt II, s.182. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt III, s.75.

¹⁰⁶ Özcan, *a.g.e.*, s. 194.

¹⁰⁷ Dâ'i-i Fakir, *a.g.e.*, v. 33a.

¹⁰⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt III, 1. Kısım, s. 77. 1000 yeniçeri, 100 sipahi, 43 top zayıat verilmiştir. Hammer, *a.g.e.*, Cilt VII, s.2197.

¹⁰⁹ Yücel-Sevim, *a.g.e.*, s.35.

geçilmesini”, Hoca Sadeddin Efendi, “Ordunun bizzat padişahın kumandasında harekete geçmesini” önermişlerdir.¹¹⁰ III. Mehmed Savaşa katılma kararı almıştır.

İlk önlem olarak, Rumeli ve Kırım Kuvvetleri muhtemel bir düşman baskınına karşı karakol göreviyle görevlendirilmişlerdir. Bu sırada Kırım kuvvetleri komutanı Fetih Giray’ın alıp gönderdiği tutsaklardan “Avusturya kuvvetlerinin çok kalabalık olduğu ve kısa bir süre sonra da saldırıya geçecekleri” öğrenilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı ordusu, engebeli araziden ovaya çıkarılıp düşmanın geleceği yöne hareket ettirerek savaş düzeni alınmıştır.¹¹¹

Osmanlı ordusunun öncü birliklerine Çağalazâde Sinan Paşa ile Diyarbakır Beylerbeyi Kuyucu Murad Paşa ve Fetih Giray atanmışlardır. Ordunun merkez hattında, sağında vezirler solunda kazaskerler ve Hoca Sadeddin Efendi olmak üzere Sultan III. Mehmed, sol kanatta Anadolu, Karaman, Haleb ve Maraş eyalet kuvvetleri, sağ kanatta ise Rumeli ve Temeşvar Beylerbeylikleri kuvvetleri yer almışlardır.¹¹² Böylece Haçova Meydan Muharebesinin ikinci safhası 26 Ekim 1596’da başlamıştır.

Muharebenin başlamasının hemen ardından düşman kuvvetleri padişahın bulunduğu Osmanlı merkez hattını kuşatmışlar, bunun üzerine padişah gerideki Müteferrika Yunus Ağa’nın çadırına çekilmiştir.¹¹³ Akşamın yaklaşması üzerine harbe ara verilmiştir.

Ertesi gün ikindiye kadar beklenen düşman kuvvetleri birdenbire merkez hattına saldırıya geçince, sağ kolda bulunan Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa Avusturya kuvvetlerine karşı şiddetle savaşırken merkez hattına yardıma çağırılmıştır.¹¹⁴ Fakat bu hatta hiçbir ilerleme imkânı bulamamıştır. Bu durum karşısında ilerleyen düşman birlikleri Osmanlı ordusunun iyice içine girmiş, bu arada yağmaya da başlamışlardır. Bunu fırsat bilen Osmanlı ordusundaki seyis, aşçı, deveci, katırcı, hademeler, düşman askerlerine ellerine geçirdikleri kazma, balta ve odunlarla saldırıya geçip bir kısmını öldürmüşler, bu sırada da “kâfir kaçtı” diye bağırmasını üzerine ordu birlikleri düşman askeri üzerine tekrar saldırıya yönelmiştir. Öte yandan öncü birlikleri komutanı Çağalazade Sinan Paşa, pusudan çıkarak atlı kuvvetleriyle düşman kuvvetlerinin arka yönünden saldırıya geçmiş, 20.000 askeri bataklık araziye sokarak yok etmiştir.¹¹⁵ Böylece Osmanlı ordusu düşmana 50.000¹¹⁶ kişiye mal olan

---

¹¹⁰ Danişmend, *a.g.e.*, s.172-173.

¹¹¹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt III, 1. Kısım, s. 77

¹¹² Yücel-Sevim, *a.g.e.*, s.35.; Dâ’i-i Fakir, *a.g.e.*, v. 41b-42a.

¹¹³ Hoca Sadeddin, Padişahı burada sakinleştirerek Hz. Muhammed’in (S.A.V) Hırka-ı Şerif’ini giydirmiştir. Dâ’i-i Fakir, *a.g.e.*, v. 47b.

¹¹⁴ Dâ’i-i Fakir, *a.g.e.*, v. 43b.

¹¹⁵ Yücel-Sevim, *a.g.e.*, s.37.

¹¹⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt III, 1. Kısım, s. 78.; Gökbilgin, “Mehmed III”, s.538.

bir zafer kazanmıştır.(26 Ekim 1596) Altın olarak 10.000 duka ve Alman topraklarının en güzellerinden 95'i Osmanlıların eline düşmüştür.¹¹⁷

Dâ'i-i Fakir'in "Mohaç ve Çaldıran zaferiyle kıyas ettiği¹¹⁸ bu parlak zaferin kazanılmasında Hoca Sadeddin Efendi'nin sonuna kadar direktmesi ve telkinleriyle Padişah'ı harekete geçirmesi büyük rol oynamıştır. Fetih Giray'ın kumandasındaki Kırım atlılarıyla Çağalazade Sinan Paşa'nın başını çektiği süvariler de başarıda büyük payları vardır.¹¹⁹ Bu nedenle Hoca Sadeddin Efendi ve Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın Padişah katındaki girişimleri sonucunda, Çağalazade Sinan sadrazamlığa getirilmiştir.¹²⁰

Lamartine bu zafer için; "I. Beyazıd devrinde Niğbolu'da ve II. Murat Döneminde Varna'daki savaşlar hariç tutulursa Türklerle Haçlılar arasında Tuna'ya sahip çıkma bakımından en önemlisi bu savaştır."¹²¹ Yorumunu yapmaktadır. Bu zafer, önemli sayıda düşman askerinin öldürülmesi bakımından da büyük önem arz etmektedir. En büyük özelliği ise Osmanlı tarihinin zaferle sonuçlanan son büyük meydan muharebesidir.

Fakat Osmanlı Devleti, bu zaferin nimetlerinden yeterince yararlanamamıştır. Padişahın İstanbul'a dönmekte ısrar etmesi bunun başlıca sebebi olmuştur. Bu konuda Peçevi'nin fikirlerine göre; eğer Budin'de kışlayıp düşmana gözdağı verilseydi uç boyu kaleleri büyük ihtimalle teslim olacaktırlardı. Hatta Belgrad'da dahi ilkbaharda önemli sonuçlar alınabilecekti.¹²² Nitekim öyle olmuştur. Haçova zaferinin kalıcı sonuçlar olmamış, imparatorun güçleri saldırıyı sürdürerek gelip Budin'i kuşatmışlardır.¹²³

1686'da Avusturyalılar Yukarı Macaristan'a ve Hırvatistan'a girmişler; Budin, Segedin, Kaposvar, kentleri Avusturyalıların eline geçmiştir. 1688'de Eğri ve Belgrad alınmıştır. Kanije, Semendire ve Belgrad geri alınmalarına karşın korunamamışlardır. 1699 Karlofça Antlaşmasına göre Temeşvar Eyaleti Osmanlılarda kalmış, Erdel'i de içeren Macaristan Avusturya'ya bırakılmıştır. Avusturyalılar bir süre sonra Temeşar'ı da alarak Osmanlı Devletinin Macaristan toprakları üzerinde son toprağını da ele geçirmiştir.¹²⁴

¹¹⁷ Hammer, *a.g.e.*, Cilt VII, s.2199.

¹¹⁸ Dâ'i-i Fakir, *a.g.e.*, v. 48b.

¹¹⁹ Özcan, *a.g.e.*, s.198.

¹²⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt III, 1. Kısım, s. 79.

¹²¹ Lamartine, *a.g.e.*, s.1027.

¹²² Peçevi, *a.g.e.*, Cilt II, s.202.

¹²³ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı(1300-1600)*, (Çev: Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları (YKY), İstanbul 2004, s.47.

¹²⁴ Nun, *a.g.e.*, s.206.

I. BÖLÜM

“TARİH-İ ENGÜRÜS VE FETH-İ EĞRİ” ESERİ HAKKINDA BİLGİLER

1. Eserin Tasnifi ve Metin Özellikleri

“*Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri*”nin bugün için bilinen tek yazması Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki Halet Efendi koleksiyonunda bulunmaktadır. Eserin kütüphanedeki kayıt numarası 623’tür. Eser, 256*158, 176*103 mm. ebadında nesih, mukavva ciltli nefis tezhiplidir. Tamamı 56 varak olan eserin, 6b-23a-46a sayfaları boştur. Her sayfada oldukça okunaklı yazılmış 13 satır bulunmaktadır.

Biz eseri basit transkripsiyon usulüne uygun olarak latinize ettik. Eserde Farsça ve Arapça tamlamalar olmakla birlikte, gayet okunaklı ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Fakat kimi zaman yazarın yaptığı imlâ hataları dolayısıyla bazı yerlerin isimlerinin gerçekte neresi olduğu tam olarak anlaşılammamaktadır. Eserde sıkça rastlanan beyitler müellifin edebi yanının kuvvetli olduğunu göstermektedir. Metin tesisinde müellifin imlâsının aktarılmasına olabildiğince özen gösterdik ve eserde çok açık bir şekilde görülen hataların tamirine çalıştık.

2. Eserin Kaynak Değeri ve İçeriği

1000–1003 / 1591–1595 devresi Osmanlı - Macar ilişkileri için oldukça önemli bir devredir. Bu dönem içerisinde Osmanlı Devleti’nin Macar sınırında olup bitenlerden bahseden muasır kaynaklar oldukça sınırlıdır. Bunlar arasında ele aldığımız “*Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri*” yanında, hadiselerin bizzat şahidi olan Şehnâmece Talikî-zâde Subhi Mehmed’in eseri ve Câfer İyanî’nin “*Tevârih-i Cedîd-i Vilayet-i Üngürüs*”¹²⁵ oldukça önemlidir. Aynı zamanda Peçevi (Peçuylu) İbrahim Efendi, bu sırada çok genç yaşta olmasına rağmen pek çok haberi yakınlarından duymuş; Selânikî Mustafa Efendi¹²⁶ ise olayları devlet merkezine gönderilen arzlardan öğrenmiş olmalıdır. Çalıştığımız eseri önemli kılan temel husus Dâ’i-i Fakir’in¹²⁷ Eğri seferini ve Haçova Meydan Muharebesi’ni baştan sona takip edip, bizzat şahit olduğu olayları kaleme almış olmasıdır.

Araştırmalarımız sonucunda gördük ki, Engürüs Tarihi hakkında bizim eserimizin yanı sıra, müellifi belirsiz olarak adlandırılan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nin Revan kısmında 1302 numaralı “*Tarih-i Üngürüs*” adlı bir el yazması eser, gene müellifi belli

¹²⁵ Cafer İyani, *Tevârih-i Cedîd-i Vilayet-i Üngürüs (Osmanlı- Macar Mücadelesi Tarihi, 1585–1595)*, Haz. Mehmet Kirişçioğlu, Kitabevi 164, Osmanlı Tarih Kaynakları 3, İstanbul, Aralık 2001.

¹²⁶ Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, (Neşr. Mehmet İpşirli), İstanbul 1989.

¹²⁷ Eserin yazarı hakkında yapılmış olan tüm araştırmalara rağmen eserin yazarı hakkında her hangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Büyük bir ihtimal kütüphanede eserin yazarı olarak kayıtlı olan “Dâ’i-i Fakir”, ismi müellifin asıl ismi olmayıp, mahlasıdır.

olmayan “*Tarih-i Feth-i Engürüs*” adlı Hacı Selim Ağa kütüphanesinde 769 numaralı, 82 varaktan oluşan Farsça bir eser bulunmaktadır. Müellif eseri kaleme alma sebebini şöyle açıklamamıştır:

“...Bu bende-i hakir pür taksir el-meşhur bi Da-î Fakir Kal‘a-ı Eğriyi tasvir itmek lazım gelmegin bu minvâl üzere tahrir olundu ki seyr ve temaşasın etmeyen ârifler bu terkim olan fetihnameyi kırâat idüb mütaala kılanlar, tamam-ı ma‘lum edinüb her vechile görmüş ki olalar...” (16a)

Bu sözlerden de anlaşılmaktadır ki bizzat her iki seferin içerisinde bulunan eserin yazarı, fethi katılıp gözlem şansına erişemeyen diğer müelliflerin kendi eserini okuduktan sonra eserlerini tamamladıklarını söylemektedir.

1585 tarihinde, ağır vergi yükü altında ezilen Macar sınırındaki Hristiyan Osmanlı reayasının, İmparator II. Rudolfus’a bu durumu şikâyet etmeleri üzerine, Avusturya-Macar kuvvetlerinin Osmanlı topraklarına tecavüzleri ile başlayan sınır ihlalleri, Telli Hasan Paşa’nın, Siska yenilgisi ve şehadeti ile harb ilanına sebep olmuştur. Bu durumun hemen arkasından Sadrazam Koca Sinan Paşa’nın sefere memur edilerek, önce Vespirem ve Polata kalelerini (Ekim 1593); ardından 1594 yazında ise Tata, Yanık ve Papa kalelerinin zaptı gerçekleşmiş, 11 Kasım 1594’de Sadrazam ve serdar-ı Ekrem Koca Sinan Paşa’nın Belgrad kışlağına dönüşü bilinmektedir.

1592 seferi ile Avusturya harpleri başladıktan sonra gerek Macaristan’daki Türk eyaletlerini ve gerek Erdel’i emniyet altına almak için, henüz Avusturyalıların elinde bulunan bazı mühim kalelerin zaptı gerekmiştir. İşte bizim de ele aldığımız “*Tarih-i Ergürüs ve Feth-i Eğri*” adlı eserde, Osmanlı tarihinde stratejik bir öneme sahip olan Eğri kalesinin fethini ayrıntılı bir biçimde alınmıştır. Bu sefer yanında “Osmanlı Devleti’nin kazanmış olduğu son meydan muharebesi” olarak tarihe geçen Haçova Meydan Muharebesi anlatılmıştır. Müellif eseri meydana getirirken başlıklandırma ya da bölümlendirme yapmamıştır. Metinde görülen başlıklar tarafımızdan, anlatılan konulara uygun olarak yapılmış olup, okuyucuların daha rahat istifade etmesi amacıyla taşımaktadır.

Eserin girişinde genelde yazma eserlerde var olduğu gibi dua bölümü yer almaktadır. Dua bölümünün ardından, kısaca III. Murad dönemi olayları ve III. Mehmed’in tahta çıkışına değinilmiştir. Eğri seferine çıkılmak üzere yapılan hazırlıklar ve sefere katılan önemli şahısların isimleri tek tek anıldıktan sonra; İstanbul’dan hareket anlatılmıştır. Sefer yolunda uğranılan mevkiiler (İstanbul-Davutpaşa-Edirne-Filibe-Sofya-Niş-Belgrad “Hünkâr Tepesi”-Eğri), buralarda yapılan azil ve tayinler, Eğri Kalenin fiziksel yapısı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. On dokuz gün süren Eğri Kalesi kuşatmasının gününatılmıştır.

Müellif, Eğri Kalesi'nin fethinin hemen ardından meydana gelen Haçova Meydan Muharebesi'ni de ayrıntılı biçimde ele almış, Haçova Ovası'nda kazanılan zaferin ardından Osmanlı Ordusu'nun Haçova'dan Eğri'ye dönüşünü kaleme alarak eserine son vermiştir.

II. BÖLÜM

METİN

Dua Bölümü

(1b) Bismillâh-ir-Rahmân-ir-Rahîm

“*Innallâhe‘şterâ minelmü‘minîn enfüsehüm*”¹²⁸ âyât-i beyinnatından murad “*Vecahidü ve fisebil-illah hakka cihâdih*”¹²⁹ ayetini mücahidîn gâzâ pişe ve hidiv-an-ı hidâyet endişeye ilân ve ilâm ve tefhimdir. Bir kâdir-i tuvânâ ve kaviyi‘l azîzîl-kâdir ve kesirâ‘l atâyâdır ki bir zerre-i hâki hem siper-i tacdaran heft-ıklîm ve mesned-nişîn örnek-i dinihim fi-sebi-illah gâzâ eden zuafâ bendelerine ne mertebe kuvvet veya ne kadar kudret hidâyet ider nazm-ı zuâfâ kullarına ol Hâdi hasta cismine taze can virdi. Kuvvet-ü sıhhat ve beden (2a) ve yedubez-î ni‘met ve lütf-u firevân virdi. Kimine pîr-u şîr ve pişe-i cenk, darb-ı şimşîr-i hun-u feşân virdi. Padişah-ı cihan idüb kimini hikmet-i hükmüne nişan virildü. Aklam fehim eylemez aklîler ana kim akl-ı raygan virdiği ne aceb kârhanedir.

Bu cihan her gelen gider. İşkâr-ı nihan hamd-u bî hadd ve senâ-i lâ-yuadden ol cenâb-ı küberay-i ahaddiyet der-gahına hüşû‘ ve huzû‘len tevkîr ve teksîr olunduktan sonra ol sahib-i levlâkellezi galefi hakkıhi levlâke levlâke lemâ hablet-ül eflâk Habib-i hûda-ı nur‘ul vera sûbhânellezi esra el hâdisa sebil-ir reşâdi medh ey bağ-risaletle gaddak etdi. Ser-u pest ve ey bağ-ı melekut-i gülşenin bülbül-ü hasest sâhan-ı cihândır ki keh-gökü hâdim hası ey padişah-ı her dü-cihân-ı mâlik hist vü hestî sallu-âla hayrû‘lsallu (2b) Âlâ nurullahudâ ve alâ ale el-esha bi ve ezvâci ahabâ Rıdvân-Allahû aleyhim ecmaiyn veselem teslimân kesîren kesirâ meclis-i sâni sultan-ı sahib-i kırân ve güzide deveranın envâi zîb ve zînetlerin âsâkirini nihayetle dâr-üs-saltanat İstanbuldan çıkub Vilâyet-i Engürüs‘e âzâmetlerinin beyanındandır.

Ber subhi behruz-u nûrânî ruz‘i-fîrûz-i encem-i sitân-i fezâ-ı esmanında ser-bülend vâlâde ser-ü bâkî gibi engüst-nümâ olub gamâm gûna-gûn şafak-ı mesir eşi‘a-i mühr-ü Münîr cilve-gah-i hudarada zâhir hüveydâ olmağla âsâkir-i nusret gürûhları ve zibu- zinetle âlûde sâkir aranın envâ‘i kerr-ü feriylen şevket-i rubude olduktan ol şehriyâr-ı kişver-sitan ve kâm-kâr Gazanfer-i tuvân mühr-ü sipîhr-i nusret-i Süleymân-nigîn cemşîd-i Fikret‘ul âzâmet bâlâ-himmet ya‘nî selâtîn-i guzâtın ser-firâzî sultan İbn-i sultan(3a) Sahib-i kırân devrân-ı hâlîfe-i zeman Sultan Mehmed Hân gâzî-i nazm;

¹²⁸ Tevbe, 111.

¹²⁹ Hac, 78.

“Kilur haklî cihânâ lütf ve ihsân,

Aba an cediti sultân ibn-i sultân.

Hilâfet destgâhında müeyyed,

Hidiv-i âlem âra Hân Mehmet.”

Olub Sultan Mûradın nakdimendi bulub devranda herkes beher-mendî ilâhi devletin payende ile cemâl-i nuranî tabende ile müdemmer kıl cemî‘ a‘dâlarına muzaffer kıl bahâdır kullarını hakka nazar-ı âli ve himmet-i bülend-i ve ibahe-i şeriâti aktar tahakküm ve taharrümden mehcûr na-pesend hususân râî‘ tedbir ve salâbet-mend ejderha tesiri her bir cihân şîr-i jıyan müareke-i muharebede miyânbeste şîr-âne ve zereşler ve dilâr-âne hareket ve cünbişler edüb idüb küffar-ı Engürüsün der yalın-ı askerî nuhûset ve menkûb-u nekbet-i esrine bizzat mukabil olub Rüstem-sitan ve zâ‘-ı zaman gibi sedd-i İskender-vâr (3b) güneş görüb darb-ı sireğle Allah-ü Teâlanın inayeti ve peygamberin mucizatıbinle ve âyin-i sahib-i kırânı üzere kefreden hâk sârî kelle-i hanâzîr gibi tarumar iyledi.

III. Murad Zamanında Yanık (Raab)Kalesi’nin Muhasarası

Ol havaliden nev âfetene ve fesada kadîr kimesne kalmadı. Hulâsâ-ı kelam budur ki bundan akdem cennet-i mekan, Firdevs-i-âşiyân merhum Sultan Murad Han tâbe serâh veceala el cenneti mesvâhı hazretlerinin ahd-ı hilâfetlerinde ser-hadd-i Bosna câniblerinden vali-i vilayet olan Hasan Paşayla, küffar mabeyninden olan ıslah-ı fesâde mübeddel olub ziyade ceng ü cidal vak‘i olmağla Hasan Paşa şehid olub serhadd dilâverleri yani sancak begleri âsitâne-i sa‘adete vak‘ı hali arz edüb kâfirin hareketini sulh ve salah muzmahill olduğunu ayn ile bilgirmeğın, erkan-ı devlet-ü nigâh-bân saltanat ve şavirhüm filemi (4a) muktezasınca bu yire gelüb gayret-i din-i huiş edüb, cümle-i âsâkir-i yâmî mütenebbib edüb duruma cem‘ olmak üzere iken düstur-u âzâm pîr-i şîr-i dejüm sahib-i vakar-ı muhteşem Merhum Sinan Paşa-ı vezir-i muazzam sear-ı saltanat ve tacaddiyhim hilâfet-nişin merhum Sultan Murad Süleyman-nigin hazretlerinden murad külli kılımb âhir-i emr-ü erzel-i fikr-ü der ihtitam-ı hayat kâfir elinde şehit ve memât müyesser olmak ricasına iltimas reis-i guzat muhassatül ül el meram kadl-l-hâcât olub, mâmul oldukları üzere ol pir gâzâ-pişe murad ettiklerinde işe ve cümle-i vüzerayı hayr-ı endişe ittifakıyla ta‘yîn ve inayetî muayyen birle serdâr-ı nasb olunub kifayet mikdaratı asker koşulub Diyar-ı Engürüse azîmet-i şerifleri bin bir (1001) tarihinde vak‘ı olub Âllahû Tealanın avn-ı inâyeti ile, (4b) ol senede mahrûse-i Budin caniblerinden vâk‘i Kal‘a-ı Yanık üzerine düşüb küffar bed-girdâr kesret, vefret üzere olmağın, mabeyninde hile-i cenk kıtal olub amma gâyet mâfil bâl kirve-i melâin ve daliyn ve

dâlle elinden gâzaat-i man suru‘lman darb-ı seyifle feth ve teşhîr idüb, cümle mübeddel-i gâzâ elleri altmış günde Kâl-a-ı Yanık feth olub elhamdülillah Alaaddin el-selam cümle mühimmat kale-i yad yara kifayet mikdarı muhafazaya ede.

Eflak, Boğdan ve Erdel Voyvodaları'nın İsyanı

Ve bir mikdar dahi cedid-i nefer yazub zahâir-i hazine-î vâfir tedarik olunduktan sonra, Asâkir-i İslam selâmet ile vatanlu ve vatanlarına mürâacat olunub, ertesi yılki sene isnâ ve elf tarihinden evla‘ Boğdan kâfirleri evvela cânibin voyvodaları Erdel oğlu dedikleri erzel-i küffar ahzel-i bedgerde la‘net-ullâh aleyhim el cabbar-ü ve lâin **(5a)** Ve lâin-i merdanın cibilliyet-i na pakende ser-i şita olan kabahat zast-ı zuhurâ gelüb, gerü dâlline serdar-ı pişva olub, ayak üzere kalkub, baş çeküb, Diyâr-ı İslama el üzere hayli kabahat ettiklerinden gayri bürkaç hurda hussârlar olmağın ol câniblere tekrar sefer etmek lazım gelmeyin Firdevs-i aşıyan merhum Sultan Murad Hân “irci‘i ilâ rabbik”¹³⁰ caniblerine sefer edüb, netice-i selatin-i Âli Osman güzide-i devran Sultan Mehmet Hân pâye-i seniyye hilâfet-i dest-gâha hûlûs-u hümâyun-u sâ‘adeti makrûnları vâk‘i olub ol sene-i saltanat-ı âhvâli ile mukayyed olmağın sefer-i huzur üzerinde olan âsâkir-i zafer-i peyker-i âhvâli-i ahir şekli bağlayub, çendân yüz uğramayub sefer-i âhvâli muhtell olmağın erbaatü ve elf senesinde bir civân-ı hezyân, sahib-i kıran-ı zaman-ı Sultan Mehmet Han **(5b)** Halledelâhu hilâfetehu ve ebbede saltanat hu ilâ inkıraz âhir-i zemân hazretlerinin gayret-i dîniyye ve şecâat-i dünyevîleri, deryâ-ı misâl cûş ü hurûş edüb bi-z-zât âzamet ve iclâl ile sefer etmek aksâ-yı muratları olduktan sonra, etraf ve ekrafta olan vilayet-sitan mîr-i mîran-ı zevi-l-ihtirâm ve sancak begleri ve âsâkir-i nusret-i encâm taraflarına kûşe be kûşe âhkâm-ı zafer nişan-u tûmâr nusret-i resân inhâ irsâl olunub, tenbih ve tibyân muhâzara ve pây-nist-i bünyan-ı muhasara itmâmından sonra, serverân-ı fermân-ber an ser-dârân gibi sitân-ı husûsân ârâzi-i mukaddese-i serverlerinden güzîde-i vilayet-i Arab dil-âverân-ı Şam ve mücâhidân-ı Haleb vesair Âsâkir-i Memalik-i Şârk-i ve Garbi ferde ferde hazır olub, if‘âl metümer mersâd-ı esin-i ezga sududunda iken,

III. Mehmed'in İstanbul'dan Eğri Seferine Hareketi

Ol şeh-süvâr-i memalik güzâr sene erbaa-ü elf **(1004) (6a)** şevvalinin yirmi dördüncü gününe yevm-ül-hâmis münneccim-âni müddekikâne ve hüküma‘il muhakkık-âne ihtiyâr ettikleri bu es‘âd-u isâtdâl azîmet-i hümâyunları karar bulub, meğer cennet-i mekân-ı me‘vâyı âşiyân merhûm Sultan Süleymân Han aleyh‘l rahmetü vel rıdvan erduzan hazretleri gülvar-u

¹³⁰ Fecr, son ayet.

Siketuar seferlerine azmiyet ve hurûcları sâlif-üz-zikr-i mâh-ı şevvâl Perşembe gününde vak'î olmuş.

Sâhib-i kırân ru-i zemân dâhi ittifâk ruz-mecbûrî ihtiyâr edüb ol gün âle-s-sihr âfi-tâb-ı cihan-tâb gibi burcâsdan, pürtâb edüb Dâr-ü Saltanat berc-i Esterden, mahrûse-i İslâm-buldan avn-i Hakk ve muaccizat Muhammed birle kable tulu-iş şems şîr-i jiyan gibi tahvîl idüb dest-üranı müddebiran ve âsâkir-i hâkân husûsân şîr-pîşe-i tedbir ve dil ru'î pîşe-i zafer-i mesir-i samsâm-i kabza-i cihandâri ve muşata-i (6b boş sayfadır.) (7a)ârâiş heft-ıklîm ve zinet-i ârâ-i mehâbis-i âdâlet naîm-i muharrem-i senâ-perde-i câh vü celâl ve â'lem-i serâir-i sırta itkât, ikbâl-sezavâr-i fettahızuhu vekilâ, sezâ-vâr fettahızihu vekilâ vezir-i kebîr-i Âsîf sıdk-u sâfâ, ani be İbrahim Paşa, Fethallahu Ebvabe'l âhi hidaye âlâ mayeşâh-u beyti şah-i adlinde, padişahın ol doğruyu birinde serv-i âzâd görüb anın sadâkâtı gevherin ana etti.

Eğri Seferi'ne Katılanlar

Hidâyet-i hâdî-i yâ ilahî belâdan eyle emin kerem ve lutuf olduğu mutât idi. Dahî düstûr-u mesrûr-u rûşen-i râî mâ'delet-i şîâr kîşver-güşâyî şîr-ü- vega sahib-i heyecanir-i ve şeref ve berc-i zekâ'î Hazret-i Muhammed Paşa bellagahullahu mayun'duve mâyeşâ, bundan akdem Timeşvar muhafazasına serdâr tâ'yin olunub ceyš-ül mukaddimet tarîk üzere, bir mikdar asker-i zaferi rehber ve sââdet makrunla (7b) Âzîmet idüb, Allâh-u Tealanın avn-inâyât birle varub ol serhadlerin hıfz-u hârâsetinde olub ve Âsâkir-i İslâmın muğberr-ü güzergahların ve lâzımat zakirelerin tettebbû' ve tedariklerin görüb, hizmet-i padişahide külli dikkatler olunub Padişah-ı İslâmın hayır dualarına mazhar düşmüşlerden vesair vüzerâ ve ümerâ ale-l-husûs feylesof-u zaman ve ser-çesme-i ruşenasân numan-ı sâni yani **Hoca-i Sultan Murad Han Molla Sadeddin Efendi** ve nadire-i devrân ve reis-i ulemâ-i nizâm olan kadı asker efendiler ve kutb daire-i salik tarikat ve mürşid-i râhi hidâyet şeyh ül Şüyûh **Şeyh Şemseddin Sivasî**, mefhâri şüyûh **Ayasofya şeyhi Muhammed Efendi**, kıdvet-i sâlikîn **şeyh-i Fakir Dede Efendi zâd** hem Allâh'-u Teala-yı (8a) takvim-i güzelleme vesair ulemâ-ı izam küberâ-ı fihâm ve nâzır-ı kavâid ve'l inşâ-ı hazret-i **Nişancı Paşa** ve nâsih-i netâyic ol vâlâ-i reis-ül kitab ve mecmâ-il hazâin sahib el defâin fahr'ül ekâbir vel ekârim ve hâkim'ül ümenâ' vel ummâl yani defterdaran-ı emvâl sahib-i şevketlerden zürvekarlar âli pâyeler, muhteşemler, ağayan-i üzengiler, meydan-ı muarekenin şerîtalarını aynî bölük ağaları hümâyun-u sâyeler ve rû-şinâslar, zerrin libâslar, zümre-i müteferrikalar, fırka-ı çâşnî-girler, velazım tevkir-i hizmet-i küzzarlar, nefer sîmîn-i bozdoğanlar, zümre-i çavuşlar ile kenârgîr ve taraf-ı mesir olub sarsar erzîdeleri târ u mâr munzır-afitabi bi gubar etmek üzere iken şîr-ü dilîrler, düşman kişiler berk-i cünbişler, tûfengini endâzlar zupin-i dalarlar, merdler, habriler

yani yençeriler gürûha gürûh izhâr **(8b)** Şehâmet ve beyan-ı kudret idüb saf-saf haraman ve taraf taraf gürâzân olduklarından, şîr-pîşe-i vega **Yeniçeri Ağası Veli Ağa Kirveh-i celâlet** şükuhla âşikâr olduklarından, cevânib-i cüyuş-u kitab, zeyn ve zinete aşikâr havasi yerlü yerlerinden karargah makarrlarından dizülüb hırbeler ve tüfenkler ellerinden müheyyâ nazm yetti.

Ber-ciddî her tüfenk akl eden evvel ide germisiyle take cidâl altun-u üsküf, başda elden fetil her biri öldü. Yüz nâre delil, nesr saçmal bu üslûh üzere müstemmirun kennâhüm cerâdün münteşirûn-pûyân ve devân cülûh-u geran olduklarından sonra kerem-i hiz ve tiz-ürefât berrâk-ı düldül-ührâm zamanı sür‘at-i cihân neheng ve ahenk gerinmahi raht-ı spehr-i intikâl meh nu neâl beyt yed gelirki gerdü semenden hevâ, Burâk behişte ve yerer tûtiyân güzârında dünyâ gibi tünd ve tiz **(9a)** hırâmında her biri ömr-ü azîz tu gadar hümâyun-u şevkete hevâ-dâr olan peykere vizriyn tac ü ve kemer heba refât-ı sulaklar nâ-gâh, ufku-u sa‘âdetden bir mühr-i rahşân ve matla-i hidâyetinde bir mâh-ı tâbân firâz-i eberr şevketde peydâ, burcu azûde gun gibi hûveyda olduğa zerrata zelzele ve ahmata velevele du serr di ve yahud şîr-i jiyân pîşe-zâr mehâbet içri nümâyân olub hâkiyân dehşet ve Âsâkir bîgerân haşyet-i ir gördü.

Ve sâff-cemâl şehriyâr ve meddah-i didâr pür-envar olub la tûdrikühü‘l ebsarû ve hüvayüdrükü‘l ebsâr tilâvetini tekrar belki dua-ı senâ ve cevherini işkâr eylediklerinde iki taraflarına selâm-ı nişân lutufla her birini virdi. Selam kıldı. Ne Resm-i mürüveti i‘tmâm nur destleriyle otağaları sürre-i nûri satr olsa bâ-vücûd **(9b)** mücevher-i kutâs-ı murassa ‘licam ve musanna-i ve murahham-ı hira-i cevâhir nizâm-ı rahş-ı düldül-ü hirâm ve semend-i hizber intikam ber vechle tezyîn ve nâzenîn der-geh gûyâ tavus-u cennet eylemişler. Bu güne zîb ve zinetle ve ferru şevketle işkâr ve tüfeng ve endazen-i hidâyet karîn “*Yevme te‘ti semaû bi duhanın mübiyn.*”¹³¹ Suresini işkâr ve iyân idüb ruzmekah ateşinin şerâreleri ya’ni yirmi dört bir yeniçeri ve bu haletden nâ-gehân-ı tunihaî hidâyet-resân hidâyete sâlik-i sepîd-i rîş ve şahid hirâm-ı revîş gibi nümâyân ve kakül-i perişan olduklarından sonra yedi aded seb’ül mesani-i ilm-i vezirin sehmi-i kişver-sitâni sancaklar ser-firâzlaru bu cümleden mukaddem ilm-i şerif-i server-i kainat ve mebde’-i mevcudât Sallî Âllâh’ül aleyhim ve sellem hazretlerinin yeşil sancağı mübârizân şâmillerden ber merd-i garip sefid-rîş ve sahib-i **(10a)** vakar-ı dil-rîş hâmilî olub o ilm-i şerif ejderha peyker-nur hilâlet-i cemâl ahmed müstagrik olub, âlem- i münevver kılmış idi.

---

¹³¹ Duhan, 10.

Padişahan-ı Âli Osmandan bu devlet-i âzâm hiçbir padişahın nasib-i müyesser olmuş değil idi. Ve zümre-i râmiş-geran-ı mehterân ve nefir-i neva-ı suveri nayan-ı suver te'sir ve kusî ve dühl-i mehâbet-pezirâ avâz ve sadayı-sehm-gînî semengten semaya zeminden zemân tahküm eder idi.

Ve dilirân ablak-nişân, vârid-şırân, iblağ-ı süvâr, çuki mücellâ raht ve mesafa baht-nâm, avarân-ı heyca-girân, âheste revân ve tîr-endâzan ve tîr küşsan ve ef'ar kemân, def'i-nişân merdler, sahra-ı nuridler, rüstem nebredler, çevşan puşlar, zerr-ü berduşlar, mağirdarlar, şahan-ı şikarlar, sispirzanlar, düşman-ı şigenler yararlar ya'ni zümre-i sipahiyân ve fırka-ı silhadaran-ı ve sağ ve sol dilaverleri, vakar-ı vüzarân-ı kahraman-ı Neriman-ı zamanları (10b) ulufe-i cenâb-ı siham zevil ihtiram vesair cünûd-u zafer-i fercâm yerlü yerinden ve cayigan makarrlarında beyt seyre çıktı. Kumuvvi sığarı kenara oldu. Ma'mur her sert-ü yuvar ve bil cümle reaya-ı mahzun ve mağbun ve serniyûn ve reayaların füzun idüb "*Fe eyne tezbabün*"¹³² ayetin tezekkür ve edüb zar-û kir-i-yan-ı can ve dilden dualar ve senalar idirler idi.

Osmanlı Ordusu'nun Sefer Yolu (Davutpaşa-Edirne-Filibe-Sofya-Niş-Belgrad-Hünkar Tepesi)

Ve bilcümle bu alayı-zib ve zînet ve kerre ve ferre şevketle çıkıp **Davutpaşa** bahçesi evvel-i menzilgâh-ı hümâyunları vâki olur. Ondan sonra menzil-i mezburdan bir menzil azze ve devlet ve maadelet birle revane olub makarr-i saltanat ve payitaht-ı hilâfet olan mahruse-i **Edirne** merzilgah ve saadetleri olup kema'fil evvel zinet-i tâm vâlâ-ı aheste-i hizam ve âsâkir-i zafer-i fercam ile dahil-i Edirne (11a) ve nüzûl-u serâya amir olub sükkân-ı hatta-i Edirne her tarafından müterassıd ve müterrakib ve cemal ve kemal ve füzü ikbâl-i hümâyunlarına ve didar-ı behçet-i asâr-ı şehriyâr-ı dil pezirlerin ve şevket-i ecnâd-ı tezkir-i etvârlarına kemâ-hû hakkuh sir ve temaşa kılub halk-ı âlem-i ruiyyet cemal-i padişaha kemal-i mertebesine iken bu kasar heybet ve şevket ile müşahede etmek müyesser olub ne mertebe sürûr hâsıl olmak gerek padişah geriden vakar ile müşerref olub bunların hâyri dua ve zevk ve şevketlerini ziyade olmağla nefis-i Edirne devlete onbir gün ikamet olunub andan saadet ve iclâl ile şehir-i **Filibe**-i menzilgah idüb andan dahi şâd ve kâm-ı saadet-i âlem şümüliyle meserred encâm olmuşlar iken hümâyü hem-tâları ve terettüb ve azimetleri pervâz-gâh idüb mürûr-ı eyyâmla sûfiyye-i nâm sevâd-ı a'zâme âfi-tâb (11b) Gerdûn-u makam gibi tulû' idüb ol burc-u devlet ve makarr-ı izzü saâdette bir gün oturak olundu. Ve ârâm kılındı.

¹³² Tekfir , 26.

Bir sabah ki ol server-keşân ve leşker-keş sahib-i kırân zaman-ı tebdil ve tahvîl-i mekân olunduktan sonra mâverâsı, ki delîl ve sebîl-ü gâzâ-ü delil maksad-ı aksîdar intikal seffirmâl ve irtihâl-i zafer-i nevâl üzere gergah polâd kemer-i harc-ı binyad zafer-i karîn ve nusret-ü fırsat-ı âbad-ı ru-in serhad-i guzât-ı nihâl yani mahruse-i **Belgrad** nallahu teala-ı alel afâti velbeliyyât ki guzat-ı ehli İslâm-ı dürenk ve cemiyet ede geldikleri makamdır.

Merzil-i mezbûrun cânib cenûbunda **Hünkâr Tepesi** demekle meşhûr bir cây-i ferah-fezâ ve bir yurt-u dil-güşâdedir ki cennet-i mekân firdevs-âşîyan merhûm Sultân Süleymân Hân her-gâh ki gazâ-yı âzimet idüb mahruse-i Belgrad'a dâhil olduklarından **(12a)** nigîn merâyâ-i şukuhda nümâyân ve mezâyâ-i celâlet-i kârîn müşar-ün-ileyh-b'il-benân olub sâir tahvi-kiran mikdâr-i bi şumar raht zer-figâr cevâhir-i disârdan mâ-adâ bir kutâs hüsrevâni ve fark-i firakdan maablarına bir murassa' gevher-i mücevher-i otağa vaz olunmuş idi ki her cevherinin lem'ası neyyir-i âzâm-ı nurini nâ-yâb ve mâh-ı tâbâni tamyab etmiş idi. Otağa bi fark-ı şikamile çu mûdelleh birisi âf-tâb neşr-i her gören nükte-şinâş hâdd ve adeden bîrûn-u hamd ü sipâs idüb "*Ve ca'allena-lehü Nurân yemşî bihi finnasi*"¹³³ ayetini vesâil evsaf ve medâihide iktibâs iderler iken, nâ-gâhân taraf-ı hisârda nigâh-bân olan küffâr bârû-u nîşînan basit-i hakdan bir mühürdür. Hişân görüb âyâ âf-tâb-ı âli-tâb-ı guze-i hakimi etmişdir. İcbar-ı kab padişah-i murassa' dihimdir deyû tefekkür de iken "*Velâkinne ekserehüm la ya'lemüne* **(12b)** *bel hüm fişekim yel'abün.*"¹³⁴ velhasıl zümre-i küffâr-u fırka-i füccâr bed-girdâr tarîk-i tevhîmden hâk-sâr olub, "*Hazâ şey'ün acibün*"¹³⁵ fehvâsını izhâr ve havf-i haşyetlerin bi şumar itmek sadedinde ol ceş-i tâm dilîrân her bir intikâm muhâsır emrini tamam ettikten sonra şehir-yâr dar-u dât ve tacdâr İskender-i mir'ât ol hisâr-ı be-nâmın canib-i cenubunda olan sahrâî ferah-fezânın ber-câi lâtif mertef-i mukarrinde nüzûl-u karar ve otağ-ı hümâyun-u otağ bulub ol sahralar âsâkir-i günâ-gûn ile memlû' olub kâbile-i küffâr-u ve füccâr nastudegar "*Yevme yei'zin eyne'l mefer*"¹³⁶ fehvâsını işkâr itmek üzere ale-s-sabah alayları bağlayub sağ-u vusûl kapu kulları ön safda yeniçeri alayı seb'a-i seyyâre minvâl yedi dane âlem-i şahî-i nusret mal ve suverna ve nefir-i küs-i padişahi dil-pezîr demdemesi rû-i **(13a)** zemîn velvele salmış idi.

Ve âlem-i şerîf hazret-i risâlet-penah (S.A.V.) sayesinde olan mezkûre ve meşrûh ulemâ-ü meşâyih ve huffâz bu minval üzere kale-i mezbureye geldikde evvela mesafe-i bâideden kuh-î mavend-i misâl bir kale-i metin müşâhede olundu ki kuleli ber-vech-i felek-i

¹³³ En'am, 122.

¹³⁴ Duhan, 9.

¹³⁵ Hud, 72.

¹³⁶ Kıyame, 10.

bu vech-i hemser ve “*bünyân-ı mersûs*”¹³⁷ tahte-s-serâda sevr-i mâhiyye serir-i pâye-i esâsi sersmek ve firak-ı kulle-i bâlâsı beraber simâk-ı felek olub anka‘-ı kaf-ı ref‘at yanından geçse heybetinden kanadın bükerdi. Ve hemayu evci izzet üzerinden pervâne itse dehşetinden bâl-pirin dügerdi. Toplarının duhânı sehâb ve şekveklere anub ve findıkları helak can-u tüfenkleri dolu gibi yağdırdı.

Hünkar Tepesi’ndeki Son Harb Hazırlıkları

Kalenin etrafına asker götürmek değil belki kuş bile uçmaz idi. Bu kadar böyle suubet üzere iken vüzera-ı (13b) şecâat ve şiar ve mîr-mîrân zevi-l-iktidâr ve ümerâ-ı nâm-dâr ve asakir-i encâm-ı şümâr şeyyedallahü ekânihim bi-l-kuvvet vekarin cilletlerinden mersûm ve merkün olan vâfur-u şecâât ve fart-ı şehâmet ve celâdet-i muktezasınca asla‘ ve kat‘a melain-i mezburanın top ve tüfenklerine bakmayub bilâ tevkif kal’a-ı hasayin idüb gayetle darb‘ı muhakerredir, deyü itikad ettikleri yerlere metrisler kazılıb, muhkem yapışub, toplar çıkub, darbu zanlar çıkardılar.

Hûsusan asif-i sahib-i rai-i iklîm güşâ-i vezir-i kebir hazretleri bi bim ve bi beru inayet hak yethak sübhane ve taâli kal’a-i mezburun bağlar semti-i canib-i şarkisi idi. Hisara havale vak’a olmuşdur. Ol mahalle metris kazdırup cenk-anmude yarar dilaverleriyle kale güp âzîm heybetlü doplar ve raî adene rehber olan seng-i endâzen merdu efgan-ı darbozanlarıyla hulusu (14a) niyet kâsd kâfir deyüb emdâr-nâ aleyhim hicareten mazmumunca melayn-i mezburanın ve füccâr hakisâranın ve hasaratın başlarına kıyametler kopardılar ve canib-i cenubdan büyük kale mukabelesinden ol müdebbir umur-u sultani ve muhakkak cumhur-u merrâlik-sitanı yâ‘ni vezir-i sanî Muhammed Paşa cerrahi hâzretleri ol semte-i heybet ve salâbet-ü kuvvet ve kudret yerleri Rüstem-i heybet-i dilâver kullarıyla metrisler kazılıb kal’a küp-u heybetlü toplar ve kifayet-i mikdarı darbozanlar kurulub, kâl’a-ı mezburun feth-ü teşhir-i niyetine bissıdık ve’l-hulasa teveccüh idüb ol mend-ı meydan-ı din-i İslâm uğuruna can-u başın feda idüb kal’a-ı cengine mübaşiret ettiler. Hüdayi taali âsân kale-i nazım rah-i hakktan fi-sebil‘allah gazalar eyleyüb Din-i İslâm yoluna hurûc eyledi.

Eğri Kalesi’nin Muhasarası

Emvalini (14b) Hakk-ı Teâla-ı Din-i dünyasını ma‘mûr eylesün. Hub-u tedarikler idüb belde gazâ-yı ahvalini dönmeyüb Eğriye doğru çok hücumlar eyledi. Avn-ı hakkıyla olub zabt etti. Cümle malını feth ve teshir etmek için çok tezarru‘lar kılub her ne vaki olsa arz eylerdi. Kıl-ü hâlini âsif devr-i zaman yâ‘ni vezir-i a‘zâmın kul-u fealle rızasını gözleyüb akvâlini

¹³⁷ Saf, 4.

cümle mevcudât-ı âlem-i hayrıyla yad eylesün. Ol vezir-i âdil-i rüşan-ı dil hayr'ül ibâd ol mücahidin-i azâ-ı pişe ve mübarizin-i akıbet-i endişe dudimân-ı Osmâniyâ'nın izzet-i mâli yâni nusret-mâb âsâkir-i Anadolu ve dilaveran-ı hazırân Rum ilini harîz ve bi-nifâk cümle ale'l-ittifâk elbir edüb kale-i mezburun canib-i şimalisinde asker-i girân metrisler ve hendekler kazub teveccüh-ü tâm ma'len kelâm gazaya niyet (15a) ve hulus-u tûyet birle kal'a fethine bel bağlayub kutlu ve heybetlü toplar ile durma cenge ikdâm iderler idi. Ve düstûr-u mükerrem ve müşir-i efhâm ve şir-ü gavâzir Cafer Paşa dahi kal'a-ı mezburun bir tarafında merdane-i cihat idüb din-i İslâm uğruna dilirâne içtihadler idüb ta'yin olunan âskeri-i girân ile cabeca toplar kurub yürüyüşler ve nikam-ı ahvalinde akılane ve rezzüşler idüb mah-ı saferin gurre-i ki yem-ü selasedir. Fettah-i mutlak cel-lü âlânın inayeti ve mahbub-u hakk-u güzide-i enbîya-i mutlak Muhammed Mustafa (S.A.V.) hazretlerinin mucizâtı ve ricâl-el gayb ve kutbe'l aktab-ı zemin-i hafız biladillah veladdin sellemallahû teali fiddarayn hazretlerine istinad-ı şüyufları ile ve sultan-ı zillullah filakmi halife-i zaman-ı sahip-i kıran-ı devran-ı netice-i du'd-i âr Âlî Osmân (15b) Sultan Mehmed Han gâzi hazretlerinin himmet-i aliyyeleriyle her kuldân asker-i İslâm-ı ol mücahidin ve serverân-ı girin her canibden toplar çeküp Allah-û tealaya tevekkül idüb küffar-ı zillin top ve tüfenklerine yıkmayub allahüekber bir mertebe toplar verdiler ki bir zemân kal'a-ı tevâzu dehân içinde na-bedid olub âhâli-i kal'âdan rivayet olunarak âsker-i islâm'dan atılan toplarun heybetinden hisâr içinde olan kefare-i helâk olup bizahın ve berara ademe giderler idi. Narallahul merkât seferine guruh guruh azimetleri tonar-ı sakra varub ol sa'ika-i girdâr adâ ve az toplar ve darbutatlar ile tamam on dokuz gün mikdar-ı matla-i felakbamdan makta' Şafak-ı şâme değin muhalifin ve iaz-ı din ile harb ve darb mütamâdi olub pâ-yi vehim ve hayal-i muaberlerinde lenk (16a) Vusât-ı âlim mel'unların gözlerine tenk oldu. Âbu-i rû-i Vilayet-i Engürüs olan kal'a-ı Eğrinin tavsif ve ta'arif ve tasvir beyânındadır. Beyt:

"İktiah-ı sahn anbe ki, kendi ehl-i kemâl,

Besna-ı malik-el mülk-i hüda-ı mütaal."

Netice-i kelâm ve tetteme-i selam budur ki, bu bende-i hakir pür taksire'l meşhur bî Da-î Fakir kal'a-ı Eğriyi tasvir itmek lazım gelmenin bu minvâl üzere tahrir olundu ki seyr ve temaşasın etmeyen ârifler bu terkîm olan fetihnameyi kırâat idüb mütaala kılanlar, tamam-ı ma'lum edinüb her vechle görmüş ki olalar. Üstâd-ı âlim böyle nakl etti ki bu kal'ânın itmam-ı bünyadına temel bırakan bennadır deyü ârîn bu mertebe istihkâm üzere bînâ etmişler ki kille-il bürvechi ve misal hadd-i Üstuvaya mesabe deyü olan duvar-ı müşeyyed duhul ve ûruc ve hurûc gayri-mütesavvur olmağın sedd-i İskendervar bir kal'ân-ı Üstavardır ki kâdim-i

eyyâmdan keferede taffesinin **(16b)** Ma‘bedhane-i hasırları olub kuds-i şerifde gamâme kilîsesi gibi bilâ teşbi‘ye kâ‘beleri makamında ad olunur imiş. Tâife-i mezbura âyin batıllarınca din-i İsâ ve mezheb-i Mûsada olan kefer-i fecere-i şehiren be şehren gurben ve bâden gelüb ziyaret idüb din-i batıllarınca duâ ve senâ iderler imiş.

Ve vakta kim Tuna suyunun öte cânibleri ya‘ni sevâhilinde olan kal‘alar Belgrad ve Tımaşvar ve Zigetvar ve Budin ve Gülvar ve bunların emsâlince kâl‘a-ı bülent iştihâr-ı fil cümle Nigehvâr ehl-i İslâm elinde feth ve teshîr-i müyesser olub Memâlik-i İslamiyyeye lâhik olacak âhâli-i kal‘a her biri bir yerde perişan olub âhir gelüb Eğride cem‘i olub mâ‘mur idüb ve etrafına muhkem varoşlar bina eylediler. Gereği gibi âbâdân etmeğin reaya tayfası etraf-ı cevânibin ma‘mur idüb herkes reffen heyetiyle sâkin olub kâr ü kesibleriyle meşgul **(17a)** oldular.

Haddizatında vilâyet-i Eğri bağ ve bağçe yerleri olmayun Biz-zaruri reayası kal‘a-ı mezbura hakimine itaat lazım. Zîrâ kesb ve kâr-u zirâat ve hırâset idecek zemin-i hasa-i velhasıl üç kal‘a macar hükmündedir. Cümleden kadîmdir.

Eğri Kalesi’nin Fiziksel Yapısı

Kible-i cânibine açulur bir muhkem kapusu vardır. Gayetle suûbet üzeredir ve kal‘a beylerinin sakin oldukları sâray-ı nuhustları ve hazainve cepaneleri mezbur iç hisardadır. Bir hisâr belinde meddârdır ki bâdî-i nazarda nazar edenlerin çeşm-ü cihân beyneri intihasına erişmiş ve mahalli bervech-i nice fersah yerden nümâyân ve âşikardır. Ve cânib-i şârkisinde vâki‘ Nemse kal‘ası dahi suûbetde iç hisardan kalmaz meşrikâ açulur bir muhkem kapusu vardır. Vezir-i âzam hazretleri kavlidir. Ol cânibden havale olub döğerdi.

Ve cânib-i şimalisi azîm dağlar vardır. Vağında **(17b)** bağlar ve dâmeninde bir neher-i latif ve nice ırmağlar cârî olub inüb sahraya dökülüb ve ol müntehî sahra ki etrafı bağ ve bostandır. İki bölüb dahi gelüb hisarın garbîsinde olan büyük Varoşa koyulub şehir-i ortalayub kal‘a dîvârı tarafından çıkub Eğri üstüne ejderi. Bu bir sahradır ki kayasıyla bir merhale-i mezil olur. İki canibleri şehri- sitan gibi alâ muazzâm köyler ve etrafı makbul bağ ve bahçeler, sayfi ve şifây-ı envâ‘i meyvalar firâvân vesâir nimet-i bî-pâyân ve nehr-i cârî üzerinde çifte değirmenler ve zibâ ilceler iki meyl-i mikdârı münbasit yeşil çimenlü çayır kûrnaların hasretinden yanar ki bayre bayre bir ferah fezadır ki kıyâsen otuz veya kırk bin mikdarı at çayırlamak kâbil dünya sarayında şâm-ı şerife müşabe cennet-i esâ sevâd-ı **(18a)** sevâd-ı azâmdır manende gulabâ ve ya İskender-i bağ ve bostanları dolu bülbül ve hezâr-ı varoşundan kat ender-i kat yontma taşdan ila hubs-u binalu ve güzel rânâ saraylar eyler. Hatta

gârib-i canibinden olan Kilisayı-Âli makam hâsıl her vechle abû-havâsı mutedil bir makam dil güşadür ki Hakk-ı Tealanın mü‘min kullarına nasib olarak velayet imiş. El minnet‘allahü zamanla adaî-hi ehl-i İslam müyesser oldu. Beyt;

“Öz ki vedadır, garib-i şehir muazzamdır ki,

Anın bağ-ı gülzârı ider bülbülleri hayran ve mest.”

İbdâi cenk ve yürüyüş Hisâr- Eğri ve feth ve fütuh-u kal‘â nemse ezidest-i küffâr bedkar-dâr-ı seyyahân-ı cihân beyn ve seyr-ü temaşa gününde Vilâyet-i Engürüs zemin-i hardimendân âlemden şöyle rivayet ve kussâ-i feth-i kal‘a-ı Eğriden böyle hikayet iderler ki ve vakta kim ehl-i İslâm kal‘â-ı mezbure her tarafından perkâr ve ezihâta idüb bî-kıyâs ve bî-karar **(18b)** toplar kurulub bi-kasd-ı küffâr-ı füccar deyüb tedarikde iken büvech-i kal‘a da olan nâsude küffâr bî-karar olub her birisi *“İlâ mele’il a’lâ ve yakzifûne min külli cânibin”*¹³⁸ hususân havas ve bimleri galib-i velehüm azebün nasb mucibince nâzm;

“Görelüm akıbeti karnolur, Ehl-i İslâm küffarı nolur.

İçsun ol şah-ı cihan, abu-hayat düşmesûn ruî zemine zulmat.”

Eğri Muhasarası’nın 2. Günü

İbtidâ-i cenk kal‘a bu minval bi-memâl ve uslub-u gâzâ amîl olduğu mah-ı saferin ibtidası ki selase günüdür. Her kuldan ateş-i feşân-ı ejder-i dehân duâda efsan berk-i nişân suref-i küster-i tâbân-ı bi-geri saft-ı şiken merd-i efgân bî âmân-e cân-ı sitân dürbîn-i ateş-nişin mermer gad ahen-i gaba darbezen hârb kez toplar, pıraşublar taan-ı taşlarını pürtâb ve bervech-i kal‘a-ı harab ve yibab itmeye başlayub küffâr-ı dalâlin leannehümullahu **(19a)** yevmiddîn hirâ ve peymele-i gamnal burc-u kal‘ada Karaca kırka gibi beybân olub sağ-ı vusulden veyâ bil cümle her kuldan darb ve tam-u harb ve hasaret-i encâm ile kefer-i mâ‘bun ve menkus-u mağmun ve mahzûn topa tutulmuş me‘mun gibi hareket-i bi mâli ve ateş-i nedametleri işti‘âl iken

Eğri Ahalisi’nin Varoşu Ateşleyip İç Kaleye Çekilmeleri

Mah-ı sâferin üçüncü günü ki, yevm-i hamisdîr. Küffâr-ı melaiyn füccâr-ı dallin gayetiyle ızdıraplarından bî inayetillahi ittifakları ihtilafa mübeddel olub kible tarafında olan

¹³⁸ Saffat, 8.

Varoşı cem‘â gibicesi kendü elleri ile ateşe yakub iç hisârlara girüb tahassun idüb içerüden cenge başladılar.

Âsâkir-i mensure birkaç gün elhâk-leylü vennahâr nihâr-ı âzîm cenkler ve muhkem yürüyüşler ettiler. Âmma kesret-i emtardan ve şiddeti barandan dadir-i kül ve feth-ü kal‘a gayet müşekkel olmuşken cenud-u müvahidî ve Âsâkir-i İslâm-î din-i rahmet-i bârânı rahmet (19b) Bulup tevelknâ-alellah deyüb gaza ve cihadı dahi ziyade ederler idi.

Eğri Dış Kalesi'nin Fethi

Hatta mah-ı seferûn on birinci günü ki yevm-i cum‘â dır. Ol iydi‘l el-mü‘mininde her vechle metin ve bil-i ahsin olan üç kat-ı hisarki nemçe-i hisaridir vezir-i a‘zâm kuludur.

Hazreti hüdâvendigâr otağ-ı hümâyunda ber karar iken Âsâkir-i mensure kâlê‘ üzerinde küffâr ile cenk ve kıtalın müselmanların can-u başla ikdâm ve cihadın ve kâl‘a dan atılan topların habire-i teferruc edüp dahi ejderlerin hareket edip nice yedin benim kullarım küffâr elinde helâk olur. Ben bunda huzur etmeğe gelmedim deyüp yerinden kalkıp dilediği hisara doğru yürüye mukrib-i dergâh olan ağalar-ı sa‘adetlû padişaha sarılıp cem‘i- askerin bilki cümle cihanın ruh-u revan-ı mesabesinde olasız dahi bunca asker-i kıran yerli yerinde dururken şevketlû, şeca‘atlû padişah kal‘-ayı (20a) cenkine varmak münasip değil devletle taht-ı baht necet-i saadet-iniz karar eylemek ve hayır duamız kifayet eder deyip bir miktâr teskin edip imdi bu gün kale-i feth olmak gerek elbette deyup bu minval üzere vezir-i azama dest-i hatt-ı hümâyunlar ile tezekkür yazıp kale-i mezburun fethine murad olduğun işaret buyurulup mâl-ı ma‘lum oldukda asaf-ı müşekkel gûşa vezir-i sani Mehmed Paşa ile müşavere edip hûlasa-i kelam burada karar olduğa evvel-i nemçe-i hisar-ı feth-i olunup ondan sonra iç kale fethine rehana ola deyup nefem-i âhvâllerine tedarik edip an-ı samime‘el kalp hakk-ı tealinin inayetine tevekkül edip fettehahu ikdam-ı mal-keîâm kıldılar. Nâzm;

“Ayete fethe ibtidadır bu.

Cenâb-ı fettahtan atadır bu.

Ağlayup kanlı yaş döküp,

Küffar-ı hayal-ı nadide maceradır bu.

Minnet-i ilahe oldu feth-i nasb.

Kimseler görmemiş gazadır bu.”

Muhasara Hattında Altıncı Cephenin Açılımı

Amma destur-u dâna ve müşir-i aklım-ı guşe (20b) Yâ'ni hâzret-i vezîr-i âzâm İbrahim paşa şehriyâr-ı encem sipah ve hüdâvendigâr gibi perah-ı hazretlerinin hücum-u bî amânen iz 'ân edecek erkan-ı devlet ve umera-ı vala-ı memlekette onları da 'vet idüb Mehmet Paşa oğlu Hasan Paşa hazretleri Rum ili gazileri yine Anadolu dilaveriyle kal 'a-ı mezburun şimal tarafında olan metrisden puriş ideler. Ve Vüzerâ-ı zevil ihtiram vesâir âsâkir-i sâhib el ikrâm yakın olunan kullarından yürüyeler ve dest-ü kebir-i şir-i vega sahib-i tedbir-i melce-I fukar-i vel mesakin el gazi fi sebil-allah el müebbed ba mirallah İbrahim Paşa allhümme yesir-ü kemayeşe hazretleri daki reis-i çavuşan hüz bir-i cihân sîr-i murâdân zümre-i çavşândır. Kah kit-i sitân ve firka-ı müteferrikan muhteşeman dilaveran-ı sebîn-i süvâran ve rüstem-i savlet ve kahraman-i heybet-i cenkdarın yarar-ı şecaât-i şiar bendeleri ile (21a) ve bade'l îş ve arâiş âlâi nusret-i şîâr-ı sahib vakar der saadet-i nişanın mertebe-i aliyyesi yâ'ni yeniçeri ağası dahi kendü tevabi' levahiki ile ve tüfeng-i endâz aduvvi fiken ve düşman ile yeniçeriler ile tayin olunan kullarından bu rîş-i ferman olunub bunda sonra tertib-i âlâyı ve tezyîn-i asakir-i nusret-i arayı hususunda tir-ü kemân himmetleri ve şihab pür-ü ziya gibi sema-i istimalete vasıl olmuş idi. Ve şimşir-i kabzâ-i şecaatleri afitab-ı sipher-i rütbelerinde imtiyaz bulmuş idi. Bu uslub bâ-mâlub ile iki cihanda yüzü ak kılıcı keskin ve berrak manzurullahi ve şecii' ve dilber-i gayr-i mütenahi melce ' -i el fukara ve mesned'üz zuafâ anı be İbrahim Paşa ki kendülerinin metrislerü vaki olan merkad-i şeriflerin işaret edüb;

“Eğer bu zaiifi bende şehadet nasip ola bu mevzi-i mübarekede defn idesiniz deyüp dahi buyrulurki (21b) ben cân ve başımı Dîn-i Muhammet (S.A.V.) yoluna fedâ fi sebilallahû gâzâdan gazaya rızâ-ı muhassıl el meramımdır imdi. Ey gaziler ve ey âhret karındaşları ve ey yeniçeri yoldaşları ve ey çavuş ağaları ve ümerâ-ı serdaşlar bilün ve âgâh olun ki padişahımız bugünden kal 'ânın fethini murad itmişlerdir. Cümleden ma 'mül olunan budur ki dinimiz gayreti için bilâ avdîn ve arzîn cân ve dilden fi sebillallahû gazalar idüb dünyaya ve âhiret saâdetin bulasuz.”

deyüb, bu minvâl üzere hayırlı nasihatler ve duâ-ı senâlâr ettikten sonra şov kimseler ki haddizâtında derununda erlikden ve dilaverlikden bir şey vâridir. Ellerin başları üzere koyub, canımızı ve başımız dîn-i İslâm yoluna fedâ olsun deyüb, herkes mikdarlu mikdârınca tedârik üzere olub, ordu-yu hûmâyun içinde münâdiler nidâ ' ve tenbiye ' ettiler ki (22a) bugün kal 'âya yürüyüşdür. Gâfil olmayub kimse ihmâl etmesün. Yoksa dirliği değil çadırında bulunanların başları gider deyü tenbih edecek. Âsâkir-i cirâr her canibden mânend-i bâhâr akub gelüb kal 'â-ı mezbûre pirkâr-vâr ortaya alub ol idü 'l mü 'minîn rahmet-i rahmanâ âyet-i mübîn olan yevm-i cum 'â, câmi-i ehl-i dîn târih-i mesfûrda her vechle hâsin

ve müşeyyed ve metin olan üç kat hisârdır. Gayetle sû‘ûbet üzere olan büyük kâledir ki yegâne âlem-âb rû-i vüzerâ Mehmed Paşa hâzretlerinin metrisleri mukâbelesinde sedd-i yev cüc vâr ol kâle-i üstüvare teamüller idüb, mahalle yürüyüşe râhte ve sebep olmağičün tedârik etmişler idi. Düstûr-u âzâm hâzretleri dahi sekbânbaşı mübâşereti ile ol taraftan nâimler buyurulmuş idi. Ol iki şehbâz ve deryâ-ı dîl-i sâhib-i razêk âlî himmetleri imtiyâz bulup rûz-i mezbûrede saât (22b) evvelde nakimlere ateş verilüb hikmetûllahındır. Hîsâr duvarı gayetle aynalu olmağın nâkim duvarun iç yüzüne ulaşamayub dışarı yüzünü taşı kireci ile havaya kaldırub havadan inen taşlar askere zarar idüb kırk, elli mikdâr-ı Müslümân şehid olub âsker-i İslâm taş havfından kal‘âdan biraz geriye çekildiler. Cenge ikdâm etmediler. Âmmâ sekbânbaşı nakimi dahi işleyüb ol dahi azîm gedikler açub vezir-i âzâm evvela kendüler yürüyüb ve bu cânibden dahi Mehmet Paşa yürüyüp dahi Âsker-i İslâm beylerinin sabra mecâlleri kalmayub tevekkelnâ Allah-ü ekber deyüb bî-ihdiyâr gediklere yürüyüş idüb filhâl burc üzerine çıkub sancak diktiler. Düstûr-ü âzâm sâhib-i râ‘i Ekrem hazretleri sâ‘nin-i şikârînâ îz gibi yukarı metrisden aşağı arslan gibi süzülüb inüb cenge ikdâm idüb, bir mertebe cüret etmişlerdir ki görenler hayrân-ı (23a Boş) (23b) vâlâ olmuşlardır. Gâzilere gâyet-ü istimâlet verüb cenge tahrik edüb dilâverler, bâhâdırlar demidânlar kâfirlerin alaylarına hücum edüb, başları hazan yaprağı gibi dökülür idi. Her cânibden dâhi düstûr-u sâni cihâd-ı dilkâde olmaz ana sâ‘ni Mehmed Paşa hazretleri kendilere mülâzım olan hâydâr-ı sıfat ve Rüstem-i heybet birer çekerdâr gaziler ile atın der-miyân idüb hâlîs niyetler ile, “*Durma koclurum, firsat bizimdir. Din gayretine cân-û baş fedâ idelim.*” deyüb Allahüekber bu heybet ve sâlâbetle yürüyüş idüb her taraftan Âsker-i İslâm hücum gedikler içerüye dâhil olub, başlar kesüb, kanlar saçılıb, bir cenk-i â‘zim olduki mücâhidler, kâfir kanına müstâğrık olub, bedenlerden kan sel gibi cerâyân olup beyt;

“Bir dem içinde dem-î-dene gark oldu cihân,

Ehl-i füccârdan akan kanla doldu âlemân.

İle katl oldu, Adû (24a) küşteler oldu. Başta bulmadı.

Âhâl-i hisâr anda emân ile zemân.”

Velhâsıl gazilerün teheccümâne âhâl-i kal‘â tâkât yetirmeyüb âhir hâlife-i zeman ve zemin dal‘alallahü fi‘l arzeyn hazretlerinin hüsn ve teveccühleri ve kemâl-i ulluvî himmetleri berâkâtında her vechle hasîn ve metîn olan üç kat hisâr-ı üstuvar ki nemçe-i kal‘âsı dimekle meşhur olan kal‘â-ı binâyât‘il Âllâh ve berâkat-i mucizât-ı resullullah ile feth-ü teşhirü

içünde olan beş on bin mikdâr küffâr-ı Hâkisâr taam-ı şimşir ider olub bakıyye tü's-suyuf olan kefere-ü fücçerâ iç kal'âya tahassun idüb dâhil-i kal'â olur iken izdihâm idüb nice si birbirini helâk idüb kal'âdır feth olunub içinde olan tob ve tüfenk vesâir âlâ-i hârâb-ı zabt ve kabz olunub pâdişah-ı âlem-penâh hazretleri bu feth-ü nusrete hezâr hezâr hamd-ü sanâlar idüb, (24b) nice nice nâ-murâdları ber murâd-ı fukârâ zü'afâya sadakât edip vüzerâ ve ümeraya tehassinlerü ve duâlar edüb ondan sonra iç kal'â-i âhvâlin ve onun tedârik-i mafi'ül-balîn görmek üzere olup.

Eğri İç Kalesi'ne Saldırı

Muhassıl budurki hakikaten hâsinette iç kal'a-i gayetle muhkem olmağın kat'a bir yerden fethe çare mutasavver olmayıp, küffâr ve fücçâr canlarından nevmîd bir alay-ı mürdârvar-ı kuvvetlerin bâzuuya götürüp dahi Âsâkir-i İslâmla aşikâr cenke imtidât ve ihtimâm edip, gayret-i cenkin ettiler. Âmma vezir-i âzâm ve kâmkâr-ı Âli ve kardaşa hisardan alınan topları hazır metrisler ile havale edüp İç hisârı onlar ile dökmeye başladılar. Âsâf-ı zamanın ra-i üzere her kûşeden ehl-i hisarda göz açtırmayıp tob ve dârbuzân-ı ile urdular ki melâin-i mezburân gereği gibi zebûn oldular. Âmma asker dahi bir miktar (25a) ihmâl üzere olmağın ahir sultan sahib-i kıran ve güzide-i devrân hazretlerinin kale-i mezbure fethinde beklerük â'dem-i ihtimâmın kıyâs edip nevâ hatr-ı şerîfleri mugayir olmak mülâhazasıyla celal yüzünden ba'zı ekâbire gûşmâl için hükm-ü hümâyûn furuhtında fal-i vacib'ül imtisâl şöyle varid oldu ki vâli-i vilayet-i run.

Tayin ve Aziller

Ve beyler beyi ân-ı mezbur-u nevm ya'ni Mahmut Paşa ma'zül. Halep beylerbeyisi diğeri Mahmud Paşa mensib-ı mezbûrdan tahvil edip, Rum'a nüzûl kıldılar ve Haleb'e baş defterdarlıktan ma'zül. Her vechile da-i tedbiri ma'kûl. Sahib-ü kâr-ı hemvâl. Ya'ni İbrahim Paşa nasb olunup olunup ve nişan-ı Hamza Bey hıdmet-i nişâniyyeden tekalüt edip lam-i Âli Çelebi nişancı olup. Ve reisül-küttâb Musa Çelebi riyasetden münfasıl olup. Okçu-zade Mehmet Çelebi nişancı himmete vasıl olup riyâset-i hıdmeti fermân olunup beyt-i hal-i âlim-i ezeli böyle perişan. Ancak (25b) kimi hândân, kimi giryân, kimi nâlân ancak cihân-bî sebâtın hali daîmâ bir karar olmayub inkîlab üzere olduğu evlâül ebsâr olanlara rüşendir. Âsker-i hünkâr mabeyninde bu kadar tezelzülât vâk'i olmağın birkaç gün cenke ikdâm ve cendan ihtimâm olmadı.

Beyt;

“Cân-i cânân yoluna virmede ihmâl etme.

Eremez menzil-i maksûdüne ihmâl ehli.”

Eğri Kalesi Muhasarası'nın 17. Günü

Mah-ı mezbûrun on yedinci günkü yevm-i hâmisidir. Saadetlü padişah cenabından fermân-ı hümâyun vârid olduğu Anadolu ve Rum ili beylerbeyleri ve Asâkir-i encâm şimârları kal‘â-ı mezburun şimâl tarafı ve kendülerün kullarıdır. Ol mahalden yürüyüş olunmağa imkân olmağın nakimler kazılıb her taraftan yürüyüşe ikdâm edüb âzim-i cenkler oldu. Lâkin Mehmed Paşa kolundan kazılan nakîm kal-âdan olan nakime rast gelmek ile boşa çıkub bu kudret çekilen zahmet-i hebâ olub âmele gelmeğın kal‘ânın fethi (26a) âsân olmuş iken, bu â‘miller battal olmağla kâl‘ânın fethi meşgûl oldu. Bu hususâ düstûr-u sâni hazret-i Mehmed Paşa müteellim olub yolun bilmişler idü. Bu nakimden feth-i müyesser olur. Hatta rivayet iderler ki ol merd-i gayur-u din gayet tehevüründen ğamkin olub ağlayarak yüzün dergâh-ı hakka dönüb, hüzn-ü hatirâ ile münâcât idüb derûn dilden kâl‘â-ı mezbûrun feth-ü teşhirin murâd idüb tazarru ve niyaz ile ider diye,

“Yâle ‘l ilahel âlemîn bu hâkir ve a‘ciz ve nahîf ve şikeste, hatr-ı zayıf bendeye fermân olunduğu üzere ameleneniz za-i şerife muvafık olub, rağmen li ‘l küffâr mâhrum etmeyüb feth ve nusret-i müyesser ile ve padişahımızı mansur ve muzaffer kıl.”

deyüb duâ ve niyâzın tamam idüb ve gözlerinin yaşın silüb müterassıd muhassal el merâm oldu. Elhâk ol sâhib-i saâdet, ve leyl-ü Nehâr hub ve rahteden fariğ kal‘â fethine tâlib ve ragib olmağın yine feth ol kuldan müyesser olmuştur ki muhassal-ı kelam ve suret-i (26b) hal-i ser-i encâm. Bu araya geldiğim vatka ki Anadolu ve Rum ili serverlerine hisârun şimâl tarafından yürüyüşe hükm şehin-şahî ve fermân-ı âli padişah vârid ve şâmil olmuş idi. Ve ûmera-ı ve mir-i mirân kehtürân cem’olub ol gün ve ol gece muhkem yürüyüşler ve merdâne cünbüşler idüb herkez ikdâmda kusur komayub âmma hiçbir vechle feth olunmağa çare olmadı. Bu canibden padişah-ı gazenfer tüvân âsâkir-i mezbureden ihmâl tekasül kıyas olunub Hasan Paşa Rum ilinden mağzul olub yalnız vezâret kalub ve Mehmed Paşa dahi Anadoludan ve Yeniçeri ağası, Veli ağa ma‘zûl ve çavuşbaşı ma‘zul olub Veli ağa Rum ili beylerbeylisi ve Kapucu başı Mustafa Ağa, Yeniceri ağası ve Matbaâ emini Ömer ağa, Çavuşbaşı olub bu minvâl üzere tebeddülât vak‘i olub hakka ki ol günler Âsker-i İslâmın cenkde yürüyüş ruuşlar tabes-i mühür gibi (27a) bir mikdar nerm üzere idi. Haksucâne‘ ve taala hazretlerinin inâyeti ile içerü-ü kal‘â ki Macar hisârıdır, feth ve teşhir-i beyânındadır. İttifak-ı âlem dide ve kelâm-ı gevher-i sencide-i fatih-i fettahin avn ve inâyeti ve resûl-ü

erkemin mûcizâtı ve hâlife-i İslâmın himmeti ile ahirkâr bî inâyetillahi vâhidü 'l gâhhâr cervâr-ı manendi bihâr-ı zîhâr-ı küffâr bedkender ve bed-tebân üzerlerine girmesiyle bî-nişân ve ateşdân hadetlerini kendüleri göz açtırmaz, dutlân görüb bil külliye zaaf-ı târi olub serâsım oldular.

Eğri Kalesi Muhasarası'nın 18. Günü

Mâh-ı mezbûrun on sekizinci günü ki yevm-i cum 'adır. Ve düstûr-u Ekrem Mehmed Paşa hazretleri kullarından olan büyük kaleye nakim kazdırmak buyurmuş idi. Muktezâları üzere kazılıb tamam olmuş idi. Ateş ve yerilmesi kalmış idi. Ol rûz-i firûz-i dîde-i yegâne âlem-i düstûr-u âzâm hâzretleri ordu-u hûmayundan nidâ ve tenbih edüb buyurdular ki bugün yevm-i cum 'adır. Mü 'minlerin ve gazilerün bayramıdır. Herkes âlet-i rezmle ârêsta biltemam yat ve yârâğla pirâste hazır ve müheyyâ olub binâyetillah hisarâ yürüyüşdür. Ve feth-ü nusret günüdür. Padişahımız veliyül nimetimiz hazretleri buyurmuşlardır:

“Her kim benim ekmeküm yir, dahi kal ‘a cenkine hazır olmaz, ol kişiye hârâm olsun.”

deyüb mûhâdiler böyle nidâ-ı âm edecek gazilere gayret gelüb, filhâl cümle alet-i harblerin bağlanub, Allah-u Tealaya tevekkül edüb, kal 'â cânibine yürüyüb, kal 'â-i Eğriyi pürkâr-vâr ortaya olub, cem 'i etrafın çevre olub dahi yörügünde olan yarar gâziler hücum edüb cenke ikdâm ettiler. Mehmed Paşa kolunda olan büyük kaleye kazılan nakîm alışub hakkın emriyle bir â 'zim-i gedük açûb dahi ehl-i ehl-i İslâm ol gedikden yürüyüş idüb muhkem cenkler oldu. Âmma küffâr içerüden kumbâdeler ve daşlar atub, ehl-i İslâmı zebûn iderler idi. Eđerki birkaç kerre burca sancak dikildiler. İçerüden melâiyin (28a) ziyâde hücum etmekle nice Müslûmanlar şerbet-i şehâdet nûş idüb kimisi dahi yareli ve bereli olmağın kudret-i âla hevâlar güz-i eyyâm olmağın yağmur yağub, el ayak, tutmayub ekseriyya ehl-i İslâm bu hevâdan zebûn oldular. Hatta akşamdan gayret-i cenkin idüb akşam küffara meded yetişüb kerkes metrislerine penâh oldular. Acayib hikaye yarına kaldı. Yevme 's sebt râveyân gâzâ-pişe ve hikayet-ı Kenân-ı zâfer-i endişe kal 'â-i Eğrinin feth ve teşhirinden rivayet ve küffâr-u füccarın rezaletinde hikayat idüb şöyle beşaret verdiler ki,

Eğri Kalesi Muhasarası'nın 19. Günü

Bâreke 'llahu es sebt ki şehr-i sâfer-i muzafferin on dokuzudur. Ol yevm-i mübarekede müfettihiul ebvâb feth-ü mübiyn ve beşirü 'l mü 'minin cânibinden *“İnnâfettâh nâ leke fethân mübine”*¹³⁹ sâdası güş ve câne ve *“Ve yensireke 'llahu nâsrân âzizâ”*¹⁴⁰

¹³⁹ Fetih, 1.

¹⁴⁰ Fetih, 3.

nidâ ‘sı semâh cânê erişüb eğer ki cum ‘â gün (28b) Hisâr-ı mezbûr-u fethi olunmayıp gaziler me‘yus ve mağmur çadırlarına gelüp çadırları müntesir idi. Amma kalıp inkisârda halet vardır. Âsâkir-i nusret karin ve mücâhidin ehl-i din, Ol gece sabaha dek dergâh-ı azzet-i cenâbına yüzler urub sıdk ve ihlâsla kal ‘â-ı mezbûrûn feth ve teshirin murâd idinüb herkes kudreti oldukça tesbih ve tahlil-i namaz ve niyâz idüb, sahr vaktinde ya Âllâh deyüb çadırlarından çıkub kâl ‘â canibine âzimet mahallinde kalb-i sâfla nazım;

“Sahr vakti yüzüme fâl idüb bakmak mübârekdir.

Ki evrak-ı killin daim acaba fâl-i mübarekdir.

Yüzün görmekleğin cânım uyur

Ay-u virdü hândânım sabah el hayrû’l afî demek hayl-i mübarekdir.

Hemân ol gûn heman oldum saâdet buldu.

Her gazi bugün derunda hünkarûn âçib fethi mübarekdir.

Îlâhi-i izzeti hakkı şehidân-ı demleri hakkı muzaffer

Kıyla ânı kim âsıf şah mübarekdir.”

Eğri Kalesi Muhasarası’nın 20. Günü

Ale ‘s sabah gaziler (29a) ikbâl ve yerlerinden kalkub cibilletlerinden olan gayret-i dîn şecaat-i pirkin ile aç arslanın şahin-i şikârına eski Eğri kal ‘âsına doğru inüb bin pervâ yürüyüb her kimse can-u başla yürüyüşe kaffâr-ı cenkine âzimet idüb yârân yârânıyla, karındaş karındaşıyla vedalaşub, helalleşüb an-ı samim-i kalb gazaya bel bağlayub seyl-i revânın derya-yı ummân gibi coşan ve hürûşan müvahhidin asla ve kat ‘â yağmura, balçığa bakmayub evvel gedikli olan yerlere cem ‘ olub belinde âlet-i harb ve dilinde zikr-i ceb ve münâcât rabbû ‘l izzet olub bugün gazilerün bayramıdır. Erken koyun kırbaçhun der canımız ve başımız dîn-i İslâm yoluna feda olsun deyüb fahr-i âlem Muhammed Mustafa (S.A.V.) hazretlerinin âlem-i şeriflerin başlarına (29b) olub dâhi gılafından üryân idüb ol mübârek âlemin perdâsı ref olmağla Nur-i Muhammedi pertu salub Âhâl-i İslâm alayı lemaat nurâ müstağrik olub umera-ı vüzerâ ve Âsâkir-i mezburede külliyatı bî-ihtiyâr cümleden tekbîr-i ketüreb hamle ve hücum idecek zemîn ve zâman belki heft-i âsmâm-ı lertzân olub güm güm gümledi.

Eğri Kalesi Muhafızlarının Sultan III. Mehmed’den Aman Dilemesi

Allah-ü teâlanın inâyeti ve Muhammed Mustafanın (S.A.V.) hazretlerinin mucizâtı birle yürüyüş mahallinde iken ve minel nasr-illamin indillah mazmununca kal ‘a canibinden küffar-melaiyn asker-i İslâm-ı dîn mücâhidlerinin kasdu ikdâmların müşahide edecek âkıbet-ı darbı hisârı feth ideceklerin yakın bildikden sonrada filhal nâgehân burc üzerine bir kâfir çıkub el âman sadası birle feryâd ider. Âmma kimse ma ‘lûm itmen ki ne söyler. Tercüman hazır olub cevap verdiği kal ‘â beyleri amân deyüb hisârı padişaha (30a) teslim itmek isterler. Padişaha haber virdicene hemân Mehmed Paşa hazretlerü atın dermiyân idüb sıçrayub kapudan içerü dâhil olub beyler ol mahalle hazır olub dışra çıkmağa havf itmeğin hatırları mutmaîn olsun deyü Savanlık beyi olan Bektaşî beyi Rehn-i târiki üzere kal ‘âda âli koyub üç nefer beyler ki vilayet-i Eğri hakimleridir. Düstûr-u Ekrem vezir-i âzâm hazretlerinin huzûr şeriflerine hazır olub dest-i bûs ettikten sonra cümle ümera ve vüzerâ-ı hâzır olub mezkûr beyleri alub dahi Sultân-ı sahib-i kırân ve server-i cihân ve gërmiğde-i devrân Sultân Mehmed Hân gâzi dergahına kal ‘ânın fethi beşâreti ile devlet-i eşkine yüzlerin sürüb vüzerâ-ı hazır beğlerün o günce sa ‘âdetlü padişaha mâcera-ı arz olunub âhvâl-i mâ ‘lum destgah olucak padişaha gerdûn-ı iktidâr rabbu ‘l izzet dergahına (30b) yüz sürüb şükr-ü sipâs ve hamd-ü senâsın tekrar bi tekrar ziyade idüb nice terlü özürler ki ya Rabbenâ bu zayıf ve bî çâre bendeye bu kadar az zaman içinde kerem ve lütfundan böyle fetihler nâsib oldu. Elhamdülillâh-i el minneti ‘llah deyüb emr olunub kal ‘â beyleri hâlîfe-i İslâm huzurunda hazır idüb cemâl pür kemâl-ü didâr penâhında fâl-i padişâh ile müşerref olub pâ-bûs hüdâvendigâr gazanfer-i tüvân hâsıl olduktan sonra mezkûr beyler böyle arz ettiler ki vilâyet-i Eğri cümle tevâbi ‘ ve levâhiki ile sa ‘âdetlü padişâh-ı heft-ıklîm beglerün özürlerin kabul idüb günahların afv idüb her birine ağır hil’ât-i fâhire ihsân ve en ‘âm-ı hümayun olunub kal ‘âda bakıyyefü ‘s sıyuf olân kefere-i rica ettiler. “*Kimesme ricayetde olunmasun. Her kişi dilediği yerlere gitsinler. Âmma yât ve yârâk olmasunlar.*” deyü fermân-ı hümayun olunduktan sonra (31a) emr-ü celil vâcibü ‘l imtisâl üzere derûn kal ‘âda olan kefere dışarı sürülüb kal ‘â-ı Eğri bît-tamam vel- kemâl etrâf ve eknâf ile feth-ü teshir ve ehl-i küffâr tehcîr olub cümle kefr zulmâtından pâk ve ve nûr-u imânla ta benâk olub kalb-i mü’minin gibi mücellâ-ı saf olub binayet ‘illah el melik el mütteâl kal ‘â-ı Eğri etrafında olan kale-i ve beka ‘ı ve kura ‘ı ve ziyâ ‘ı ile kabzâ-ı dest- tasarruf-ı pâdişâhiye dâhil ve reâya ve berâyâ maksudelerine vâsıl ve âsker-i mensure murad-el dil hâsıl idüb cümlesi muhassıl il merâm fiddareyn ve dahîl-i guzât-ı ehl-i dîn oldular.

Eğri Fetihnamesi’nin Duası

Zıllılahu fil el âlem halife-i İslâm hakkında duânâme ve târih-i feth-i Eğridir:

"Hâlife-i zemâne zıllullahımızdır. Hakdan hidayet olmuş âlem-penahimizdir. Hâkim-i engürüsûm deyüb kalûrsa davve Mekke-Medîne-i şah-i devlet-i nişanımızdır. Kimdir kral bî dîn ibn-i zerrîn var del âbâ ceddî daim oklu şikârımızdır. (31b) el deste acemî birkaç palanga müzâvele ûlû hisarın almak meşhûr karîmîzdür. Pek dururdık da kâim-i şânırda varsa arlık meydanki gelen şeh-i şâh-ı cihânımızdır. Sağ ve sol vezîrânın her biri Rüstem-i zâl leşker çeküb gelen hân-ı mehdî-yi zamanımızdır. Gâfçâkyân ûlû senbân-ı tatar hem Kırım hân hem rehber-û cihân-bân nusret-i penâhimüzdür. Fırsat verirse Allah, hem himmet-i peygamber tescile kızıl elma harc-ı güzârımızdır. Etmesün öZR-ü lengi kral-zâl gastün. Duâ-ı murâd iden hân-ı sâhib-i kırânımızdır. Gülvâr-ı sigetvarın darbı elinden alduk. Penç-i kumârın Eğri doğru konağımızdır. Ey serür-ı cihân-ı kebir oldun Süleymân-ı vakit İbrâhim-i zemanе âsîf-i nisabımızdır. Bu an gelib miskin olursa behre-i mendigâr Hisâr diliyle meddâh hânımızdır. Yârâb iki cihânda murâd-ı dîn ile hâsıl-ı murâd olan dua'dan senâ karımızdır. Âl-i tahaccük eyle için kılıcan üstün. Fersûde tenler içinde ruh-u revânımızdır."

Büyük Kilise'nin Camiye Çevrilişi ve Sofu Sinan Paşa'nın Eğri Beylerbeyliği'ne Getirilişi

Feth-i kal'â-ı Eğri bi dest-i sultân Mehmed Hân sahib-i kırân-i âlem idüb gâzâyı ekber (32a) görüb mehabetiyle geldüğün Ehl-i dînin kaçdı krâl bî-dîn havf etti. Hünkârdan idüb, beşâretiyle hâtif-i gaib-i tarih-i Aldı ga pâdişahum Eğriyi küffardan sere elf ve hams ve bil cümle kal'â-ı Eğri Hakk-ı Teâlânın inâyetiyle feth ve teshîr olunub câ-be-câ tob darbindan hârâbe-i müşrif olan yerleri kavilli kulunca herkese tahmîn ve tevzi'n idüb evvela ne varaşûde Budin kapusunda olan büyük kiliseyi feth-i memleket olan Sultân Mehmet için Camî'i şerif idüb mihrâb ve minber ihdâs olunub mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci günü ki yevm-ü cum'âdır. Ol cum'â pâdişah-ı İslâm-ı âzâmet ve celâlet ve ziret ve şevketlü ve âsâkir-i kırân'a binüb dârb-ı tiğle feth etdüğü kal'âda kalub ve nâm-ı hümâyunlarına hutbe okunub duâ'-ı senâ olunub, gâzilerün namaz ve niyâzı ve münâcât-ı zârî ve hevâ-ı nera-ı âvazı göklerde peyveste olub êdâ-ı sâlâvat cum'â olduktan sonra padişah-ı (32b) heft-ı ıklîm ve mesned-nişîn evrenk-î dinihim hazretlerine Rüşen-i semend-i bâdîr-i fettar çıkılûb bîlâ retebet vâli himmet-i sâhib mekremet-i âzim ve azimet dir.

Derya-yı hakikât-ı ıklîm güşâ-aîniye İbrahim Paşa Allahümme yessîrhû lemâ hazretleri şehriyâr-gerdûm iktidâr hazretlerinin rikâb-ı hümâyunların tutub kerrû ferle otâğ-ı hümâyuna mürâacât kılınub kal'â dahi gün be gün merammât-i imârât-ı itmâme irişüb üç bir cedîd kûl ve âsâkir-i menşûreden kifâyet mikdârî muhâfazaya ta'yîn olunub ve hazineye ve cepbane ve

zâhire-ü yât ve yârâğ bi't tamam vel kemâl tedarik olunub Budin beylerbeyliğinden ma'zûl Sufî Sinan Paşa kal'â-ı Eğriye beylerbeyi nasb idüb.

Eğri Kalesi'ni Geri Almaya Gelen Düşman Ordusu'na Karşı Hadım Cafer Paşa'nın Mağlubiyeti

Kal'â ahudî tamam olucak hâlife-i İslâm zıllallahî fi'l âlem âsâkir-i desâkir heft-ıklîm ve asker-i deryâ me'ser ile vilâyet-i Engürüse azimet ettüğün küffâr-ı haksâr-ı hakikatle haber alub asker-i İslâmın (33a) geldüklerini mâ'lum ettiklerinden sonra peç ve İspanya krallarının ve Rum-i papanın Françese ve Ardlık ve bilcümle altı yedi nefer kralın ittifakıyla nefer-i âm üslûbu üzere ve yayaları ve atlasu cem'a dört beş yüz mikdârı asker her cemiyet-i eserleri Eğri caniblerinden cem' olub onar on beşer bin filorilik bir nice pâra-ı âlâ toplar ve darbuzanlar ve kolonlu burnalar ve bî nazir-i şahiler ve batluşkalar ve saçma toblar ve mükemmel cephaneler ile hazır ve müheyya idüb fikr-i fâsîd ve hayal-i kesendleri bu yedi ki padişah-ı İslâm-ı Eğri kal'âsın dökerken gelüb her taraftan ale'l gafle ordu-u hümâyun üzere gece ile şebhun idüb neuzübillah asker-i İslâma zârlar-ı nişûb me'lûnlar muradî-dil hâsıl ideler. Bir askerün hafızı bari olucak nusret yarı olur. Bihamdillillâhî el cabbâr kal'â (33b) böyle Hisâr-ı Üstûvar iken azıcık zaman içinde hakkın inâyeti ve Resûl-ü Ekrem (S.A.V) Hazretlerinin mu'cizâtı ve Rum erenlerinin himmeti ve padişah-ı İslâmın celâlet-i kahirede ve şevket-i bahrede-i devlet ve kuvveti birle feth-i fütuh vak'î olduğu mel'ûnların mesmuları olucak zehreleri câk ve pesterleri hâr-u hâşân olub kal'âdan tamam me'yûs-u menkûs olduklarından sonrada kal'â-ı Eğriye bir günlük yerde ki Çatal kilise gurlara bataklı suyun öte canibinden muhassal-ı kelâm yedi kral cem' olub asker-i kîrânla mevzû'-i mezburda bir azîm tabur kurub ehl-i İslâm askeri Eğriden kalkub gitdikleri gibi mel'ûnlar ittifakıyla ordu-u hümâyun üzerine gelüb fik-ü fâsîd ve hayal-i kasdlerince âsker-i İslâmı perîşân ve bertaraf ettikten sonra Eğri üzerine (34a) gelüb gerü almak i'tikadlerince oldukları gelen casuslardan ve dutulan dillerden hakikatle haberdâr olacak ûmera-ı vezirâ-ı divân- hümâyuna cem' olub ve şavirhüm fi'l emr-i muktezasınca müşâverede de dikkat idüb Câfer Paşa kapu halkı ile ferr ol târiki üzere varub küffâr ile Alişşe-i divârâ idüb pâdişaha ârz ettükden sonra ûmûmen kapu halkı ve zümre-i müteferrika ve Rum ili ve tatar askeri tamam yât ve yârâk müretteb idüb küffârın taburu üstüne azm ettiler.

Eğri Harb Meclisi'nin Düşman Üzerine Hareket Kararı

Mahall-i mezkûre vâsıl oldukları gibi asker-i melâiyin-i kirve-i şeyâtın gibi alay bağlayup pâdişahı bile der-kıyâs idüb bataklu suyu geçüb âsker-i İslâmâ mukâbil olucak gördüler ki, pâdişah bile değil ve hem askeri az görüb gözlerine çımayub sarhoş kâfir atları ve kendüleri zenç ve kürenç kutlu asker mukâbil olub (34b) hücum idüb ol hamlede göz azıdırmayub Câ'fer Paşaya gâlib olub yât ve yârâkların bıragub âsker-i İslâm kâfirde tınmayub doğru Eğriden kaçarlar. Hikmet-i ilâhi-i güdürunca Müslümân dâhi şehid olub, ondan sonra Câ'fer Paşa sultân-ı sâhib-i kırân hazretlerinin otağ-ı hümâyununa gelüb bizzât pâdişaha girüb macera-ı arz ve âyân ve ser-encâm-ı i'lâm ve beyân idüb didiğim

“Pâdişahım kuvvet-i kâhire-i sultânı ve darb-u ve gürz-ü şimşir-i sâhib-i kırânı olmayınca bu iş başa ve düşmanın burnu taşa tınmaz. Bâki fermân-ı hilâfet-i penâhîdir.”

Deyüb, sözün tamam ettikten sonra şîr-i şemsîr zenn-i memâlik-i güşâ-ı leşker-keş vâlâ-ı şiken-i î'kab-vâr hareket idüb cibillet-i pek tînetlerinden merkûz olan hûn-u himmet-i ateş gayretle galyân itmeğin dönüb vezir-i azâm hazretlerinin yüzüne bakub buyurdular ki,

“Durma kal'â-ı ahvâlin acele üzerine gör kim, (35a) inşâllah fettâh yarîn ale's-sabah küftâr Hun-u mütâh cengine azmetim vardır.”

Allahü Teâla korusa beyt;

“Bedel-i dâri-i çûkatli âm-ı fermânı

Rakîban-ı nâ kirfeti dir del hudiyeti hayr-i hüdâ yâred.”

Osmanlı Ordusu'nun Eğri'den Haçova'ya Hareketi

Vezir-i müşir ve derya dîl sâhib-i tedbir padişâh-ı âlem mehâbeti pezîr hazretlerinden bu makul-i kelâm-ı tîz istimâl eyleyecek hemen dem gelüb kal'â ahvâlin ve mühemmâtların gergi gibi görüb beylerbeyisine ve muhafazaya me'mûr olan asker ve neferata istimaletleri ve mensıblar ve terakkiler vâd idüb ve Hasan Paşaya yine Rum ili beylerbeyliği mukarrer kılınub ondan sonra târih-i hams ve elf Rebiyülevvelinde guresi ki yevm-ül sebt ola devlet-ü saadetiyle bir es'âd-ı saatde âsker-i kırânla Hakk-ı Teâla Calle Celâlehuyâ tevekkül ve hâtemül rebiyyin Muhammed Mustafa (S.A.V.) hazretlerine tevessül idüb kal'â-ı Eğriden doğru küffarın taburu üzerine âzimet-i hümâyunlarını (35b) olub âsker-i mansûre ol gün gidüb ahşân karîb bir sahra-ı latifde karar olunub ale-s-seher haberan olub yâd-ı bât-ı palra

suvaru ve zemîn ve zamanı hem var idüb ol asker-i cezzâr mânendi cân zehhâr bi-kırân ve aktar ve güzâr-u düşman-ı şikâr olub rûz-i cum'a teveccüh-ü zafer refikle maksad-aksa olan serr-menzile yettiler. Hatta küffâr-ı bedgirdarun taburu ve taburdan bir mikdar bâid mabeyn tamam yedi sekiz alayı nûhuset gûyâ ki der-has-vitân veyâ müyesser-sitân der. Bu tarikle mukâbeledede dumûr-u dağ gibi sedd-i iskendervâr-ı ibtihkam üzere kâim bir askerdir ki; "laîn-i râit velâ üzünin semaat vela hatr-in alâ kalbin bişerri yad." padişah-i gerdûn-i tınab dâhi buyurduğın sa'âdet-i me'lûf üzere alaylar bağlamak için vezir-i müşir-i şîr di'l sadakat-i pîşe şecâat-i endişe nazm;

"El ûmûr-u zabitül memâlik ve rabit'el misallin asker-i nüvârdan."

Osmanlı Ordusu'nun Sefer Hazırlıkları

(36a) İbrahim Paşa hazretleri cümle serhenglere ve bölük ağalarına ve alay-ı beylerine tenbih ve te'kid ettiği asla arîk itmesün ve çadırlar kurulmayub heman tertib üzere alay-ı bağlanması fermân olunmağın âsâkir-i din ve mücâhidin ve nusret-i kârin kuvvet-ü kâhire birle küffâra mukâbil muhkem alaylar bağlayub amma mâbeynde bir bataklı su olub "beyne-humâ berzehün'el yebhuyan" mefhumu aynıyla müşahede olundu. Andan sonrarada küffâr alayına mukâbil Ehl-i İslâm-ı deryâ-ı insân olub ât ve katır arab-ı girân barıştıran gârib mehâr mesela kal'â-ı üstuvâr olub âsker-i sahib-i kırânın kafasında sedd-i İskendervâr kat endâr kat kâim durub ve hâzine ve cephe-i alel tertib bî nihâye ve bil cümle kapu kulları sağ ve sol müzeyyen-i din-i İslâm mübarezeleri ve meydanda rezm dilaverleri envâ'i zîb ve zibur ile rû-i sahrayı türlü türlü gemiler ve günâ gün geçimler ve semendanda (36b) düldül-ü seftâr ve rengarenk bayraklar ile zemîn-i evvel-i bahar-ı lalezâr gibi pürzînet olub bir aceb alay tertib olduğun ki devr-i âdemden bu ana gelinceye dek böyle bir zinetlü ve heybetlü alay asla görülmüş değildir. Ve saflar ve safında hurafeler ta'bîr ve tarifinde kasîr ve zikr-ü şerhinde gayr-i mâhir oldukları muhakkaktır. Evvela sahandan Ferruh-nigâd ve hüner ve rân-ı pak-ı nihâda âsâkir-i memâlik-sitân alaylarını bu târik üzere bastı kelâm ve nizâm-ı intizâm kıldığım seb'â-i seyyâre misâl yedi aded i'lm-i hümâyun fâldir. Feşen-i rahşende mâl başlarında muraşşa cild-i zerrini ile kelâmullahi cel-i celâl ve envâ-ı renk kumaşlar ile meşid sarı sahabe hemser ve sancak ejderha-peyker âlemleri âlem pertev salmış idi. Ve dörd adet dahi devlet-i kârîn dev deman-ı el Osmâne peyveri destgah-ı sa'âdet çâr-ı erkân-i müş'ir tuğlar ve paranvanlar (37a) hususâ hulâsâ-ı beşer mefhâr mevcûdât refi'ul derecât sâhib-i levlâke sah-ı Eyvân-ı Mekke ve yeşribu mah-ı tâbân ve meşrik ve mağrib ol melik-el hakku' yakîn ve ol sadık-il vaidül mübin ya'ni Muhammed'ül Emin (S.A.V) hazretlerinin âlîm-i şerifleri hazır olub zikr olunan meşâyih-i kibar ve ülema-ı zevil iftihar Selimallahû teâlâ ve'l

ebrar pây-e-i âlimler ser firâzlarda hûb-âvaz-ı bülend-i pervâz hâfızlar has elhânlar sure-i feth-i tilavet ve bâis-i nusret olub şecâât-i şîâr-ı dilâverân ve piyadegân ve kavvâsyân vakkasyân, solaklar ve tîn küzzar-ı saba reftâr-ı ayyâr ve tayyâr-ı zerrin gülâh-ı hoca umurvar düründe ve püründe hançer-güzzar peykler, şirler ve dâhi murassa' ilcâm mücevher rikâb-ı zerrin-i zîn afitâb berrin-i tiz-i revler ve dûr-i beyinlere (37b) şahbaz yedekler, merd-i meydanlar, zümre-i müteferrikalar, sâhib-i şevket ve sâhib-i vakarlar, narru zenân çavuşlar ve tüfenk-i endaz-ı düşman gedaz yeniçeriler ve mâ-adâ mübârizân-i cenk-i avran ve hüner-barân-ı cân-ı sitân ve meydangirler iki taraftan meydân rezm açılıb mübârizler meydana girüb sağ ve sola hamleler kılıb nice saff-şiken merd-i efcan küffarların başların kesüb ve defaatle merd eyler yürüyüşler ve merd-âne revişler ve dilârane cünbüşler idüb, başlar kesüb muradlar hasıl idüb nice nice yarar yektâlar, yoldaşlıklar ve bahadırlıklar fi's sebîllillah gâzâlar ettiler ki görenler hâyran kalur idi.

Haçova Meydan Muharebesi'nin İlk Günü

Ve ol muarekede ümera-i zevî'el ihtirâm ve ağayan-ı sahib-i ihtişâmlardan bazıları cenk-âzmâlin sûretinde ma'mûl olunandan ziyâde dilâverlikler ve bahadırlıklar (38a) sadır olub bir iki def'â inâyet hakkıyla küffâr-ı hâksârın alaylarına şikest ve tabıl ve âlemlerini sernigün ve pest idüb â'zim cenkler olub küffâr başlarından ve sernigün tabıl ve âlemler galatân olub meydan-ı berat diler. Hâsıl-ı kelâm cânibinden cenk-sultan-ı kerem olub tob ve darbuzanlar sâdâsı ruî zelzele semekden semake semake ve levle salub kainat birbirine girdi. Nazm;

“Ateş-i efsân ve adûvi-güş toblar

Ayet-i rade bir misâl oldu.

Darbuzanlar tavn-ı taşlarını kâfirün başına hezâr olduğu,

Çekerün delmek için her fındık şakaloslar dâhi mâl olduğu,

Okla nice işi bitti devü ortada hayli kıyl ve kâl olduğu,

Geldi kıt'â etti. Kılıç ortayı bilmedi. Kimseler ne âl oldu.”

Hulâsâ-ı kelâm budur ki meydan-ı rezmin ser- firâzı ve mahall-i muarekenin merd-i mümtâz yâ'ni hazret-i İbrâhim Paşa-yı gâzi kendülerini (38b) âlet-i rezme areste ve sağ ve solların mühimmat-ı cenkle pîrâste bia tamam zîb ve zinetle âheste âheste muhabbetle bir semed-i sâba reftâr-ı dildil misal bir şehba zâta süvar olub şecaatle süvar ve er meydâne girüb hizmet-i şeriflerinden cân ve bâş fedâ kılur. Yarar dilâver ağaları ile zât-ı şeriflerinden merkuz

olan sadvet ve sâlâbet-i nümâyân aylub kah yeniçeri alayına ve kah topçular semtine ve cerrahiler safına cevelân eyleyüb her bir alaya at sürüb istimâlet virüb her birine türlü türlü mansıblar ve dirlikler eyleyüb vaadler idüb bu kadar iki taraftan tob ve tüfenk atılıb cenk ve cidâl-i kemâlinde bizzat hücum ve ikdâm ve ihtimamların görüb temâşâ iden gâziler merd-i mümtâz mübârezeler gayrete gelüb bir bir meydana girmeğe nevbet değmezdi. Zirâ Paşa hazretleri bu kadar cüretle ve hücumlar ide **(39a)** dâhi kendüler fariğ olduklarına rızaları olmayub kirve kirve cenge ikdâm idüb, gergi gibi yoldaşluklar ve hüneler gösterüb cümleden ziyâde hâzinedâr başı Mehmed Ağa ol gün paşa-yı iklim-güşanın önünde hayli fedâyilikler ve hüneler idüb efendisi uğruna dîn-i İslâm şerefine cân ve baş nisâr ettiği cümle asker mâbeyninde meşhûr beyan ve gününden âyandır. Ve halife-i zemin ve zamanda ve âb-ı rûi pâdişah-ı sahib-i kırân-ı devrân dahi âsâkir-i mansurenin sadrında sedd-i iskendervâr mukabele-i küffâr ve füccâr-leşker-i bahr-ı zihar ile bî benîm ve bî pervâ durub husûsa bu kadar tob ve darbuzan ve şahîler küffâr alaylarından müslümanların üzerine dolu gibi yağar ile asla aynına almayub zerre kadar yerlerinden hareket etmeyüb hakk-ı celle ve alânın hıfz-ü emânende mahfuz ve masûn idi. Zirâ bu kadar nüfusun teveccühleri ve evliya-ı kibarın **(39b)** himmet-i aliyyeleri berakatında manzur'ul elhâk ve manzur-u mutlak olmasında asla şâibe-i şebek olmaduğı mukarrerdir. Velhâsıl âteş-i cenk kızdı ve yalandı Ki küffâr ve füccâr bataklı suyu geçüb Virân kilisayı metris idüb ol mevzide tob kurub âsâkir-i İslâma hayli zahmet virdi. Dâhi mel'unlara gayrete gelüb yarar-ı cenk-i âzmâ dilâver-i küftâr-ı düşmân-ı cabbâr fedailik idüb alaya hücum idecek ol din-i İslâm mücâhidleri ve âsker-i sahib-i kırân bahadurları cûş ve hürûş idüb zatlarında mûnderic olan ve fevr-i şecâat ve tefrît-i şehâmetleri zâhir ve hûveydâ olub dahi tevekkelnâ ale'l allahü ekber deyüb birbirin küffâr-ı bed-girdâr üzerine at salub asla tob ve tüfenklerine iltifât itmeyüb yürüdüler. Kâfirlerin alayına sürdüler yetişüb kochlar gibi uruşub ve arslanlar gibi destiler. **(40a)** ve kâfirleri hâzân yaprağı gibi döküb kırdılar. Yarar-ı cenkci yunaklarından üç dört bin mikdâr baş kesülüb tane-i şimşir berât olub yirmi, otuz aded tabl âlemleri ve alınub sultân-ı sahib-i kırân huzuruna sernigün-ü gâleyan yürüyüb ve götürüb pâdişah-ı İslâmdan izzet ve ikrâmlar kemâ yem-berri riâyetler ve beher-mend ber Murâd olduklarından gâyri dünya ve ahiret-i sa'âdetlerine vâsıl ve cihâd-u gâzâ esvâbını hâsıl kılıb cenke harîs olân dilâverân zümresi yedinden beyt;

“Girdi meydâne tığlar oldum,

Oldu ada-ı ve cud- ayn-ı adem.

Çok şu düklü kırıldı düşman-ı din,

Kara gak oldu yeryüzü ol dem.”

Emma küffar-ı melaiyn ve kirve-i şeyatin-i laiyn gibi ol gün alaylarında ne kadar cerhacıları var ise kırılıb dağıldılar. Asla alayları yerlerinden deprenmeyüb kara dağ gibi durdular. Ta akşamdan **(40b)** hişâm-ı karib olmağın Asker-i İslâm cenkden bir miktar fâriği ola başladılar. İttifak-ı ol mübârek gün yağmur yağub ol kadr olduğu asker konsunlar deyü tenbih olunub, dönüb, herkes sis-hânesin bulmağa dağılıb dahi asker konmakta hayli usret çeküb ekseriya asker çadırların bulunmayub bir aceb müzayaka ile konub heman balçık içine yirmi çadır kurdu. Ve kimi dahi heman şöyle gözü aç, bindüğü at dahi aç ve susuz şöyle felaket ile sabâ haddin perişan yattılar. Hatta pâdişah-ı âlem-penâh hazretlerini bir müteferrika çadırına indürüb cem ‘i vüzera dahi kezalik ol gece ekser-i halk heman durdukları yerlerinde kaldılar. Allah-ı teâlaya şükürler kıldılar. Ünit sahrasında küffâr-ı Engürüsün taburu muharebesinde ikinci def ‘ada vak ‘i olan cenk ve kıtalın ve asker-i küffârın inhizamını beyân ider. İttifak-ı cihândide ve mürr-ü hân-ı Güher-i sincide bu kânun **(41a)** sahn ve handan hemsaz hâvâdisat-ı âlemden demsaz edüb böyle nakl oludu kim vakta kim ol gece Ehl-i İslâm sahra-ı Ünit nâm-ı mevzi ‘de bî-hevâb ve raht-u huzur ister. Ahd-ı tebdil ve tahvil mihnet ve meşekkat olunub ûmerâ-ı vezirlü âsâkir ve desâkir ferdan ferdan yerlerinden kalkub âlet-i cenke müstağrak olub kahraman-ı heybet-i zeman-ı kuvvet cengaver-i cangûzar pehlivanlar bir bir meydan-ı rezm hazır olub azm-i meydan kıldılar. Nazm;

“ Sabah olduğu için irdi ru-i bi-sefid,

Cihad-ı münevver kılub nur-u şîd alaylar bezendi.”

Saf-ı meymeneh ikinci alay oldu hem müyessere, gümüş bozdoğanlar çavuşlar heman binüb tazı atlarda nar-ı zanan dumur donlular pehlivanlar ki sân-ı çusuretdir. O yire içer heman sâdâ-ı dehl güssur-u nanfir sebil-i semandân izyud-u sir ulaşub geçüb dağlar ve nahiyeye yürük tuzu mahiye ve hûn- u mahiye **(41b)** nesir mâh-ı mezbûrun sebt günü ki ricâl-i gayb hakkun emri ile garb cânibinde olub bi emri’llahi melik’il âlem her zaman mu ‘in Âsâkir-i İslâm oldukları muhakkaktır. Velhâsıl cânibeyden meydan açılıb alaylar bağlanub saflar müzeyyen ve müretteb olub kezâlik merd-i mücahitler fedâ-yı gaziler yarar çarhiler meydan kâr-u zarda çanların ve başların din yoluna feda ‘ kılub hatırlar zerm ve kelleler kerm olub iki cânibden bahadırlar ve dilaverler sürüşüb vuruşub başlar kesülüb kanlar saçıldı. Sedd-i gece savaş kızışub meydan açıldı. Atlar tarafından kopan toz penbe misal göklere atıldı. Bir â ‘ zim cenk oldu. Gökyüzünden uçan kuşlar heybetinden yere döküldü.

Diyârbekir beyler-i asker-i ve vilayet-i mezbure beylerbeyisi Murad Paşa ve Kürdistan beyleri ve bahadırlar beyleri meydan-ı muarekenin cânib-i yemininde durub ve dâhi şerif-i selatin-i çengizyan ve Âb-ı rui Âsâkir-i Kırım-i Han **(42a)** ya ‘ni Fetih Giray sultan ile

Çağalazade bile olub ve Şam ve Haleb gazileri ile meydanın bir köşesinde cenke meşgul ve Rum ili beylerbeyisi hüner ber-u gaiz-i şîr-i heycâ sâhib-i şevket ve kişver güşâ ya 'ni Hasan Paşa küffâr-ı füccarın taburu mukabelesinde alaylar kurub, Rum ili askeri ile durub ol ma 'berden küffâr ubur idüb ordu-yu hümâyuna zarar itmek için hıfz ve hırsaset için nazır idi. Asker-i küffâr kendü taburlarından iki meyl miktar bâ 'id mahall-i mezbûrede yedi yerde alaylar olub, bu kadar cenk-ü cidâl ve harb-ü kıtâl oldu. Asla mel 'unlar zerre kadar yerlerinden direnmeyüb sanırsın bir demir dağdır. Rehir alay yerlerinden hareket itmeyüb berkarar olub durub çerçileri meydanda alay alay cenkte idiler. Elhakk Asker-i İslam ikdamda kusur komayub (42b) mâlâ kelim cenk idüb bir kaç def 'a âdu-i din üzerisine hücumlar ve yürüyüşler idüb derya-misâl kanları revân ve cenkleri püryân olub ve Din-i İslam mücahidleri ve meydan kâr-u zar serverleri ol mel 'unları kelle-i cenâzir gibi tar-u mar idüb ol kadr-i mukâtele ve müdarebe oldu kim hatta gaziler, Niceler şerbet-i şehadet nûş idüb devlet-i ebedi ve sa 'adet-i sermedi buldular. Bu cümleden yayabaşızade merhûm ve mâğfur ve sa 'id ve şehid hazrette kaddesallâhû sırrahu reşiddir. Ol gün mahall-i muâ 'recede ol mücâhidin ve serr-ü zikr olan kâfir bî-din aşikâne cenkler ve sadıkâne cidaller idüb ol sultân-ı mücâhidince kâfir başların kesüb tamam gazâ esvabin tahsil ve tekml ettikten sonra fisebilillah cân ve başın din yoluna feda idüb şerbet-i şehadet nûş ittiler. Rahmetullâhi aleyhim (43a) rahmâten ve siaten bu cânibden guzât-ı zafer semât-ı reâyat nusret-i gayetler ile muhkem alaylar bağlanub durub amma pâdişah-ı âlem-penah hazretleri ol gün alayda bile olmasun. Cümle ûmera ve vüzerâ mâ 'kul ve revâ görüb düstûr-u kebir ve müşir-i sâhib-i tedbir kâim-i makâm pâdişah-ı cihân keyr olub âlem-şahi altında daim durub ol komşumun Asker-i İslam üzerlerine hücum ittikçe mel 'ûn-u mengüsler ve merd-i menhusler padişah-ı İslamın alayda bile olmasun tahkik idecek padişah bizden havf etti. Malub olduklarından alaya gelmedi deyüb dahi hücum-u ikdâmların ziyâde idecek Ehl-i İslam alayına zaf gelüb gah olur ki bizüm alay küffâr alayına sürüb ve Kahi şiddet üzere küffâr alayı beri canibe sürüb bir cenk-i sultan der ki; Ehl-i İslamdan ve eğer küffardan kesilen başlar hazan yaprağı gibi dökülür idi.

Haçova Meydan Muharebesi'nin İkinci Günü

Gayetle cenk-i kend gece (43b) ziyade olunmağın vüzerâ bunu râ-i gördüler. Ki küffâr-ı hâksarın taburu mukabelesinde muhafazada olan Rum ili askerleri Hasan Paşaya çavuş ırsal idüb mahall-i muarekeye da 'vet ettiler. Mezbur Hasan Paşa cümle Rum ili askerinin cem ' idüb ordu-yu hümâyuna vâsıl oldukları gibi heman dem küffâr-ı şom Âsâkir-i Rumun beru cânibine geldüklerin müşâhede idecek.

Düşman Ordusu'nun Merkez Kuvvetlere Saldırısı

Bu def‘a Ehl-i İslamın zaafın mülâhaza itmeğın bu gururla mesrûr olub bir alay-ı sarhoş mela‘iyn ittifakla cümle alay nuhustları bir yere cem‘ olub yürüyüb dahi ol mu‘ber mezkureden geçüb yevm-ü sebtin beyne’s salateyn tin vaktinde kirve-i mela‘iyn ve asker-i şeyatın seyl-i ârimlerin tob ve darbuzanların ve piyade-i tüfenk-i endazların oklarına alub atlasu dahi iki alay olub Asker-i İslam üzerine (44a) yürüdüler. Aheste aheste hücum ettiler. Hatta ki gelüp Alay-ı İslama yettiler. Çarh-ceyân kâr olan payidar olmayub ve tatar ile Çağlazade asla mukavemet idemeyüb bir canibe yân vermeyin küffâr-ı mela‘iyn alay-ı Ehl-i Din üzerine yetişüb mukâbil olacak Ehl-i İslam dilâverleri bir fasl-i küffâr ile elleşüb hatta İbrahim paşa ağalarından merd-i meydan hicâb ve şir-vega Kapucubaşı Osman Ağa ol sa‘at mahall-i muâreke kâffâr-ı Hâksar cenkinde darbuzan darbından şerbet-i şehâdet nûş ettiler. Sâadeti fiddareyn buldular. Rahmettullahi aley ve efendiler uğruna can ve baş feda kıldılar. Der hakk-ı şühedâ rızâ virüb kazaya fisebillullah olub gâzi-i şehid-i şahdan olub bulur makbul sultandır. Şehâdet-i şerbetin nûş eyleyüb buldu sa‘adetler. Adden bağında sükkânlar bulur eshab-ı sübhândır. (44b) Netice-i kelam ve muhassal-el merâm budur ki merkez-i daire-i âlem ve kutb-u zaman bini adem halife-i cihân ve sâhib-i kırân-ı devrân Asker-i İslam alayında hazır olmağın nev‘a Ehl-i İslam şekl-i inhizâm tutub hakk budur ki padişahlar zıllullahdırlar. Tılsım gibidir. Baş olmayınca ayak payidar olmaz. Asker-i İslam Küffâr-ı hâkisarın hücumlarına nazar idüb mukabeleye takat yetirmeyüb, neuz-ubillah bu kadar alay tabl-âlem berâ uğurundan yüz çevirüb orduya can ettiler. Her ne kadar sadr-â‘zam hazretleri ikdâm idüb döndüremedi dahi orduya gelüb hikmet ilahi her nesne de bir sır vardır. El hayru ma-ı ahtarullahu mucibince Asker-i İslam içinde acib ve garib işler oldu ki akıllar çak ve eyş edenler helâk olmak mukarrerdir. Ūmerâ ve vüzerâ ikdam ve cehid ettiler. Mürâcâata derman olmadı. Hatta Rum ili askeri küffâr askerinin (45a) gelecek yollarından alayla durub göz ederler idi. Vakta kim küffâr-ı hâkisar yaralanmış hınzır gibi doğru üzerlerine varıcak tınmayub heman bir iki mil ericek küffâr-ı mezbûr asla bunlara iltifat etmeyüb fırsat-ı ganimet bilüb yarar atlasu saçılıub otağ-ı hümâyuna azi‘met idüb mükerrem mel‘unlar kıyas iderlere imiş ki destgâh-ı sa‘adet ve dud-i man-ı mekremeti ve padişah-i gerdun-u azimet-penahi تنها ve hali sanurlar imiş. Ol ocağın pasbanları iki cihan sreverleri padişah-ı İslamdan hafızları bu mahal-i muarekede nazırları olucak leşker-i a‘dâdan ne pervallerin ola hazret-i şeyh-i sadî çengam deyü ara-ı mütareke başıd çun tuğ başıd için püşti yaban çeh haki ez mevc-i bahr-ı anra ki başıd nuh-u güşt-i yaban nesr, bâ-vücut selatin âli Osman gazileri cümle râb-ı meskun padişahları mabeyninde kemal-i iştiharları hirsal-i ferahında fâl (45b) ve her sene-i mübarek malde küffâr-ı bedgirdar ile gaza itmek pişelerini ve Din-i İslam yoluna cihad hayr endişeleri meşhur ve mütaarifdir. Rû-i zeminde belki aksâ-ı arzında evliyâ-yı kirâmın ve

kutb-ul el aktabın velhasıl cem‘i ricalullahın himmet-i ekseri tesirleri daim oldu. Her dud-i mân-ı Osmaniyan ve netice-i hakaniyan olan padişah-i zemanе üzerlerinden hali olmaduğu günden ayandır.

Nazm,

“Padişah-i ber-u bahr sultan Mehmed kâmuran

Tığ-ı berrinle oldun âleme sâhib-i kırân

Hâkim-i Mekke Medine hem muin-i serr-i din

Şâh-ı şâhân acem dahi arab-a han ibn-i han

Saltanat-ı resmin tamam ettük.

Şecâat gösterüb şöyle kırdın

Kâfir-i güya ki oldu bi-nişan.

Engürüsün kâfirin hakkıyla yeksan eyledük.

Şimdi kasdun piçedir.

Yahud fertin ve âleman hakka teala her günün beyn eylesün.

Emrün diraze ehl-i İslam üstüne

Adlin firavan her zeman.”(46a boş)

Düşman Kuvvetleri’ne Karşı Osmanlı Ordusu’nun Kuvvetli Direnişi

(46b) velhasıl küffar-ı zil-i yer alel tokuz gibi şeytân-ı öklerince delil-i tuş doğru otağ-ı hümayuna mütevecih olucak heman saat-i sultan-ı sahib-i kırân nazar idüb kendü üzerlerine hücumları muhakkak bilicek cibilliyet-i hümayunlarından olan ve fevr-i şecaat ve kemal-i celalet-i sahib-i kırânı muktezasınca cuş-u hüruş idüb dahi kahramani gözler gadablarından akik-i Yemaniye dönüb sağda ve solda hazır olan solaklardan vesair ağayan ve dilaverandan olan Âdem-i ejderlerine nazar idüb kuman mel‘unlar allah-ı tealanın emri üzrede fırsat bizümdür deyüb meyanlarından tiğ-i berr anların uryan idüb bir semend riftare süvar oldukları halde dahi heman mukabil gelen küffara karşı varub zıllalahu fi‘l âlem rüstem-cihan gibi merdâne hareket cünbüşler ve şirane ve rüzişler (47a) ile hünelerle gösterüb külli ikdamlar ettikten sonra hidmet-i padişahide hazır olan dilaveran ve zümre-i bahadiran padişah-ı âlempenahü hazretlerin cenke ikdamın ve harb ve kıtale cürretin görücek her yerleri kauğurub arslan gibi nareler urub kalcanların uryan idüb kâfire at bırakub sürüb âşikane padişah önünde

cenke ur‘u idüb can ve başa kalmayub bir aceb cenk-i sultanı olmuşdur ki feleklerde melekler tahsin ve görenler aferin kıldılar. Ve kâfir kanı revan ve başları meydanda galatan idi. Orduyu hümayun üzerine giden kirve-i şeyatın mağrur ve mesrur mela‘iyn tamam ortalığı hali bulub asker-i İslam-ı ordu içinde bulmayub tek ve تنها görücek asker-i komakdan feragat idüb hayme ve hargahın yağma ve taracına tam idüb allah-ı teala basiretlerin bağlayub çadırlar içinde hem (47b) esbab ve sim-ü zer-ü libas fahir-i ala atlar ve zerin rahtler vesair çadırlar malel mal manalar her bir kâfir bir çadıra malik olub nev‘i ahar olub küffar-ı cenk ve cidalden el çeküb ehl-i İslamın mal ve menalını taraca meşgul olub Asker-i İslamın mağlub olmasına mesrur ve mağrur olmağın bu canibden sultan-ı sahib-i kıran iki cihan fecri Muhammed Mustafa (S.A.V.) hazretlerinin hırka-ı şeriflerin hazineden çıkarub yüzüne ve gözüne sürüb ol şefi-i âlimiz nebin ve ol rahmeten lilâlemin cenab-ı şeriflerinden himâyet ve dergah-ı rabbû‘l izzet cellü âladan nusret-i rica edüb ve küffar-ı hakısarın inhizamına ve helakı için dergah-ı hakka yüzün tutub derun-i dilden nusret ve can-ı gönülden fırsat-i istidaa idüb heman saat-i rical-i gayb asker-i İslam canibine dönüb avn-i bari-i (48a) yari kılub asker-i İslam gördüler ki asker-i küffar ordularınca gelmediler gerü kaldılar. Ehl-i İslamdan bir kimesne bülend-i âvâz ile çağırub dir ki küffar-ı askeri sandı. O canibden hünkar-ı kâfirin ardın alub kırmak içindedir. Siz niçün kaçırırsız kürküme erdi gözden. Küffar-ı askerinden kovar varmıdır. güya ki kâfire el etmek için asker-i İslam sanmak suretin tutub cileye salık olur gibi ol kimesnenin haberinden agah olub meğer ol kişi ricalallah imiş. Allah-u tealanın takdirine muvafık olub asker-i İslama geyret gelüb heman dem dönüb kılıçların sıyırub mela‘iyn mezburane hücum idüb ile kuvvet ve muhabbet ile bî peym ve bi-perva dah olub asla ölmelerin hatırlarına getürmeyüb adu-u dine hammallar kılıp aşikane kılıçlar urdular ki bu kadar asker canlarından ümid kesmişler iken hakk-ı teala fırsat virüp (48b) galib-i mutlak olacak hakk-ı alimdir. Zat oğlanı çadır bağlayan küçük oğlamcıklar bile ellerine kılıç alıp dahi ol kadr-i kâfir kırmışlardır ki hasbinallah bilür bir azim cenk olmuştur ki bunun misali ulu gaza-yı kıt‘a bir tarihinde olmayıp ne Mohaç ve ne Çaldıran ve ne bir gayri mahalde vaki olmamıştır. Küffar-u füccarın atlasun ve yayasın bölük bölük demt demz ehl-i İslamın yayası küffarın atlasun darbı atından yıkup başın kesüp atına süvar olurlar idi. Ed edna adem böyle işler ider idi. Küffar-ı hazele-i şile kırdılar ki an-ı ve ahde bitağa varınca bir dane kılıç çaldılar ki o sahra-güştelere peşte peşte olup kâfir kanından akan sular safi al kan akmağa başladı. Mesnevi donattı.

“Cihan Macarın leşi, oluştu zanalar.

Birer baş leşi dilaver-i yekteleri yitüp nemsenin.

Kesüp başların, bellerin, nemsenin şod gülü (49a) kırıldı Macarla Frenk.

Zemin kanla oldu lain-i renk.

Boyandı sular çün dem-i kâfire.

Yirün bereketi hem nem-i kâfire.

Ne renk oldu ise kâfirün cemine.

Kralın heman semini.

Nedamet külahını başından yere çalup başına urdu nice.”

Haçova Meydan Muharebesi'nin Sonuçları

Netice-i kelim ve semne-i nizam odur ki çünküm sultan-ı sahib-i kıran ve güzide-i âli Osman ve nurdide-i ehli iman ve can-ı âlem-i âlem-i âlem civanlıkta kürk-i pir ve hüner ve bir dilir-i nerresir gibi merdane cümbüşler ve akılane aşlar edip bu tedarik ve bu hareketler ki zat-ı şeriflerinden sadr olup sera-perde-i devlet ve kahire-i gulemaları ve destgah-ı saadet-i bahire hiddamları ve saray-ı amire-i baltacıları ve tebrikzarları zemane kahramanları Rüstem-var hüzzarları dal kılç olup otağ-ı hümayuna ihata iden küffar-u füccar velainetallahi aleyhim el cabbâr güzideleri ve server atluları idi. Atlara şöyle koyuldular ki güya ki (49b) divanelerdir. Zincirden boşandılar kırıp kâfirleri sürdüler. Otağ-ı hümayunun etrafın küffar leşiyle pir attılar. Sultan-ı sahibi kıran memalik-i sitan ve şehriyar-ı İran ve Turan hazretlerinin dahi zat-ı hümayun ve feridun ferlerinde merkus olan ve für şecaat ve cibilletlerden münderic olan kuvvet ve kudret ve ru-i celaletleri zuhur idüp gayret ve hamiyetleri cuş-u hüruş itmeyin durdukları yerden hareket idûpat sürmek dileyup arslan gibi kükreyüp yere yere koman melunları fırsat bizümdür diyüp heman dem-i sement-i düldül fettarın küffar alayına sürececek rikab-u hümayun saadetlerinden olan iş görmüş nice cenklerden kalmış ihtiyar-ı yarar-ı bahadırlar ve akıller padişah-i âlem-pena hazretlerinin dizginlerin tutup dua idüp ettiler-kim şeha düşmanların hemişe makhûr-u serengun olup padişahumuz (50a) dünyalar durdukça sağ olup şad ve handan-ı hayat-ı cavidan bulsunlar deyüp beyt,

“Devlet-i payende-i bad-ı ebser mahsub idi şam,

Her ki iyn-i devlet-i nihavent-iserengün-i serengün bad-ı emdam.

Hususan mert-dilir sahib-i tedbir-i pak-ı meşreb-i ruşan,

Zamir-i düstur-u kebir.”

Yani İbrahim paşa hazretleri ve müşir-i şir-i devlet-i pezir dest-ü sani güşa hezber vega ani Mehmet Paşa Hazretleri servan-ı mezburan cürret idüp padişah-ı cihanın hıdmet-i şerifinde durup dirler kim Padişahın bu kadar yarar-ı dilaver cenk aver kullarımız cenkte olan can ve başların uğur-u hümayun padişaha nisar idüp devlet-i padişahide ehli islam galip-i mutlak olmuş iken padişahlar cenke girmek yolda geldiler. Pez heman saadet ve iclal ve devlet-ü ikbal ile sedd-i iskender var sancak dibinde ferhande fâl olup hayr duaya iştigal göstermek üzere teveccüh-ü hümayun maun-ı maal (50b) gerek deyüp hazaran zahmetiyle padişah-ı ali koyup bir miktar küffar korlamasından gadabları sakın oldu.

Osmanlı Ordusu'nun Düşman Kuvvetlerini Takibi

Andan sonra emr üzere küffar askerinin fırka fırka kırmağa meşgul oldular. Ordu-u hümayun içinde kırılan kâfir leşinden yayan âdemler çıkmağa kadir olamazlar idi. Sahrada ve eğer ordu-yu hümayun içinde ol kadar kâfir kırılmıştır. Kim Hasbinallahu Tealadan gayri kimesne bilmez. Velhasıl akıbet-i bakiyyetüs suyuf olanlar yaralanmış hanazir sürüsü gibi yüz döndürüp karar-ı firare tebdil idüp içlerine şahin-i kebir meş fırka sürüsü gibi perişan olup kendi taburların kadir olmayıp dahi taburlarından bu kadar zahireleri ve emvali erzakları ve top ve tüfenkleri ve bil cümle cephaneleri yerli yerinde kalup bırakup kaçtılar. Hiçbir yerde karar etmeyüp gittiler.

Nazm,

“Gaziler oldum heman sancağı açtılar.

Çün melain zümresi (51a) görüp heman dem kaçtılar.

Ehl-i iman faktuluhum dedeler çun yettiler.

Bunda semire küffarun iricek şaştılar.”

Havf ve haşiyetten deyüp birbirine eynel mefer heybetinden ile kaçtılar ki dağlar aştilar. Asker-i küffar-u füccar kaçıp giderken asker-i tatar saver-i fütta ve rum ili asker-i ve asker-i encemi şumardan yarar dinç yedeklere binüp dahi dağlar caniplerine varınca kurup ve kırup arabalar içinde olan mal ve kâfir beylerinin hatunları ve yarar esbabları ve zahireleri dökülüp kaldığından gayri ala musanna ve murahham ve makbul onar bin filorilik, üç dört yüz pare âlâ mevzuun toplar ve musayika darbuzanlar ve kalun burnalar ve ziba batluşkalar saçmaları mamur abadan cephaneleri fil cümle yerli yerinde kalup dahi kendüleri dağlar başına uruç ve suları ubur idüp men-i (51b) neca birahsihi tekad zebaha mukarrer iken “*Velev*

kuntüm fi burucin müşeyyede”¹⁴¹ mastakınca merd gaziler yarar-ı bahadırlar yetişüp esbab ve erzaklarına bakmayup başların ten-i mürdarlarından cidal edüp ol kadr kâfir kılıçtan geçmiştir kim küffar hapsinden ceza kimesne hülasa olmadı. Meğer dağlar başında ve meşeler içinde veyahut gayet sarp vadilerde birden ikiden kâfir halas olduğu dahi malum değil ve nemse beylerinden birkaç beyle ol mahallede helak olup hatta Erdel oğlu dedikleri reis-i şeyatin yaralanup atlı oklu hınzır gibi bin belaya can hapsin hulas etti. Amma akıbet-i ol cerahat sebeb-i felaket olup andan helak olsa gerek işallah velhasıl bu kadar kılıçtan geçen kâfir akl-i muktezasınca maktur beşer olmaduğu günşiden ayandır. Amma bu kadar vardır ki din-i İslam zaf olmasın deyü Hakk-ı cell-ü ala hazretleri canibinden mü‘minin **(52a)** kullarına hedayet hakk-u lütf-i inayet melhuzdur. Zira tabur etrafından ve dağlar semtinde ve sahra-ı bi payende birbiri üzerinde düşüp yatan kâfir leşinden yeryüzü kör tamus olmuş idi. Gerçi kim mücahidin ve guzat-ı cenk-i ayin tığ-ı bir deriğlerin deriğ etmeyüb, kulları kalup kılıçları gidilüp ve atları durunca yedin kodular ve kırdılar. Gereği gibi çaluşup herkes kusur komadılar. Sadık ihtiyar gazilerden istima olundu kim tatar dilâverleri ile idün ve taburdan dağa ve dağdan derbent içinde ol kadir kâfiri kırduk. Kim âdem oldu kim küffardan başına yüz nefer kâfir depildi. Derbent caniplerinden sarp yerlerde kâfir leşi yetür Hasbinallahu bilir amma bunların gazilerden sual ettik. Kim bunları kimi depildi. Cevapları **(52b)** böyle oldu ki bizden asla öyle sarp yerlere kimesne varmış yoktur. Biz dahi bu leşleri böyle gördük dediler. Ehl-i cihadın sırran la alanihi kılıçları keskin ve berrak olup ve bir havadar yüzleri ak olsun. dimektedir ki Allah-u Teala‘nın avn ve inayeti ve iki cihan fahri kaziini Muhammed Mustafa (S.A.V.) mucizati berakatında adu-ı dinden tahmini yüzdoksanbin kâfir harbi eğer yayan ve eğer atlı taam-ı şimşir ebdar olduğu yine kendüler canibinden yoklanup hesap olunup ol takdir üzere tahrir olunmuştur. Asla ziyade veya noksan veyahut mübala ihtimali olan belge dahi ziyade ihtimali olmak caizdir. İşallah avn hakkı ile sahi yazılmıştır. Vaki cal budur ki bu kadar nüfusun kıtal-i sun-i beşer değildir. Belki Kemâ kal gallelahu ve minennasri emni ve indallahe beşareti ayniyle **(53a)** “*Felem taktuluhum velakinnallahe ve katelehum.*”¹⁴² Ayet-i kerimesi iktibas düşüb bu kadar bî-hisab ve bî-kıyas kâfir helakına vesair inas-ı kıtaline delalet ider. Ol mübarek gün ki yevm-üs sebtidir. Müslümanlar ruz-u said ve mü‘minlere yevm-i aid oldu. Elhamdülillah ala din ‘il İslam Eğer müslümanlardan katl olunanlar hisâb olunsa idi. Ol gün şehid olan iki üç yüz nefer âdeme çıkmaz idi. İnşallah andan sonra iki işa vakti geçtikte kıtal

---

¹⁴¹ Nisa, 78.

¹⁹ Enfal, 18.

olub cenk-i aver-i ordu-u düşman-şiken merd gaziler hadden birûn kurub ve kırub ve kulları kalub yorulub usanub döndüler. Mâl ganaima müstağrik oldular.

Osmanlı Ordusu'nun Sultan III. Mehmed Tarafından Mükâfatlandırılması

Gelüb sultan-ı gazayan Sultan Mehmet Han Gazi huzuruna yettiler. Tatarda tan-ı riayetler ve güne güne hürmetler ve izzetler ve mansıblar ziyadesine mazhar düşüb sa'adet fiddareyn buldular ve padişah-ı cihan (53b) ve halife-i zaman dahi bu fütuhât cümleinin be bu gaza-ı nusret-ı melik ve ganimet bî-pâyânın hamd-ü firavavan ve sena-ı sübhan ve şükr-ü yezdan şükranesine nice fukara-ı ve zuafa-yı sadakat ve inâm ve ihsan-u firavan olub müstehik olan mücahidin fisebilillah olan gazilerde mansıblar, dirlikler ve ziyade-i lütufler idüb cümle gaziler mer'î kılınub ve muhassal il meram olub ve âsâkir-i mansure şad ve handan sâlemin ve ganemin herkes hayme ve hargahlarına revane olduklarından sipah-ü çavşan vesair ekabir çadırlarından baz'ı kimesnenin çadırları yağma ve tarac olmuş bulunub, sebeb-i tarac bu idi kim çünküm kâfir asker evvel hamlede İslam askerine galib olub ordu-u hümayunu yağmaya meşgul iken Allah-u Teala fursattı Ehl-i İslama müyesser idüb küffar askeri münhezim olmadın.

Çağalazade'nin Osmanlı Ordusu'nda Savaş Sonrası Ordu Yoklaması

Asker-i İslamdan bazı na-merdler (54a) gördüler kim bir yüzden dahi oldu heman önlerine gelen çadırları yağmalayub dahi ardına ve önüne bakmayub ve padişah-ı İslamı bıragub dahi savanlığa kimisi dahi Belgrada firar edüb dünya ve ahiretlerin ve din-ü dünyaların harab ve yebab ettiler. Ekseriyya ordu-u hümayun içinde karar idemeyüb firar eden muharreseler Allah-u Tealanın rahmetinden mahrub olub cümle mansıbları verilüb emval ve erzakların bekleğe zabt ettiler. Hakka sübhanehu ve teala cem'î müslümanlara rıza-ı şeriflerin müyesser ider âmin. Yarabbelâlemin Nazm,

“Muhammedullahu bihamdillah bulup itmam,

Bu feth-ü nusret-i hakan-ı müslümanlar selametle iderler şükrin zatı tedbir.

Bu lütf-u ihsanlar guzat-ı ehl-i imana,

Gazalar taze taze nusret-ü hem feth rabbani ,

Cenab-ı izzet haktan bu bir devlete saadettir.”

Ki sâlemeyn ve gânemeyn tutalar rah-ı otana hususa âlemin canı kim oldu şâh-ı heft-iklîm ki derunde bu gün küffar unuttu Hân-ı Süleymanı (54b) adalet-pişe dad-ı endişe bir zıllalahidir. Masun etsün hatarlardan hüda-ı arz-ı şecaat-i müşir-azim-i hakan-ı vezir-i daver-i

devran gününde feth olub küffar olub İbrahim-i sani ilahi izzetin hakkı muraddin müyesser kıl. Muhassal her dev-i âlemde ol manzur sultan-ı sultan-ı sahib-i kıran ve güzide-i devran ve ab-ı ru‘i sultaniyan âli Osman ve hakk-ı mucizat Muhammed (S.A.V.) birle mansur ve muzaffer olub ol günki mah-ı mezburun beşinci günkü yevm-i ahaddır.

Osmanlı Ordusu'nun Haçova'dan Eğri'ye Hareketi

Ale‘ s sahr yerlerinden kalkub ala nefis-i nur-i ve zil-i libas-ı fahire giyüb ol gün ahir olunca yeddin devlet-ü saadet ve iclal ile suver olub vüzerâ ve ûmera ve erkân-ı devlet ve âyan ve âsâkir-i nusrettir. Sa‘ adetlü padişah ile süvar olmalarına ruhsat olundukda azamet ve iclal-ü sa‘ adet ve ikbal ile muareke-i caniblerin ve bataklı su ve kilisa yörelerin ve tabur tarafların sir-ü temaşa eyleyüb gezüb küffar-ı hazlenini ve füccar-ı fesikanın **(55a)** bu zıkr olan mevzularda ve meydan-ı muarekede hun-u alude hak hak düşüb yatanla yeuddu ve yûhsa cesed-i napakların tefric idüb ve ead-u dine olan hakaret-i fikr mezellete idüb bu fütuhât ve gaza bi adlin ve bu nimet bi-payan uzmanın ve mevhibeti kübranın hamd-ü senasın tekrar idüb mesrur-u hatır gerü destgah-ı izzet-i makrune müraacat kılub erkan-ı devlet ve ihtihaz-ı sa‘ adet birle şad ve handan gelüb seyr-ü alada karar idecek filhal ferman al-i yeşan varid oldu kim cümle asâkir-i mansure kulunca ve semtlü semtince yakalanub tahsis kılındıktan sonra cümle mal-i ganaim cem‘ olub dâhil hazine olduktan sonra ol makbul ve mergub zi-kıymet toplar ve darbuzanlar barut ve cümle alet-i esba bile cebhane-i zabt olunub ve bunca yoldan himmet çeküb acayib ve garaib sanalar ile düzülüb ve yapılub canlar hüruc **(55b)** idüb Ehl-i İslamı helak itmek niyetine peyda ettikleri makbul topları ve ala yârakları kal‘ â-i Eğride ve bu canibde feth olan taburda cümle alet-i harb ayine kimler ve tulga ve kolçaklar bi inayet-i hude ve mucizat-i peygamber bu kadar yeat ve yarak ve cebhaneler cümlesi Ehl-i İslama kaldı. Rağmen lil küffar ve adu-ı din bir mikdar kal‘ â-i Budin vesair kal-a tevzî ve taksim olunub ol tob ki gayet ile makbuldür. Nehir tişe gemileriyle Tuna suyuna gemiler ile İstanbula vasıl olmasın şehriyar-ı güzün murad ettikleri üzere tedarik olundu. Gemilerde tahmil idüb irsal olundu. Mübarek rebiülevvelün sekizinci günkü yevm-i hamsdir. Ol menzil fûruhda fal ve yürüt mübarek maldan cümle âsâkir-i mansure ile şad ve handan ve mesrur-u hatr-ı revan olub küffardan alınan büyük topları kuvvvetlü öküzler ile **(56a)** Kal‘ â-ı Eğriye kal‘ â-ı Savanlığa ve budine irsal idüb ruz-i mezbure Kal‘ â-ı Eğri önünde kiliseli köyde nüzul olunub sahib-i kıran-ı âlem ol mevzıde üç gün oturak olunub filcümle hazır olan asker-i tekrar yakalanub kal‘ â-ı ahvali gereği gibi görülüb Sofu Sinan Paşayı beylerbeyi nasb idüb eğriye yakın olunan cedid kullarına ve muhafazaya emr olunan kapu kullarına kifayet mikdarı hazine ve zahire konulub bit-tamam hisarın ahvali görülüb ve her canib muhkem tedarik olunub ve

üç bin yeniçeri budin muhafazasına konulduktan sonra menzil-i mezbureden saadet ve ikbal ile kalkub Eğri kalasın hedaye ısmarlayup dahi revane olup Savanluğa gelinüp menzil-i mezburede karar olunmayup gitmek üzere olunup neuzibillâh asker içine kıtlık düşüp öyle oldu kim bir İstanbullu arpa bin akçeye satıldı ve bir vukiyye (56b) kızıl üzüm keزالık bir kuruşa satıldı. Bazı ekâbirden suver-i tedbir sadır oldu. İçin hakk-u cellü ala hazretleri hem işe ehl-i islama padişah-ı adil ve vezir-i akıl ve adil ve amil müyesser kıla. Asıf devran sahib-i rai-i ruşen zamir bir kaç gün adalet-i seccadesinden hem mesnet-nişin vekâlet makamında oturmayun âlem-i istigannede oldukları için âlem birbirine girüp zahireden cümle asker zehir-i zahmette giriftar olup.

Temme.

SONUÇ

Tezimizin konusu, Dâ'i-i Fakir adlı müellifin, “Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri” adlı eserinin tahkikli neşrinden oluşmaktadır. Tarih kaynaklarında “Uzun Harb” veya “On Beş Yıl Savaşları” olarak adlandırılan 1593–1606 yılları arasında meydana gelmiş olan savaşların içerisinde yer alan Eğri Kalesi Fethi’ni ve Haçova Meydan Muharebesi’ni anlatan eser, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki Halet Efendi Koleksiyonu’nda bulunmaktadır.

Bu dönem olaylarını anlatan Şehnameci Taliki-zade Subhi Mehmed Efendi, Cafer Iyani, Peçevi İbrahim Efendi, Selaniki Mustafa Efendi zatlar yazmış oldukları eserlerle Osmanlı-Macar ilişkilerini geniş anlamda kaleme alarak döneme ışık tutmuşlardır. Ele aldığımız eserde ise sadece iki seferi ayrıntılı bir biçimde anlatılmış, bu yönüyle diğer kaynaklardan daha spesifik bir kaynak olarak ortaya çıkmıştır.

Osmanlı-Macar ilişkileri adına oldukça büyük önem arzeden böyle bir eserin yazarı hakkında, tüm araştırmalarımıza rağmen hiçbir bilgiye ulaşamadık. Kütüphane kayıtlarında eserin yazarı ‘Dâ’i-i Fakir’ olarak geçmekle birlikte, bu isim büyük ihtimalle müellifin lakabıdır.

Engürüs tarihi hakkında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde ve Hacı Selim Ağa Kütüphanesi’nde müellifi belli olmayan iki eserle, çalıştığımız eser arasında yaptığımız karşılaştırmaların neticesinde eserin diğer eserlerle hiçbir bağlantısının olmadığını gördük. Bu nedenle eser tamamiyle farklı olup, seferlere farklı bir bakış açısından bakmamızı sağladı. Çalıştığımız eseri diğer eserlerden farklı kılan diğer bir husus ise, yazarın her iki seferde de bulunup; bizzat şahidi olduğu olayları kaleme almasıdır. Yazarın seferleri yakından takip edebilme şansına sahip olması, eserin orjinalitesini sağlamlaştırdığı, önemini artırdığı kanısındayız.

KAYNAKÇA

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt III, Türkiye Yayınevi, Ankara 1961.

DAVİD, Geza, “Eğri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt X, İstanbul 1994, s. 489–491.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 16. Baskı, Ankara, 1999.

ERKMEN, Feridun, “Haçova Meydan Savaşı”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt XIV, İstanbul 1996, s. 546–547.

EVLİYA ÇELEBİ, *Seyahatname*, Cilt VI, İstanbul 1984.

GÖKBİLGİN, Mehmet Tayip, “Eğri”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (İA)*, Cilt IV, Eskişehir 1975, s. 196–198.

GÖKBİLGİN, Mehmet Tayyip, “Mehmed III”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (İA)*, Cilt VII, Eskişehir 1975, s. 535–547.

GÜNDOĞDU, Cengiz, “Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsi Sivasiler”, *TÜRKLER*, Cilt XI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 129–141.

HAMMER, Baron Joseph Van, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Cilt VI-VII, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1984.

IYÂNÎ, Cafer, *Tevârih-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürüs*, Haz. Mehmet Kirişcioğlu, Kitabevi 164, İstanbul, Aralık 2001.

İLGÜREL, Mücteba, “Mehmed III”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Cilt X, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s.405–413.

İLGÜREL, Mücteba, “Zirveden Dönüş: III. Selim’den III. Mehmed’e”, *Genel Türk Tarihi*, Cilt VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 66–69.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Kalsik Çağı (1300-1600)*, (Çev: Ruşen Şeker), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

KARACA, Yusuf, “Eğri Seferi”, *Berikan Tarih Ansiklopedisi*, Cilt III, Berikan Yayınları, Ankara 2000, s.350.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, “Murad III”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (İA)*, Cilt VIII, Eskişehir 1975, s.622.

LAMARTİNE, Alphonse De, *Olgunluk Çağı(Türkiye Tarihi)*, (Haz: M.R. Uzmen), Cilt IV, 1001 Temel Eserleri: 41.

- LAMARTİNE, Alphonse De, *Osmanlı Tarihi 2*, (Çev: Serhat Bayram), 1991, s.553.
- NUN Nur, *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları*, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2001.
- ÖZCAN, Abdülkadir, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt III, Ağaç Yayıncılık.
- ÖZGÜVEN, Burcu, *Osmanlı Macaristan'ında Kentler, Kaleler*, Ege Yayınları, İstanbul 2001.
- ÖZTUNA, Yılmaz, (*Başlangıcından Zamanımıza Kadar*) *Büyük Türkiye Tarihi*, Cilt V, Ötüken Yayınları, İstanbul 1983,
- PEÇEVİ İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi I*, (Haz: Bekir Sıtkı Baykal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:467, Ankara 1982.
- PEÇEVİ İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi II*, (Haz: Bekir Sıtkı Baykal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 647, Ankara 1982.
- SELÂNİKÎ Mustafa Efendi, *Târih-i Selânikî*, Neşr. Mehmet İpşirli, İstanbul, 1989.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, 5. Baskı., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt III, 1. Kısım (III. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı, Ankara 1995.
- YÜCEL, Yaşar– SEVİM, Ali, *Türkiye Tarihi II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.
- ŞEMSEDDİN, SAMİ, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı yayınları, 7. Baskı, İstanbul 1999.